

SEMMEIWEIS IGNÁCZ FÜLÖP.

TANULMÁNY.

(Füled)

IRTA

Dr BRUCK JAKAB

AZ ORSZ. KÖZEGÉSZSÉGI TANÁCS EK. TAGJA.

KIADTA TAGJAI SZÁMÁRA

A MAGYAR ORVOSI KÖNYVKIADÓ-TÁRSULAT.

SEMMEIWEIS ARCZKÉPÉVEL.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1885.

Kormata F. Pest

SEMMELWEIS LONÁCZ FÜLÖP.

SEMMELWEIS IGNÁCZ FÜLÖP.

TANULMÁNY.

IRTA

Dr BRUCK JAKAB

AZ ORSZ. KÖZEGÉSZSÉGI TANÁCS RE. TAGJA.

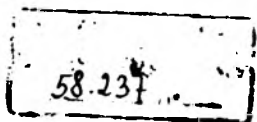
D

KIADTA TAGJAI SZÁMÁRA

A MAGYAR ORVOSI KÖNYVKIADÓ-TÁRSULAT.

SEMMELWEIS ARCZKÉPÉVEL.

akus

BUDAPEST.

26 MAI 2004

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1885.

Méltóságos

Dr. Markusovszky Lajos

vallás- és közoktatásügyi ministeri tanácsos úrnak,

a Magyar Orvosi Könyvkiadó-Társulat elnökének,

stb., stb.

tisztelete jeléül

a szerző.

A gyermekágyi láznak az emberi nemet pusztító betegségek közt jelentékeny szerep jutott.

Már az ó- és a középkor írónak figyelmét is magára vonta; úgy látszik azonban, hogy ijesztő alakban és mérvben csakis a 17. század vége felé kezdett mutatkozni, egyidejűleg a nagyobb szabású szülõházak alapításával.

Legelőbb a párisi *Hôtel-Dieu*-ben lépett fel, mely különösen 1664-ben volt első ízben színhelye nagyobb mérvű pusztításának. Meglepte ezután a világ majdnem minden szülészeti intézetét, helyenként oly gyorsan és tömegesen ragadva el a gyermekágyasokat, hogy valósgos epidemia jellegét ölté magára.

Mindazonáltal századunk első negyedéig mindenütt csak futólag jelentkezett s a rendes viszonyokat, melyek között a szülészeti intézetekben ápoltak egészségi állapota alig hagyott fenn kívánni valót, csak rövid időre zavarta meg.

A kórboncztan művelésének terjedésével azonban, csaknem állandóan befészkelte magát mindenüvé, a hol szülõnõk nagyobb számban voltak együtt.

Tanulságosak e viszonyokra nézve a *bécsi cs. kir. közkórház* kimutatásai.

Ha végig tekintünk rajtuk az intézet megnyitásától, vagyis 1784 augusztus 16-tól egészen 1847-ig, lehetetlen, hogy szemünkbe ne tűnjék az a lényeges különbség, mely a szülõnõk egészségi viszonyai tekintetében az 1823-ik évet követõ idõszak és az azt megelőző évek közt létezik. Ugyanis 1784-tõl 1823-ig van 25 év, melyben a szülõnõk halálozása 1 százalék alatt maradt; 7 év, melyben e halálozás valamivel nagyobb volt 1°/_o-nál; 5 év, melyben a halálozás valamivel túlhaladta a 2°/_o-ot. Csakis egy évben tett ki a halálozás 3·20°/_o-ot és csupán egyben szállt fel 4·98°/_o-ra. Ellenben 1823-tõl 1847-ig a halálozás legkisebb mérve máris 2·15°/_o-ot mutat, míg a többi években — eltekintve

az 1842-ik évtől, melyben a szülőknek nem kevesebb, mint 12·10%-a halt el — a gyermekágyasok halálozási aránya 3 és 8% közt ingadozik.¹

Ugyanily kedvezőtlen viszonyok uralkodtak e század második negyedétől kezdve a francia szülőházakban is. A párisi *Maternité*-ben, nevezetesen 1828-tól 1848-ig a legkedvezőbb évben is, a szülők 1·59 százaléka halt el, de voltak évek, melyekben 100 szülésre 5, 8, sőt 9 haláleset is jutott.² Dubors klinikáján is sűrűen fordultak elő a gyermekágyi láz esetei. 1835-től 1848-ig az ott lebetegedett 9273 szülőnk közül 422 halt el (4·55%).³ 1844-től 1848-ig a *Pitié*-ben a szülőnk évi halálozása 8·33 és 12·50%, a *Hôtel-Dieu*-ben 2·91 és 6·66, a *Marguerité*-ben 3·03 és 8·33%, a *Hopital des Cliniques*-ben 2 és 3·70%, a *Maison d'accouchement*-ben 2·70 és 4·35%, a *Beaujon*-ban 1·72 és 7·14%, a *St. Louis*-ban 1·07 és 1·66% közt váltakozott stb.⁴

A *szent-pétervári* bábaképezde szülészeti kórodáján 1845-től 1859-ig, tehát 15 éven át, észlelt legkisebb évi halálozás még mindig 1·2% volt, de akadtak évek, melyekben a halálozás 4·7, sőt 6·3%-ra is emelkedett.⁵

Határozottan kedvezőbb viszonyokat — az utóbb kifejtendő okoknál fogva — csakis az *angol*, *skót* és *ír* szülőházak voltak képesek felmutatni. E tekintetben különösen a dublini szülészeti intézet érdemel említést, a mennyiben 1784-től 1849-ig az ott lebetegedett 141,903 szülőnk közül csak 1758 (azaz 1·21%) halt el.⁶

Ugyanezen időközben a bécsi köz-kórházban 153,841 szülőnk ápolgatott; ezek közül meghalt 6224, azaz 4·04 százalék.⁷

A gyermekágyi láz esetei a londoni szülőházakban is ritkán észleltettek; habár ezek sem maradtak egészen mentek ez öldöklő kórtól. Sőt a *General Lying-in-hospital* időnként hajmeresztő adatokat

¹ Dr. CARL HALLER: Aertztlicher Bericht über das k. k. Krankenhaus in Wien stb. Zeitschr. der k. k. Ges. d. Aerzte in Wien. 5. Jahrg. 2. Band. — Semmelweis: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien u. Leipzig. C. A. Hartleben's Verlag. 1861. 62. l.

² SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 174. l.

³ Ugyanott: 176. l.

⁴ HIRSCH: Handbuch der hist. geogr. Pathologie. 2. Aufl. Stuttgart 1883. Band II., 312. l.

⁵ Ugyanott: 313. l.

⁶ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 171. l.

⁷ Ugyanott 171. l.

mutatott fel ez irányban. Így 1841-ben az ott ápoltaknak éppen 12·82 százaléka, 1838-ban pedig 26·76%-a halt el gyermekágyi lázban. De másrészt ugyanezen szülőházban 1844-től 1846-ig 560 szülőnő közül egy sem lett áldozata e kórnak.¹

Mindezen adatokon kívül, melyek eléggé jellemzően tüntetik fel a gyermekágyi láz által időnkint okozott pusztításokat, még sokkal többet is sorolhatnánk föl; e helyett azonban csak utalunk a »gyermekágyi láz-járványoknak» HIRSCH által összeállított jegyzékére, noha még az sem mondatik teljesnek szerzője által.² E jegyzék szerint a mult század hatvanas éveitől kezdve alig volt év, melyben a gyermekágyi láz itt vagy amott ne követelte volna nagy számban áldozatait, különösen a szülőházaktól, de a magánházaktól is, habár itt a szülőnők halálózása távolról sem öltött oly arányokat, mint az előbbieken. Míg ugyanis HIRSCH számításai szerint az európai culturállamok szülészeti intézeteiben ápoltak átlagos halálózási aránya 2—4%, sőt kedvezőtlen viszonyok közt még ennél is nagyobb: a lakásaikban lebetegedetteknek csak 0·6—0·7%-a hal el gyermekágyi lázban.³ Páris hat nagy szülőházában 1802—1862-ig, középszámítás szerint, a szülőnők 4·8 %-a halt el, míg azok halálózási aránya, kik ugyanazon időszak alatt lakásaikban szültek, nem érte el egészen a 0·6 százalékot.⁴

Mi sem természetesebb, mint hogy a gyermekágyasok nagymérvű halálózási aránya korán magára vonta az orvosok figyelmét.

Folyton keresték e kór okait és kutatták természetét; ellene szakadatlanul újabb és újabb rendelkezéseket léptettek életbe; de törekvésük, mely nem volt egyéb, mint tapogatózás a sötétben, teljesen sikertelen maradt. A hány író foglalkozott e kérdéssel, a hány új orvosi iskola keletkezett az idők folyamában, mindannyi új meg új theoriát hozott forgalomba. És miután az új nézetek egyike sem tudott annyira érvényre emelkedni, hogy a régiebbeket elnyomhatta volna, békeben megmaradtak mindannyian egymás mellett. Ily módon keletkezett aztán a gyermekágyi láznak oly ætiológiája, mely határozatlansága és képtelensége tekintetében páratlan.

Minden alaptalanul feltevés vagy légből kapott állítás, mely századokon keresztül a szakirodalomban felmerült, elég jónak tartatott arra,

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie 160. l. és Offener Brief an sämtliche Professoren der Geburtshilfe. Ofen, aus der k. u. Universitäts-Buchdruckerei, 10. l.

² HIRSCH: Handbuch der hist. geogr. Pathologie. Band II. 292. l.

³ Ugyanott: 304. l.

⁴ Ugyanott: 305. l.

hogy a gyermekági láz legalább egyik oka gyanánt szerepeljen. A divatozó nézetekre minden egyes iskola rányomta azonfelül saját irányának bélyegét is. Találkozunk tehát teoriákkal, melyek majd a *harifolyás* majd a *tejelválasztás* rendellenességeiben, *nyákos vagy epés anyagok felhalmozódásában*, vagy a *méh, a belek, a cseplész és a hashártya lobosodásában* stb. vélték feltalálni a gyermekági láz lényegét vagy keletkezésének okát, míg végre a krasisok tana előállt és számos követőkre akadt *haemato-theoriája*-val, mely szerint a gyermekági láz lényege a vérnek valamely ismeretlen behatás által előidézett, specificus átváltozásában keresendő. FERGUSSON, de különösen SCANZONI ráutalt a terhések és gyermekágvasok véreben nagyobb mennyiségben előforduló rostonyára — *Hyperinosis* — mely kedvezőtlen befolyások alatt még inkább felszaporodnék és végtére izzadmányok alakjában a vérből kicsapódnék. De a vérvegyület egyéb átváltozásai is — szerintük — okai lehetnek a gyermekági láznak.

Mikép képzelték ezeket a «kedvezőtlen befolyások»-at, arra legjobban megfelel BRAUN KÁROLY, 1857-ben megjelent: *Lehrbuch der Geburtshilfe* cz. munkájában, mely szerint a gyermekági láz: heveny jellegű zymoticus betegség, «welche bei Predisposition eines Individuums auch durch allgemeine Schädlichkeiten, wie durch Gemütserschütterungen, Erkältung u. s. w. hervorgerufen werden kann, in der Regel aber durch eigenthümliche epidemische und endemische Einflüsse durch Miasmen, Contagien, zersetzte thierische Stoffe erzeugt wird, wobei das Fremdartige, Eigenthümliche als Ferment wirkt und durch Contact die Blutmasse in Gährung versetzt.»¹

Ily nézeteket vallott BRAUN 10 évvel azután, hogy SEMMELWEIS már rámutatott a gyermekági láz valódi okára. BRAUN különben nem kevesebb, mint 30 pont alatt számlálja elő a gyermekági láz többé-kevésbbé nyomós okait. Ezek között — igaz — akad olyan is, a melynek helyessége iránt saját magának is kételyei vannak, s ezek sorába tartozik a SEMMELWEIS-féle «*Hypothese der cadaverösen Infection*», de annál nagyobb súlyt fektet a *conceptiōra*, mely szerinte: «die entfernteste Veranlassung zu den Puerperalprocessen, bei welcher durch die katalytische Einwirkung des Sperma virile eine Reihe von Metamorphosen im weiblichen Organismus bedingt, ein mannigfacher Stoffwech-

¹ DR. CARL BRAUN: *Lehrbuch der Geburtshilfe*. Wien 1857 bei W. Braumüller. 913. l.

sel und vielfache zum Theile noch unbekannte Veränderungen des Blutes hervorgerufen werden.»¹

Helyet találnak még kórtanában a vér «hyperinosisa, hydræmiája és uræmiája», a szülés által előidézett, idegizgatottság a méhnek a szülés után beálló kisebbedése, illetőleg a szomszéd szervekre gyakorolt nyomás megszűnése; a méh hiányos összehúzódása; méhvézések; kedvezőtlen életviszonyok; meghűlés; lobos bántalmak a terhesség alatt (mellhártya-, tüdőlob, acut Brightkór); sápkór; lelki felindulások, melyek különösen veszélyesek, ha a vér a gyermekágyi funkciók által még nem szabadult meg hyperinosisától; gyomorrontás; nagyfokú szomj az italok elvonása következtében, mert a vér mennyisége ez által kevesbítettik, az edények összeesnek s ily módon a méhürben pangó váladékok könnyebben és élénkebben felszívódnak, a mi végzetes következményeket von maga után stb. stb.²

Ezek voltak a nézetek, melyek Némethonban és részben Franciaországban is a gyermekágyi láz okaira nézve SEMMELWEIS fellépése előtt, sőt még hosszú ideig azután is, általánosan el voltak fogadva. És bámulatos, hogy a kórokok rendkívüli sokfelesége — mely már önmagában véve is gyanút kelthetett — a működő számos szakferfiak egyikének sem tűnt fel.

Valamint a gyermekágyi láz okaira. épp úgy nem tudtak annak természetére nézve biztos megállapodásra jutni. Voltak, kik azt *miasmaticus* természetűnek tartották, némelyek pedig — de ezek száma felette csekély volt — *contagiosusnak*, míg ismét mások *miasmatico-contagiosusnak* mondták. Ez utóbbiak felfogása szerint a tulzsufolt, rosszul szellőztetett termekben, az ott fekvő számos gyermekágyas emanatioiból egy miasma fejlődik, mely nagyobbára a légző szervek útján (Scanzoni) jut a szülönök véérébe, azt megmérgezi és ily módon idézi elő a gyermekágyi lázat. Csakis akkor lehetséges, hogy ezen miasma contagiummá változzék át, ha a betegség már epidemiává fejlődött.

Egészen eltérő álláspontot foglaltak el az angolok a gyermekágyi láz kérdésével szemben.

Mint kitünő észlelőknek csakhamar számos oly mozzanatot sikerült felfedezniök, melyek a gyermekágyi lázzal határozott és ok-szerű összefüggésbe voltak hozhatók s ha az általuk helyesen észlelt tények értelmezésében épp oly szerencsések lettek volna, mint

¹ DR. CARL BRAUN: Lehrb. der Geburtshilfe 915. l.

² Ugyanott: 920. l.

mint magában az észlelésben: őket kellene ma a gyermekági láz okai megfejtőinek tartanunk.

READAL, SLEIGHT, HARDY, ALLEN, ROBERTSON, STORRS¹ és mások, de különösen az utóbbi, tapasztalták, hogy számosan azon szülők közül, kiknél oly időben segédkeztek, midőn megelőzőleg vagy hullák bonczolásával, megbetegedett szülőkkel, vagy üszkös, éves sebekben, vagy orbánczban szenvedő betegekkel foglalkoztak, csakhamar súlyos gyermekági lázba estek és elhaltak. Tapasztalták továbbá, hogy a megbetegedett szülőket ápoló személyek közül egyik-másik orbánczba esett; sőt STORRS a negyvenes években közölt is több esetet, a midőn az ily módon megbetegedettek közül egynehányan — és ezek között férfiak is voltak — a gyermekági láz tüneteihhez hasonló tünetek közt haltak el és a bonczlelet is megegyezett a fentebbi kórnál előfordulni szokott változásokkal. — Utalt egyszersmind arra a tapasztalásra, hogy a gyermekági lázban szenvedők által világra hozott és rövid idő után elhalt gyermekeken hasonló kórboncztani változások voltak észlelhetők, mint a gyermekági lázban elhalt nők hulláin stb., — ezek alapján aztán kimondotta, hogy a gyermekági láz egyik egyénről a másikra átvihető betegség. Sőt kimondotta azt is, hogy az valamely állati mérég által okozatik.

Tagadhatlanul mindezen észleletek helyesek voltak, de sajnós, hogy úgy STORRS, mint társai — nem lévén képesek a korokban általános uralkodó nézeteken felülemelkedni — a gyermekági láz szintén specíficus természetűnek tartották, létokát pedig azonosnak hitték, különösen az orbáncz mérgevel. De másrészt kórgerjesztő gyanánt a vörheny, sőt a hagymáz mérget is szerepeltették, mert egyes esetekben azt vélték tapasztalni, hogy a vörheny és hagymáz ragályanyagának átvitele szülőkre, ezeknél gyermekági lázat idéz elő, míg a gyermekági lázban szenvedőktől eredő kórananyag másoknál vörhenyes vagy hagymázos betegségeket is okozhat.

És ez volt az a pont, melynél mindinkább eltereltetni engedték magukat az elfogulatlan észlelések ösvényéről s jogosan mondhatta róluk SEMMELWEIS, hogy megtalálták ugyan az igazság egy részét, de nem az egész igazságot.² Pedig a tapasztalás azt bizonyítja, hogy az igazságnak ily távoli és részleges megközelítése inkább akadályozza annak teljes

¹ ARNETH: Über Geburtshilfe und Gynaekologie in Frankreich, Grossbritannien und Irland. Wien, Braunmüller. 1853.

² SEMMELWEIS: Offener Brief an sämtliche Professoren der Geburtshilfe 21. l.

felderítését mint a tévedés. Mert míg a tévedés tarthatlanságát előbb-utóbb kénytelen mindenki belátni, addig az igazságnak ily részletei sokszor a legalaposabb észleléket is arra csábítják, hogy reájuk egész hypothesiseket alapítsanak, melyek aztán a szemlélődést a valósággal egészen ellenkező irányba terelik s így nem eredményeznek mást, mint a függő kérdés teljes összebonyolítását, melynek zavarában végre az is elvész utóbb, a mi valóban bizonyult.

Igy történt ez Angliában is, hol csakhamar STORRS és társainak észleletei, valamint az azokhoz kötött érvelések feledékenységbe mentek, vagy jobban mondva annyira kiforgattattak eredeti alakjukból, hogy jóformán értéktelenné váltak.

Németországban ez észleletek különben már kezdettől fogva sem tudtak hiteltre vergődni. Különösen a gyermekágyi láz contagious jellege teljesen megtagadtatott. KIWISCH az angolok állításaival szemben felhozta,¹ hogy akárhányszor segédkezett gyermekágyi lázban elhaltak felboncsolása után «minden különös elővigyázat alkalmazása nélkül» szülőknél és gyermekágyasoknál annélkül, hogy az az illetőkre nézve a legkisebb hátránnyal járt volna. «Nie konnte ich — így folytatja — den Ursprung des *Puerperalfiebers* durch Infection von einem gangränösen *Erysipel* entdecken.»

VIRCHOW,² 15 évvel később (1863) hasonlóképen nyilatkozik. «Ich selbst habe, während ich täglich mit Leichen und Leichentheilen beschäftigt war, auf meiner Abtheilung in der Charité jahrelang Wöchnerinnen mit dem besten Erfolge behandelt.»

De hogy hova fajultak magában Angliában is SLEIGHT, HARDY, STORRS stb. részben helyes észleléseken alapuló nézetei, azt legjobban mutatják a londoni *Obstetrical society* 1875. évi tárgyalásai, melyeket HEGAR éles gúnnyal akkép jellemez, hogy azokban mindennemű ætiologicus nézeteknek valóságos *olla potridaja* volt található, «eine Collection neuer oder ganz veralteter Ansichten, letztere reflectirt, oder etwas modificirt in einem mehr modernen Gehirn». BRAXTON HICKS e gyűlésen tartott előadásában a gyermekágyi láznak általa észlelt 87 esete közül a betegség eredetét 67 esetben valami állati méregből, nevezetesen felerészben vörhenyből származtatja, 10 esetben lelki fel-

¹ Canstatt, Jahresberichte, 1845.

² VIRCHOW: Gutachten über eine in Prag zu errichtende Geburtsanstalt. Gesammelte Abhandlungen aus dem Gebiete der öffentl. Medicin. 1879. — 2. Band. S. 7. 1.

indulásokat, 5 esetben traumát és végre 5 esetben ismeretlen okokat szerepeltet mint körgerjesztőket. BARNES pedig autogen és heterogen gyermekági lázat ismer. Az utóbbi létrejöhet vörhenyméreg vagy pedig valamely kártékony behatás által, melyet az orvos bőre produkál s mely a baba lehelletében is előfordulhat. Külső behatás nélkül pedig a gyermekági láz, szerinte, akként jön létre, hogy azok az anyagok, melyek szülés után, a méh visszafejlődése alkalmával, a vérbe jutnak, nem elég gyorsan kűszöböltetnek ki az organismusból stb.

A francziák, a gyermekági láz kóroktanát illetőleg, egészen a németek nyomain haladtak. Az egyéni dispositionnak a terhesség által megmásított vérvegyületnek, athmosphæricus, telluricus és cosmicus befolyásoknak ők is nagy jelentőséget tulajdonítottak; pedig nem hiányoztak náluk sem oly régibb észlelések, melyek őket is a helyes *utra* terelhetették volna. Már a *Hôtel-Dieu*-ben előfordult első nagyobb úgynevezett epidemia alkalmával (1664) a gyermekágysok nagyobbmérvű halálozását oki viszonyba hozták avval a körülménnyel, hogy közvetlen felettük volt a sebészi osztály elhelyezve, s tapasztalhatták, hogy a halálesetek száma csökkent, midőn ez osztályt távolabbfekvő termekbe tették át. De ezt a tapasztalást épp oly kevéssé tudták kóroktani tekintetben értékesíteni, mint később CRUVEILHIER útmutatásait, ki először hasonlította össze a gyermekágysat a sebesülttel. Franciaországban épp oly kevéssé gondoltak arra, mint másutt, hogy keressék azt a viszonyt, mely a gyermekágysok megbetegedése és azon kór közt, mely különösen a sebzéseket gyakran szokta követni — a pyæmia közt esetleg fennállhat. HEGAR ezt annál feltünőbbnek találja, mert mindkét, egymással oly nagy hasonlatosságban levő kóros folyamat theoriája, habár egymástól látszólag függetlenül keletkezett, lényegében megegyezett, a mennyiben a pyæmia okául is egy sajátos külső behatást, általános járványos befolyást vettek föl, vagy kórházi miasmát, mely a vérbe jutva, azt felbontja.¹ Hogy ezeket a miasmaticus behatásokat megmagyarázhassák, a sebészek szintén a krasisok tanához folyamodtak s a vérvegyület mindenféle átváltozásait felvették. Ők is általában tagadták a baj contagiosus természetét, s hogy az analogia teljes legyen, BILLROTH még 1861-ben, épp úgy mint a gyermekági lázra nézve KIRWISCH

¹ ALFRED HEGAR: Ignaz Philipp Semmelweis. Sein Leben und seine Lehre. Zugleich ein Beitrag zur Lehre der fieberhaften Wundkrankheiten. Freiburg u. Tübingen, 1882, 9. l.

és VIRCHOW tevek, úgy nyilatkozik, hogy: „Mir ist nie ein Fall vorgekommen, wo eine Ansteckung eines Gesunden von einem Pyämischen hätte angenommen werden müssen, das heisst, wo metastasirende Dyscrasie bei einem Gesunden oder mit geringer Wunde behafteten in Folge von nachweisbarer Contagion aufgetreten wäre.¹

A gyermekágyi láznak fentiekben vázolt kóroktana, melyben oly nagy szerep jutott az ember hatáskörén kívül eső tényezőknek, mely annyira hangsúlyozta az egyéni dispositiót, a terhesekek, a szülönők megnásított vérvegyületét, mely a kór kitérését függővé tette atmosphaericus, telluricus és cosmicus befolyásoktól, jóformán már eleve lemondott minden óvó intézkedés sikeréről, s hogy SEMMELWEIS egy találó hasonlatával éljünk: a török szerepére juttatta az orvost, „ki fatalisticus, tétlen resignatióval nézi, miként sujtja a szerencsétlenség az oltalmára bízott szülönöket.²

S ha akadtak is, kik ezzel beérni nem akarták, a gyermekágyi láz kitérése ellen tett intézkedéseik nem voltak egyebek sikertelen próbálgatásoknál.

Csakis az angolok jártak el nagyobb szerencsével a gyermekágyi láz kitérésének meggátlásában, legalább addig, míg a *contagionisták* nezeit maradtak túlsúlyban, melyek alapján csakugyan egy célirányos prophylakticus eljárás volt foganatosítható. Az angol szülészek minden bouczolás, minden tályognyítás után, továbbá valahányszor hagymázban, vörhenyben vagy orbánczban szenvedő beteggel érintkeztek, nemcsak kezeiket fertőtelenítették chlór-mész-oldatban, hanem át is öltözködtek, nehogy a kór-nemző anyagot átvigyük a szülönökre; sőt ha mindezek daczára a rájuk bízott szülönök megbetegedtek, egy ideig egészen fel is hagytak a gyakorlatl. Szülészeti intézeteikre nézve is kedvezőbb helyzetben voltak, a mennyiben ezek — ellentétben a continensen létező viszonyokkal — rendesen önálló, korházakkal össze nem függő épületekben voltak elhelyezve.

Azonban az angolok által adott példa követők nélkül maradt; valószínűleg azért, mert rendszabályaik elfogadása a gyermekágyi láz contagiositásának elismerését is feltételezte, mi egyáltalában nem illett a continensen uralkodó nézetek keretébe. Anglián kívül a fertöztele-

¹ Archiv für klin. Chirurgie, II. köt.

² SEMMELWEIS: Zwei offene Briefe an Dr. J. Spath und an Hofrath Dr. F. W. Seanzoni etc. Pest, 1861. 12. l.

nítő eljárásnak még nyoma sem volt; de annál nagyobb mérvben találkozunk mindenütt a gyermekági láz kitörése ellen irányított s folyton változó kísérletekkel, melyek azonban a legcsekélyebb positiv eredményre sem vezettek.

Tanulságos példát mutat e tekintetben a bécsi közkórház szülészeti osztálya, a hol ZELLER SIMON-tól (1784—1815), vagis az intézet első főnökétől kezdve egészen BRAUN KÁROLY-ig a gyermekági láz kiirtására szakadatlanul a legkülönbözőbb irányú intézkedések tétettek. ZELLER ugyanis abból a tapasztalásból kiindulva, hogy a gondozására bízottak halálozása egyidőre megszűnt éppen azon alkalommal, midőn az ágyaik alatt levő szelelölyukak betömettek: a *gyermekági láz okát meghűlésben kereste* és ennek a nézetnek megfelelőleg termeinek ventilátorait, ablakait és ajtóit folyton zárva tartotta és egyáltalában gondosan került a szellőztetést.¹ BRAUN ellenben 1864-ben, midőn egyik előadása alkalmával² az osztályán újonnan elkészült szellőztetési készüléket ismertette, úgy nyilatkozott, hogy a tiszta meleg levegő *ist das hygienische Cardinalmittel unter den Präventivmassregeln einer geburtshilflichen Klinik*.

E két, egymással homlokegyenest ellenkező vélemény szembe-tűnőleg jellemzi azt a tehetetlenséget, a melyre egy minden tudományos alapot nélkülöző kóroktan a szülészeket kárhoztatta.

És e tehetetlenség általános volt, mert a bécsihez egészen hasonló állapotok voltak másutt is. A gyermekági láz ekként mindenütt megkövetelte áldozatait és pedig úgy a magánházaktól, mint különösen a szülészeti intézetektől, mely utóbbiak iránt a bizalmatlanság a közönségben napról napra fokozódott.

SEMMELWEIS elvitázhatatlan és kizárólagos érdeme az, hogy a gyermekági láz kóroktanára vonatkozó ferde nézetek és légből kapott állítások egész rendszerét alapjaiban megingatta és megdöntötte s e betegségnek egy új, beható megfigyelésen alapuló aetiológiáját megalapította, mely nemcsak egyszerű és világos magyarázatát adta az eddigi tapasztalatoknak, hanem egyszersmind módot és eszközt nyújtott a

¹ Dr. THEODOR PUSCHMANN: Die Medicin in Wien während der letzten 100 Jahre. Bécs 1884. 87. l.

² Prof. Dr. CARL BRAUN: Ueber Luftwechsel, den neuen Ventilationsbau mit Benützung der natürlichen Temperaturdifferenzen und Luftströmung, sowie über neue Einrichtungen der ärztlichen Universitäts-Klinik für Geburtkunde und Gynaekologie in Wien. Zeitschr. der k. k. Ges. d. Aerzte in Wien. XX. Jahrg. 1. Band. 165. l.

fenyegető veszély sikeres elnyomására. Ő volt az, a ki kizárva minden egyéb kór-ok gyanánt felhozott tényezőt, először mondotta ki egész határozottsággal, hogy a *gyermekágyi láz sebfertőzési bántalom*, mely állati szervezetekből eredő bomlási anyagoknak káros befolyása által okoztatik. Ő állította először, hogy a *gyermekágyi láz és a pyaemia azonos körfolyamatok*, valamint ő mutatta ki egyúttal, exact észlelések alapján, azokat a módozatokat, *melyek útján a fertőzés történhetik*. Ez az aetiológia fényes tanúbizonyságot tesz alkotójának éles megfigyelő tehetőségéről és elfogulatlan eszmemenetéről, mely nem alteráltatván magát semmiféle tekintély vagy tudományos hagyomány által, mindig saját meggyőződésének irányát követte és éles logikával tudta megkülönböztetni az igazat, a helyest, az igaznak látszótól és tévestől. SEMMELWEIS ekkép nem járt semmi tekintetben sem elődei nyomdokain, és kóroktanát kizárólag a betegség és a bonczterem falai közt szerzett alapos és gazdag szakismereteire alapítá. Felfedezésének egész története igazolja br. Eötvös azon szavait, hogy «minden valóban nagy és termékeny gondolat az egyszerű józan ész és nem a tudomány mesterséges eszközei által találtatott fel».¹

Ezzel nem azt kívánjuk mondani, hogy SEMMELWEIS a rendelkezésére álló szakirodalom anyagát nem méltatta vagy abból nem tanult volna — mert korszakot alkotó munkája az ellenkezőt felreismerhetlenül bizonyítja — csupán azt akarjuk hangsúlyozni, hogy mindennekfóltt fényes tehetségének és fenkölt szellemének tulajdonítható, hogy az uralgó és hagyományos nézetek korlátolt néztpontja fölé emelkedett, a honnan szabadabb áttekintést nyert az általa vitatott kérdés legkisebb részleteire is. Csak ezáltal volt lehetséges, hogy messze túlhaladta nézeteivel kortársait és pedig a szüleszeket épp úgy, mint a sebészeket és kórboncznokokat, kik közül alig akadt valaki, a ki képes volt felfogni az általa kimondott eszme nagy horderejét, nevezetesen, hogy az lesz hivatva új alapra fektetni csaknem az egész szüleszeti tudományt s hogy méhében hordotta tényleg mindazt, a mi nek a mai sebészet legnagyobbívű vívmányait első sorban köszönheti. Innen magyarázható meg az az elkeseredett harc, mely SEMMELWEIS tana fölött megindult azonnal, mihelyt az a nyilvánosságra jutott. Egy új eszmével lepett a küzdterre, melylyel, miután az az általánosan elfogadott nézetekkel meg nem egyezett, folkelté a küzdelmet a létért, mely az eszmék világában épp oly honos, mint az anyagiban, csakhogy elkeseredettebb, mint amott,

¹ EÖTVÖS; Gondolatok. I. kiad. 154. l.

mert az igazság, mely csak egy lehet, nem ismer transactiót és diadalra jutása után romba dönt mindent, a mi vele ellentetes, képezze bár az évszázadok meggyöződését.

Mind ez a dolgok természetében fekszik, de felette sajnós, hogy az ily küzdelemben az emberi gyarlóságának is igen nagy része jutott, minél fogva a használt fegyverek sokszor nem olyanok, melyek a tárgy és a küzdő felek méltóságának megfelelnek. A jelen esetben is az egyik részen SEMMELWEIS személyének üldözése, állításainak szándékos és szándéktalan félremagyarázása, a másik részen pedig türelmetlenség és mérték nélküli kifakadás jellemzik a harczt, melyben az igazság nem egyszer véglegesen legyőzöttnek látszik. Csakhogy esodúlatos elemi erő rejlik minden életrevaló eszmében: mint egy Antaeus leveretése után ismét föléled s kimerülhetlen szívóssággal újra felveszi az elvesztettnek látszó harczt, míg végre kivívja győzelmét.

S az eszme valóban győzött; igaz, hogy évtizedeken át tartó küzdelmek árán, melyeknek maga SEMMELWEIS is áldozatul esett, de végre is győzött, mert ma minden szakember az ő elvei szerint jár el a szülágnál épp úgy, mint a mütő asztalnál! De ha azt a kérdést vetjük fel, vajjon SEMMELWEIS személyes érdemei épp annyira tettek-e szert általános elismerésre, miként elvei, határozottan nemmel kell felelnünk. A SEMMELWEIS ellen alkalmazott harcsmodornak meglett az a sajnós következménye, hogy nem egy fontos észlelése, melyre tanát alapítá, még mai nap sem szerepel az ő, hanem mások, sőt gyakran azok neve alatt, kiknek ellenében annak igazságát a legéle-
sebben vitatta. Még mai nap is nem egy oly könyvben, mely különben teljes elismeréssel szól SEMMELWEIS-ról, oly merően alaptalan állításokra akadunk, mintha ő a gyermekágyi láz egyedüli okát a *hullamérgezésben* látta volna. Mások ismét a felfedezés prioritását az angoloknak vindicálják. Mindmegannyi tanujele ez annak, hogy ezen állítások koholói nem vették maguknak azt a fáradságot, hogy lelkiismeretesen tanulmányozzák műveit.

Ily körülmények közt kötelességévé válik annak a neufzedéknek, mely élvezi SEMMELWEIS fáradozásainak gyümölcsét, teljes igazságot szolgáltatni az életében annyira félreismert nagy férfiú szellemének. Így fogta fel SEMMELWEIS egykori assistense, FLEISCHER JÓZSEF¹ is feladatát, a budapesti orvosegyletben 1872-ben mondott emlékbeszédé-

¹ FLEISCHER JÓZSEF: Emlékbeszéd Semmelweis Ignác tanár fölött. Orvosi Hetilap 1872. 775. l.

ben; így HEGAR¹ egy nemrég megjelent munkálatban, melyvel há-
lára kötelezte SEMMELWEIS tisztelőit. Az első elfogulatlan hang ez
Németországból, mely találó képét adja egyéniségének és működésének
s mely egyuttal teljes igazságot szolgáltat neki, miért is nem kis mér-
tékben fog hozzájárulni a SEMMELWEIS fölötti téves nézetek purifica-
tíójához.

De reánk, SEMMELWEIS honfitársaira, még egy foladat vár. Már is
jogokat formál és kezdi magáénak nevezni SEMMELWEIST éppen az a
nemzet, melynek szakferfiái egykor leghévesebben támadták meg őt es
tanát. Ki kell tehát mutatnunk, hogy mennyire volt ő a mienk, meny-
nyire függött tevékenységének minden egyes szála hazáján, nevezete-
sen pedig annak culturalis törekvésein. Mert SEMMELWEIS csakugyan a
mienk volt a szó legnemesebb értelmében. Mienk nemcsak abból a
okból, mert honunk szülöttje, hanem még inkább azért, mert tevé-
kenységének súlypontja az itthon töltött évekre esik. Igaz ugyan, hogy
Bécsben állott tanának bölcsője, de ez a tan nálunk izmosodott
meg, és nálunk lett azzá, milyennek ma ismerjük. A Bécsben tapaszt-
alt hálátlanság és felreismerés által lesújtott ferfiú nálunk akadt
barátokra, kik felismerve értékét, folyton támogatták fáradozásaiban;
nálunk nyílt alkalma, hogy független állásban gyarapíthassa tanára
vonatkozó észleléseit és hirdethesse azokat nagyszámu hallgatóság
előtt a tanszékről. Nálunk lepett először az irodalom terére; a hazai
sajtóban, anyanyelvünkön hirdetve nézeteit, melyek megint nálunk
akadtak erélyes védőre akkor, a midőn jóformán az egész világ szüle-
szei ellene fordultak. Nálunk írta meg korszakalkotó német művét és
annyira kárhoztatott nyílt leveleit. Részt vett tudományos törekvé-
seinkben, midőn az ötvenes évek vége felé a politikai reactio nyúge
alatt szenvedett nemzet új életre támadt. Ott találjuk mindenkor az
első sorban legjobbaink közt, midőn valamely culturalis czél volt
elérendő. Ő volt egyuttal nálunk a nőgyógyászat, különösen a sebe-
szeti nőgyógyászat legelső szakavatott képviselője. Egyénisége mind-
ezek folytán tudományos életünk ébredési korszakával oly szoros ösz-
szefüggésben áll, hogy attól elválaszthatlan.

SEMMELWEIS tevékenységének ez az oldala még nálunk sincs kel-
lőleg méltatva; az új tan igazsága melletti küzdelem közepette meg-
feledkeztünk róla. De most, midőn e tan nem képezi többé vita tár-
gyát, kell, hogy megújítsuk annak emlékezetet is; mert habár ez

¹ HEGAR: Igazaz Philipp Semmelweis. Sein Leben und seine Lehre stb.

irányban érdemei nem is oly világra szólók, mégis elég fontosak arra, hogy orvosi művelődésünk történetében kiváló helyet foglaljanak el.

SEMMELWEIS IGNÁCZ FÜLÖP született 1818 július 17-én Budán, a hol apja, Semmelweis József, fűszerkereskedő volt. Négy fitestvér közt ő a legfiatalabb.

Az elemi iskolákat Budán, a gymnasiumot részben ugyanott, részben Pesten végezte. 19 éves korában a bécsi egyetemre került, hogy ott a jogi pályára készüljön. Szülői úgy kívánták, hogy tanulmányai bevégezte után mint hadbíró lépjen a cs. kir. hadseregbe. De úgy látzik, SEMMELWEIS-nak nem nagy kedve volt a jogi tanulmányokhoz. Belső ösztöne inkább az orvosi tudományok felé terelte, melyek Bécsben éppen ez időben ROKITANSKY, SKODA, HEBRA és mások korszakot alkotó tudományos működése folytán új virágzásnak kezdtek indulni. Eg orvostanhallgató barátja társaságában résztvett a boncztoni előadásokban és ez döntő volt arra, hogy pályát változtasson.¹ Abba hagyta tehát jogi tanulmányait és beiratkozott orvostanhallgatónak.

Az első évi orvostanfolyamot (1838) Bécsben, a 2- és 3-dikat Pesten, a 4- és 5-iket ismét Bécsben végezte, a hol 1844 április 4-én orvostudori oklevelet nyert. Dissertatiojának czime: *De vita plantarum*.

1846 november 26-án nyerte el a szülészeti s ugyanez év és hó 30-án a sebésztudori oklevelet.

Orvosi tanulmányainak valódi odaadással és önfeláldozással élt, olyannyira, hogy már korán magára vonta tanárainak, különösen ROKITANSKY-nak és SKODA-nak figyelmét, a kik benne szerették a gyors felfogású, vas szorgalmú s a mellett életvidám tanulót. Jóindulatukat aztán átruházták a fiatal orvosra is, utóbb pedig köztük valódi benső barátság fejlődött.

SKODA tanár különösen, az új tan egyik legtekintélyesebb előharczosa lett. De nemcsak ennek, hanem ROKITANSKY-nak is nagy hálával tartozott, mert az ő engedélyével látogatta majdnem naponta éveken keresztül, a boncztermet s végezte számtalan bonczolását. Ily módon vetette meg kitünő kórboncztoni ismereteinek alapját, melyek nélkül talán sohasem oldotta volna meg a gyermekágyi láz okainak rejtélyét.

Hajlamai különben egyideig a belgyógyászat és szülézet közt ingadoztak s csak akkor határozta el magát az utóbbi szakmára, midőn

¹ FLEISCHER Emlékbeszéde. Orvosi Hetilap. 775. l.

reménye, hogy SKODA maga mellé veszi assistensnek, meghiúsult. Ez állásra t. i. SKODA eddigi secundáriusának, dr. LÖBL-nek már régebbi igényei voltak, s SKODA annál kevésbé mellőzhette őt, mert irányában ígéret által is le volt kötve. A midőn tehát a szülészet gyakorlati tanfolyamát másodízben is elvégezte, 1844 július 1-én jelentkezett KLEIN tanárnál mint aspirans a majd uredésbe jövő tanársegédi állomásra. Két évi várakozás után végre 1846. február 24-én ideiglenesen, ugyanez év július 1-én pedig véglegesen tanársegédnek lett kinevezve, de azon feltétel mellett, hogy előde dr. BREIT javára visszalépni köteles, ha BREIT kérvényének hely adatik, melyben ez további két évre kívánt eddigi állásában meghagyatni.

Ily módon SEMMELWEIS tagja lett az általános közkórháznak, mely már annyi jeles szakferfiut nevelt az orvosi tudománynak. Ez óriási épület számos kórtermeivel, mely II. JÓZSEF császár emberbaráti érzületeinek köszönte létesülését, 1784-ben lett átadva a közhasználatnak. Szülészeti osztálya ugyanez év augusztus 16-án nyílt meg és ez időben ZELLER SIMON vezetése alatt állt. Ezt csakhamar (1789) BOËR, korának legnevezetesebb szülészé váltotta fel, ki 1822 október havában történt nyugdíjaztatásáig fényes sikerrel működött ezen intézet élén. Joggal mondja SPÄTH, tekintettel az ott ápolt szülők egészségi viszonyára, hogy e két férfiú alatt élte fénykorát a bécsi szülőház, a mennyiben működésük 39 évén át 71395 lebetegedett nő közül összesen csak 897, azaz 1.25^o%, halt el.¹

Tömeges halálozások — gyermekági láz következtében — ez idő alatt ritkán fordultak elő, de ezek a ritkább esetek is mélyen elkedvtelentették BOËR-t, *pedig — így mondja SPÄTH — minő alacsony dombok voltak e kor halotthalmi a következő tizedek Chimborassoival szemben.*²

És valóban ijesztő mérvben növekedett a halálozás a szülők közt BOËR utóda és egykori assistense KLEIN tanár alatt. Már működésének első évében felszállt a szülők évi elhalálozási aránya 7.45^o₀-ra, (2872 szülőből közül 214 halott!); a következő 10 év alatt pedig csak egy évben volt kevesebb, mint 3^o₀. Az első 11 év alatt 32.336 szülés történt osztályán és 1714 haláleset fordult elő, mi 5.03^o₀-ot tesz ki.

¹ Prof. SPÄTH: Statistische und historische Rückblicke auf die Vorkommnisse des Wiener Gebäuhuses während der letzten 30 Jahre, mit besonderer Berücksichtigung der puerperalen Erkrankungen. Zeitschr. der k. k. Ges. d. Aerzte in Wien. XX. Jahrg. I. Band. 1864. 148. l.

² Ugyanott 149. l.

Ezek a kedvezőtlen viszonyok még akkor sem változtak, sőt rosszabbra fordultak, midőn 1833-ban a szülészeti osztály a második klinika megnyitása által lett bővítve és KLEIN az újonnan épült új termekbe átköltözött.

Az ezen években pusztító »epidemiák« közt az volt a legvégzetesebb, mely 1841. október havában vette kezdetét és egy folytatásban tartott 20 hónapon keresztül 1843. május hó végeig. Nem kevesebb, mint 829 haláleset fordult ez idő alatt elő 5139 szülés után (16.1%).¹ S a mellett ezek a számarányok nem is fejezik ki egészen a halálozás nagyságát, mert nem foglalják magukban azon megbetegedett szülők számát, kik a belgyógyászati osztályokra lettek áthelyezve és ott haltak el. Hogy az újszülöttek halálozása arányban állott a gyermekágyasok nagymérvű halálozásával önként értetődik.²

Igaz ugyan, hogy a BARTSCH tanár alatt állott második szülészeti klinikán, hol épp úgy mint a KLEIN tanár klinikáján bábák és orvostanhallgatók közösen nyertek oktatást, az egészségügyi viszonyok szintén nem voltak sokkal kedvezőbbek, mert a halálozási arány itt a klinika megnyitásától fogva 5.50%-ot tett ki, de legalább feltűnő módon javult, midőn egy kormányrendelet folytán a tanítási rendszer olykép lett megállapítva, hogy BARTSCH tanár klinikáján csak a bábák, KLEIN tanár klinikáján csak orvostanhallgatók nyertek oktatást.

Az egészségi állapotok ezen javulása állandónak mutatkozott. Így 1841-től 1846. decemberig az I. szülészeti osztályon 20.042 szülés történt 1989 halálesettel (9.92%), míg a II. szülészeti osztály ezen idő alatt 17.791 szülő nő közül csakis 691-et, azaz 3.38 százalékot veszített.

A két klinika közti viszonyt legjobban a következő táblázat³ tünteti fel:

¹ 1841. november havában a szülők 22.5%-a, 1842. januárban 20.8%-a halt el. E halandóság augusztus havában 25.2%-ra, sőt októberben 29.3%-ra emelkedett.

² SPÄTH: Stat. u. hist. Rückblicke stb. 151. l.

³ SEMMELW.: Die Aetiol. sat. 3. l.

Év	Orvosok osztálya			Bábatanulók osztálya		
	A szülönők száma	A halottak száma	A szülönők száma úgy viszonylik a halottak számához, mint 100 a	A szülönők száma	A halottak száma	A szülönők száma úgy viszonylik a halottak számához, mint 100 a
1841	3036	237	7·7	2442	86	3·5
1842	3287	518	15·8	2659	202	7·5
1843	3060	274	8·9	2739	164	5·9
1844	3157	260	8·2	2956	68	2·3
1845	3492	241	6·8	3241	66	2·03
1846	4010	459	11·4	3754	105	2·7
Összeg	20342	1989	9·92	17791	691	3·38

Ily körülmények közt SEMMELWEIS-nak is csakhamar alkalma nyílt tapasztalni, hogy a gyermekági láz által követelt áldozatok nagy számával szemben mily elenyészően csekély azon esetek száma, melyeknél a szülész biztos sikerrel segédkezhet.

Az első osztályon ápolt szülönők nagymérvű halálozása utóbb nemcsak a kórházi gondnokság és a tanári kar, hanem egyúttal az illetékes államhatóság figyelmét is mindinkább kezdte magára vonni.

Egyik vizsgáló bizottság a másik után küldetett ki, de egyiknek sem sikerült a nagy halandóság okát kinyomozni s megállapítani. Az általuk javaslatba hozott intézkedések tehát szintén hatástalanok maradtak az ösmeretlen bajjal szemben. Egy ízben a gyógykezelést okolták, daczára annak, hogy azonos volt mindkét osztályon s ez okból a megbetegedett szülönőket áttették a belgyógyászati osztályra. De ezek itt épp úgy elháltak, mint a szülészeti klinikán. Egy más alkalommal a gyakoribb megbetegedés okát abban vélték találni, hogy kiméletlenebbül vizsgálták az orvosok osztályán, mint a bábakén. Különösen veszélyeseknek tartották e tekintetben a külföldi hallgatókat s ennek folytán leszállították ezek számát 42-ről 20-ra. Ez kezdetben vezetett is némi sikerre, de csakhamar megint előálltak az előbbi kedvezőtlen viszonyok.

Egyéb, többé kevésbé jelentéktelen kísérletek szintén eredménytelenek maradtak, s így történt az, hogy kivált az első osztály rossz híre a közönség körében is mindinkább terjedt, úgy annyira, hogy SEMMELWEIS, saját elbeszélése szerint, nem egyszer volt szemtanuja olyan jeleneteknek, midőn nők, kik a második osztályra akarták magukat felvétetni, de nem ismervén a helyi viszonyokat, tévedésből az első

osztályra kerültek, — térdre esve és kezeiket tördelve kérték elbocsátatásukat.¹

Ezen esetek mély benyomást tettek SEMMELWEIS érzékeny kedélyére, melynek izgatottságát az elviselhetetlenségig fokozta az utolsó szentséget kiszolgáltató pap ministránsának cseppetése, mely csaknem naponta felhangzott a klinikán. «Magam is elborzadtam — így rajzolja akkori kedélyállapotát — valahányszor a cseppetőt ajtóm előtt halálam. — Egy mély sóhaj tört ki keblemből azon szerencsétlenül, ki ismét egy ismeretlen oknak esik áldozatul, — és kínos intőjelül szolgált arra, hogy ez ismeretlen okot, összes erőmből telhetőleg, felkutassam».² Ezalatt mindinkább mélyebb gyökereket vert SEMMELWEIS lelkében az a meggyőződés, hogy az első osztályban tapasztalt halandóság a gyermekágyi láz eddigi kóroktanából ki nem magyarázható.

Egyszerű és tiszta észjárása csakhamar rávitte, hogy lehetetlen azokat az iszonyú pusztításokat, melyeket a gyermekágyi láz időnként véghezvitt, epidemicus, azaz atmosphaericus, cosmicus és telluricus változásokból kimagyarázni.

Felvetette tehát a kérdést, hogy mely titokszerű causalis nexus következtében okozhatnak e távoli befolyások éveken keresztül leginkább az I. osztályon oly nagy pusztításokat, midőn ugyanazon kórház második osztályán az ápolt szülőkön feltűnően meg vannak kímélve a veszélytől. Belátta, hogy ha légköri befolyásoktól függött volna e kór, akkor szükségkép Bécs városában is dühöngnie kellett volna, holott éppen az időben, midőn a kórházban a legnagyobb halálozási arány észleltetett, sem Bécsben, sem pedig a környéken nem betegedtek meg nagyobb számban a gyermekágyasok. Feltűnt neki továbbá az, hogy az évszakoknak éppen semmi befolyása sem volt a megbetegedések előidézésére vagy megszüntetésére. Az évnek minden szakában egyaránt fordultak elő megbetegedések, míg más járványok mindig az évszakokhoz látszottak kötve lenni.

Vége feltűnt neki az is, hogy a nagymérvű halálozási arány a szülészeti osztálynak bezárása folytán rendszerint megszűnt, mert a tapasztalat félreismerhetlenül azt mutatta, hogy ha a terhes nők a klinikán kívül szülnek, a megbetegedéstől menten maradnak. Mindez, kétségtelenül igazolta előtte, hogy a gyermekágyi láz nem függ járvá-

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 33. l.

² Ugyanott 34. l.

nyos befolyásoktól, melyeknek a szülönő a klinikán kívül éppen úgy ki volt volna téve, mint azon belül.

A nagyobb halandóság okának tehát helybelinek, endemicusnak kellett lenni. De midőn SEMMELWEIS erről erősen meg volt győződve, semmi tekintetben sem fogadhatta el azokat az okokat, melyek ez irányban közkezen forogtak. Felhozatott ugyanis első sorban az intézet tultömöttsége, de alaptalanul, mert a II. osztály szűkebb voltánál fogva viszonylagosan majdnem mindig tultömöttebb volt mint az I. osztály. Amellett ki volt mutatható, hogy a tömegesebb megbetegedések éppenséggel nem függtek a szülönők nagyobb vagy kisebb számától. Felhozatott továbbá a helyiség minősége, állítatván, hogy azon termek, melyekben már 1000 és 1000 nő szült, megbetegedett és elhalt, szükségkép annyira meg vannak fertőzve, hogy nincs mit csodálkozni azon, ha az ott ápolt nők gyermekágyi lázba esnek; arról azonban megfélekedtek, hogy a II. osztály sokkal régibb és oly épületben volt elhelyezve, melyben már Boër idejében is fordultak elő a gyermekágyi láz esetei. Szükségkép tehát ezen osztályban kellett volna jelenleg is a halandóságnak nagyobbak lennie; ami pedig tényleg nem úgy volt.

Ezek mellett az I. osztályon tapasztalt nagyobb halálozást sokan annak a félelemnek és ijedtségnek tulajdoníták, mely a szülönöket e hír-hedt osztályra való felvételük alkalmával elfogta; azzal aztán nem törődtek, hogy egy psychicus állapot nem hozhat létre oly nagy mérvű anyagi változásokat, mint az a gyermekágyi láznál tapasztaltatott. Sőt voltak még olyanok, a kik a vallásos szertartásokat is gyanuba vették kóroktani nyomozásaik közben. A II. osztály körtermében ugyanis az utolsó kenetet kiszolgáltató lelkész észrevétlenül és minden feltűnés nélkül jelenhetett meg, míg az I. osztályba csakis 5 körtermen keresztül juthatott be. Ebből aztán kimagyaráztatott az, hogy a papnak ominosus megjelenése által felkeltött rémület okozója a gyermekágyi láznak. SEMMELWEIS, bár eleve meg volt győződve ezen feltevés tarthatatlanságáról, az ápolt nők megnyugtatósa érdekében felkérte a papot, hogy ezentul az I. osztály körtermébe kerülő utakon menjen be, hogy észre ne vegyék; a szertartást pedig csengetyűzés nélkül végezze. De mindamellett, hogy a pap készségesen teljesíté SEMMELWEIS kérélmét, a nagy halálozási arány továbbra is fenmaradt.

Még abban a körülményben is kerestetett továbbá a nagy halálozás oka, hogy a szülönők nagyobbára az alsóbb osztályokhoz tartozó leányok, kik a terhesség alatt nyomornak, nélkülözéseknek és deprimáló lelki izgalmaknak vannak kitéve és a kik talán magzatelhajtó szereket

használtak, stb. Végre felhozatott a rossz szellőztetés, a fehérmeműek fertőzöttsége, mert azok a többi kórosztályokon fekvő betegekével közösek voltak, továbbá a szülőház czélszerűtlen fekvése; csakhogy egészen alaptalanul, mert mind ezen okok épp úgy megvoltak a II-ik osztályon is, és így a két osztály közt fenálló végzetes különbség megfejtésére épp oly kevésbé voltak alkalmasak, mint számos más ok, melyet némelyek nagy erélyvel szerettek hangsúlyozni.

Mindezen okokat tehát el nem fogadhatta SEMMELWEIS, és pedig azért sem, mert általuk a következő fontos észleleteket sem tudta kimagyarázni. Ugyanis az I. osztályon fekvő azon vajudó nők, kiknél a táglulási időszak 24—48 óráig, vagy ennél is több ideig tartott, majdnem kivétel nélkül már a szülés alatt vagy pedig az azt követő 36 vagy 48 óra alatt gyermekágyi lázba estek és elhaltak. A táglulási időszak épp ily hosszú tartama a II. osztályon semmifele veszélylyel nem járt. Megmagyarázhatatlan volt továbbá előtte, hogy épp azok, kik akkor, midőn a szülészeti intézetet akarták felkeresni, utközben szülőfájdalmaktól meglepettek és szültek — s ezek száma évenként több 100-ra ment, — sokkal ritkábban betegedtek meg, mint azok, kik az intézetben szültek. Nem kevésbé volt feltűnő, hogy azok, kik koraszülésen estek keresztül, sokkal csekélyebb számban szenvedtek gyermekágyi bántalmakban, mint azok, kiknél a szülés rendes időben történt.

Végre érthetetlen volt SEMMELWEIS előtt, hogy osztályában az egymás mellett fekvő gyermekágyasok egész sorai lettek csaknem egyidejűleg betegek, míg ehez hasonló tömeges megbetegedés a második osztályban nem észleltetett.

Ezen tapasztalatok okai tehát SEMMELWEIS előtt is egyelőre rejtélyek maradtak, a mi reá — érzékeny kedélyénél fogva — igen leverőleg hatott. Lelki állapotát ő maga következő szavakkal írja le: *Mindazon szülőnők — így szól — majdnem kivétel nélküli elhalása, a kiknél a táglulási időszak hosszabb ideig tartott; továbbá az utcán- és idő előtt szülőknek meg nem betegedése, a mi ellentétben állt abbeli meggyőződéssel, hogy az I. szülészeti klinikán észlelt pusztítások endemikus okoknak tulajdonítandók; a gyermekágyasok soronkénti megbetegedése az I. szülészeti- s ehhez hasonlítva a kedvező egészségi viszonyok a II. szülészeti klinikán, a nélkül hogy meggyőződve lehettem volna arról, miszerint az itt alkalmazottak ügyesebbek vagy kötelességeik teljesítésében lelkiismeretesebbek, mint mi; — végre a lenézés, melylyel ez okoknál fogva az I. szülészeti klinikán alkalmazottak a kór-

házi személyzet részéről találkoztak : mindez bennem oly szerencsétlen kedélyállapotot keltett, mely az életet legkevésbé sem teszi irigylésre méltóvá. Minden kérdéses volt, minden megfejtetlen maradt, mindenhez kétség fért és csakis a halottak nagy száma volt kétségbevonhatatlan valóság.»¹

És ez a kétségbevonhatatlan tény vala az, melynek megváltoztatása miatt a legkétségtelenebb kísérletekhez folyamodott. MARKUSOVSKY,² ki szemtanuja volt SEMMELWEIS ebbeli fúradozásának, élénk színekkel rajzolja, miként fektette oldalt a szülönöket pusztán csak azért, mivel ez a II. osztályon is úgy volt; miként változtatta meg a gyógykezelést, miként tartotta a tanárt, ki a vizsgálatot nem a leggyöngédebben szokta volt eszközölni, különféle diplomaticus fogásokkal távol a kétesebb esetektől. Leírja továbbá hogy az ajtókhöz öröket állított, nehogy az egészséges, jobb módú szülönöket az I. osztálybeli bábák elfogdossák; hogy ugyan e klinika tanársegédével barátságot kötött, hogy a viszonyokat jobban szemmel tarthassa; hogy az egész kórház haláleseteit LAUTNER tr., ROKITANSKY tanár akkori assistense által ellenőriztette stb.

Mindez hiába való volt és sok fúradozása egy lépéssel sem vitte közelebb a kérdés megoldásához.

Kételyei és eredmény nélküli kísérletei közepette kapta SEMMELWEIS a tudósítást, hogy BREIT tr. újra két évre meghagyatott állásában, (BREIT tr. volt az első, ki ily kedvezményben részesült,) minélfogva kénytelen volt 1846 okt. 26-án, 4 havi szolgálat után, állásáról előde javára újra leköszönni.

SEMMELWEIS nem akarván az időt BREIT újlagos visszalépéséig tétlenül tölteni, tanulmányai folytatása végett a dublini szülészeti intézetbe készült és ez okból az angol nyelv elsajátításával foglalkozott. De BREIT, ki rövid idő múlva a túbingai egyetem tanárává lett kinevezve, csakhamar újra leköszönt. SEMMELWEIS most utazási tervét megváltoztatva két barátja kíséretében 1847. márcz. 2-án Velenczébe indult, hogy, a mint mondá: e város műkincseinek szemlélése által szellemét és kedélyét felvidítsa, melyet a szülészeti klinikán tett tapasztalatok annyira megviseltek.³

Ugyanez év márcz. 20-án, néhány órával visszatérte után, foglalta

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 51. l.

² Orvosi Hetilap: 1861. 226. l.

³ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 52. l.

el SEMMELWEIS újult erővel tanársegédi állását a szülészeti klinikán. Itt vette azt a szomorú hírt, hogy időközben az általa nagyrabecsült KOLLETSCHKA tanár meghalt. KOLLETSCHKA, a törvényszéki orvostan tanára, a bonczolási gyakorlatok alkalmával, egyik tanítványa vigyázatlansága folytán bonczkással újján megsértetett. Az illető felső végtag nyirkedényeinek és visszereinek lobja voltak ezen sérülés első következményei. Ezekhez csakhamar mellhártya-, szivburok-, hashártya-, agykérlob és végre a szemet elpusztító metastasisok csatlakoztak és siettették a betegség szomorú kimenetelét. A körlefolvás ezen leírása sajátságos hatással volt SEMMELWEIS-ra. •Benső világomat még az a lelkesedés tartotta izgalomban, — mondja — melyet Velence műkincsei ébresztettek bennem és elihéz járulván még a megindulás, melyet KOLLETSCHKA halála idézett elő lelkemben, ellenálhatatlanul tolt elém ez izgalmas állapotban azon identitás, mi KOLLETSCHKA halálának tünetei és ama jelenségek között állt fenn, melyekben annyi száz gyermekágyast láttam kimulni. Hisz a gyermekágyasok is visszer-, nyirkedény-, hashártya-, valamint mellhártya- és szivburoklobban, továbbá meningitisben haltak el, valamint náluk is voltak metastasisok találhatók.»¹

Nappal és álmaiban szakadatlanul üldözte őt KOLLETSCHKA betegségének képe és minél többet töprenkedett fölötte, annál több okot talált, melyek feltevésének helyessége mellett szólottak. KOLLETSCHKA megbetegedésének oka abban a sérülésben rejlett, mely hullarészekkel bemocsokolt bonczkés által okoztatott. Nem a seb, hanem a sebnék hullarészekkel való fertőzése idézte elő a halált; hisz nem KOLLETSCHKA volt az első, ki ily módon vesztette életét. Ha már most KOLLETSCHKA halálos megbetegedése azonosnak látszott azon kórral, melynek következtében oly számos gyermekágyas elhalt, akkor szükségképpen ezek megbetegedésénél hasonló okoknak kelle működnie, mint KOLLETSCHKA esetében. S keresve ezen okokat SEMMELWEIS csakhamar kielégítő eredményhez is jutott.

A bécsi orvosi iskola anatomicus iránya hozta magával, hogy úgy a tanárok, valamint segédek és a tanulók sokat foglalkoztak hullák felbonczolásával. Bonczolás után, hullarészekkel bemocsokolt kezeiket csak szappannal szokták megmosni, ami természetesen elégtelen volt, mert a hullaszag a mosakodás után is érzett rajtuk, s így kétségtelennek látszik, hogy maradtak vissza kisebb nagyobb mérvben hullarészek, mely mérges anyagok a terhesek, vajudozók és gyermek-

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 53. l.

ágyasok megvizsgálása alkalmával gyakran bevitetnek az illetők ivarszervebe, honnan azután felszívódás útján a vérbe jutnak és ugyanazon betegséget idézik elő, melynek KOLLETSCHKA is áldozatul esett.

Ez volt SEMMELWEIS feltevése, melyre azért is feljogosítva érezte magát, mert ismerte azt a tényt, hogy bomlott állati szerves anyagok, ha a szervezetbe jutnak, ott bomlási folyamatokat idéznek elő. Ennek megfelelőleg azon következtetésre jutott, hogy oly szer rendszeres használata által, mely képes a kezekre tapadó bomlott anyagokat megsemmisíteni, a gyermekágyi láz kitörését is meg lehet akadályozni.

Ebből kiindulva SEMMELWEIS 1847 május hava közepe táján úgy intézkedett, hogy az I. szülészeti klinikán mindenki, vizsgálat előtt, kezeit chlorina liquidával megmosta, de ezt a szert magas ára miatt csakhamar a tetemesen olcsóbb chlór-mésszel helyettesítette.¹ Eljárásának az lön eredménye, hogy, míg 1847 május havában az I. szülészeti osztályon ápolt 394 szülönő közül nem kevesebb mint 36, azaz 12·24% halt el, az év következő hét hónapjában, a nevezett osztályon lebetegedett 1841 szülönő közt már csak 56 haláleset (3·04%) fordult elő. Ily módon, 1847-ben, a szülönőknek az I. osztályon tapasztalt halandósága nem haladta túl az 5%-ot, mi ugyan még elég nagy mérvű, ha a II. szülészeti osztálynak ugyan ezen évben kimutatott 0·90%-nyi halandóságával hasonlítjuk össze, de az I. osztálynak a megelőző években tapasztalt egészségi viszonyaihoz képest, tetemes haladásnak volt mondható.

Hogy SEMMELWEIS ez évben még nem volt képes kedvezőbb arányokat kimutatni, azt annak a körülménynek kell betudni, hogy kezdetben — csakis a »hullaméreg«-re levén figyelemmel — elegendőnek tartotta, ha kiki a vizsgálat kezdetén egy izben fertőzteleníté kezeit s a következő vizsgálatok alatt pedig csak szappanos vízzel mosakodott. Így történhetett, hogy midőn October havában egy evésedő méhrákban szenvedő szülönő hozatott az osztályra, azon 12 vajudó közül, kik közvetlen utána vizsgáltattak meg, 11 gyermekágyi lázba esett és elhalt. A következő hónapban újra 8 haláleset fordult elő, minek okát SEMMELWEIS csakhamar abban a körülményben találta föl, hogy az osztályra egy cariosus térdizületi lobbán szenvedő, de nemzörésében különben egészséges nő került felvételre, ki annyira megfertőzte a szoba levegőjét, hogy az ott fekvő szülönők mind megbetegedtek.

Ezen tapasztalatok alapján SEMMELWEIS csakhamar arra a meg-

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 76. l.

győződésre jutott, hogy nemcsak a hullából származó, hanem általában mindennemű, bomlásban levő szerves anyagok okai lehetnek a gyermekágyi láznak és hogy esetleg maga a levegő is lehet közvetítője ezen kórnemző anyagoknak.

Ezentúl tehát a kezek gyakoribb mosására több gondot fordított és azokat a szülönöket, kik a többire nézve veszélyes bántalmakban szenvedtek, elkülönítette. Ennek köszönhette azután, hogy már a következő évben az I. osztályon ápolt 3556 szülönő közül csak 45 (1.27%) halt el, míg a II. osztály kimutatásai szerint a szülönők halandósága itt 1.33%-ot tett ki (3219 szülönőre 43 haláleset), tehát még kedvezőtlenebb volt, mint az I. osztályon, mi eddig még sohasem fordult elő.

SEMMELWEIS ezen roppant horderejű felfedezése által egyuttal mindazon kérdések is megoldhatók lettek, melyek oly hosszú ideig maradtak függőben, daczára annak, hogy ama egymás után kiküldött számos vizsgáló bizottságok is nagy erőlködéssel foglalkoztak velük.

Mindenek előtt a II. szülészeti klinikán tapasztalt csekélyebb halálozás nagyon természetes magyarázatot talált abban a körülményben, hogy ugy a bábáknak, valamint az azok oktatásával foglalkozóknak kevesebb alkalmuk nyílt kezeiknek hullaméreggel való fertőzésére, mint az I. szülészeti klinikán. Miért is azon percztől fogva, hogy itt csak fertőztelenített kezekkel történtek a vizsgálatok, a két klinika közt addig fennállott halálozási különbség megszűnt.

Mindazok, kiknél a táglulási időszak a rendesnél hosszabb ideig tartott, azért betegedtek meg, illetőleg haltak el gyermekágyi lázban, mert állapotuknál fogva huzamosabb ideig maradtak a vajudók szobájában, hol ismételve megvizsgáltattak tisztátalan kezekkel. A chlormosások behozatala óta a szülési folyamat ezen rendellenessége megszűnt veszélyes lenni. Az utcán lebetegedett nőknél tapasztalt kedvező egészségi állapot abban a körülményben lelte magyarázatát, hogy az illetők, mint tanítási czélokra nem alkalmasok, nem vizsgáltattak meg s így a fertőzés veszélyének nem voltak kitéve. Úgyszintén azok, kik koraszülésen estek keresztül, rendesen azért nem betegedtek meg, mert oktatási czélokra hasonlóképen nem használtattak fel, hogy így a szülés beállta lehetőleg akadályoztassék. A gyermekágyasok sorszerű megbetegedése végre onnan volt magyarázható, hogy még mint vajudók az orvosi látogatás idején valamennyien sorra vizsgáltattak, illetőleg inficiáltattak. A gyermekágyasok sorszerű megbetegedése, a chlormosások folytán hasonlóképen megszűnt.

Hogy a klinikai észlelések útján elért eredményeket egyéb tényekkel is támogathassa SEMMELWEIS, SKODA tanácsára, LAUTNER barátjával egyetemben, házi nyúlakon is tett kísérletet oly módon, hogy azok nemzörésébe, közvetlen ellés után, bomlott állati anyagokat fecskendezett. S csakugyan sikerült is ez uton, a legtöbb esetben, az állatoknál oly megbetegedést hozni létre, mely tüneteiben, valamint körbonczottani változásaiiban megegyezett azokkal, melyek gyermekágyi lázban elhalt szülőkönk bonczolása alkalmával voltak találhatók.

Midőn e kísérletek is fényes bizonyosságot szolgáltatottak nézeteinek helyességéről, SEMMELWEIS elérkezettnek látta az időt, hogy azokat szélesebb körben is ismertesse.

E czélból mindenek előtt régi jóakaróit, ROKITANSKY-t és SKODÁ-t, továbbá a bécsi közkórház nehány, hozzá közelebb álló orvosát, többek közt HEBRA-t és HELM-ot kereste föl és érvelései mindnyájokra oly meggyőző hatással voltak, hogy SKODA állítása szerint egy perczig sem kételkedtek, miszerint nézetei, igazságuk meggyőző erejénél fogva, diadalmaskodni fognak.¹ Egyszermind érezvén annak szükségét, hogy tapasztalataival és véleményével mások is megismerkedjenek, SEMMELWEIS leveleket intéztetett barátjai által egyes kiválóbb szakférfiakhoz, felkérve őket, hogy a gyermekágyi láz meggátlása tekintetében tegyenek kísérletet chlormészoldattal és közöljék vele az elért eredményeket.

Ehhez képest SEMMELWEIS nevében dr. SCHWARZ HERMANN írt MICHAELIS tanárnak Kielbe, ki e levelet aztán LEVY tanárhoz Koppenhágába továbbította; dr. STENDRICHS írt TILANUS-nak Amsterdamban; BRÜCKE SCHMIDT tanárnak Berlinbe; ARNETH, a II. szülészeti osztály assistense SIMPSON-nak, Edinburghba, sőt midőn utóbb Párisba utazott, ott az orvosi akadémiában hosszabb előadásban ismertette SEMMELWEIS felfedezését. Hasonlót tett ROUTH angol orvos, ki, mint látogatója az I. szülészeti osztálynak, megismerve SEMMELWEIS óvintézkedéseit, azokat Londonba érkezte után 1848-ban behatóan ismertette szóval és írásban az angol orvosi körökkel.

Az orvosi sajtóban azonban legelőször HEBRA hívta fel a szakférfiak figyelmét SEMMELWEIS felfedezésére. Tette pedig ezt az általa szer-

¹ SKODA: Über die von Semmelweis entdeckte wahre Ursache der in der Wiener Gebäranstalt ungewöhnlich häufig vorkommenden Erkrankungen der Wöchnerinnen und des Mittels zur Verminderung dieser Erkrankungen bis auf die gewöhnliche Zahl. Zeitschr. der k. k. Gesellsch. der Aerzte in Wien, VI. Jahrg. 1. Band, 107. l.

kesztett *«Zeitschrift der k. k. Gesellsch. der Aerzte zu Wien»* című folyóirat 1847. évi december, valamint 1848. évi ápril havi füzetében.

Első közleményében ¹ rokonszenvvel emlékezik meg az I. szülészeti osztály fiatal segédorvosáról, «ki öt évnél tovább tartózkodik a cs. kir. ált. közkórházban és úgy a boncasztal, valamint a betegágy mellett a gyógytudomány legkülönbözőbb ágáiban magának alapos ismereteket szerzett és végre az utolsó két évben specialis tevékenységét a szülészeti szakmára irányítá és nemes feladatul tűzte ki azokat az okokat kutatni, melyek az annyira pusztító epidemicus lefolyású gyermekágyi megbetegedést előidézik.»

Előadja egyszersmind azon tényeket, melyek meggyőzték SEMMELWEIS-t arról, hogy a gyermekágyi láz «az esetek többségében semmi egyéb, mint hullamérgezés», de utal egyszersmind SEMMELWEIS-nak méhrákban, valamint cariosus térdizületi lobban szenvedő szülőknél tett tapasztalataira, melyek folytán bizonyosnak látszik, *hogy még élő szervezetből származó eres váladékok is lehetnek okozói a gyermekágyi láznak.* Utal az ezen meggyőződés alapján SEMMELWEIS által behozott fertőtlenítő eljárásra, és az ez által elért sikerre, s felhívja végre valamennyi szülészeti intézet főnökét, hogy tapasztalataik közlése által hozzájáruljanak SEMMELWEIS állításainak megerősítéséhez, vagy megczáfolásához.

Ugyanezen felhívást ismétli HEBRA második közleményében is, ² melyben hivatkozva SEMMELWEIS újabb sikerére, valamint MICHAELIS és TILANUS időközben beérkezett elismerő nyilatkozataira, SEMMELWEIS felfedezését egy sorba állítja JENNER védhimplőoltásával.

HEBRA közleményeit csakhamar követte HALLER főorvos és közkórházi ideiglenes igazgatónak a bécsi orvosegyletben 1849. évi febr. 23-án ³ tartott előadása, melyben az I. szülészeti osztályban az utolsó 12 év alatt tapasztalt halálozási viszonyokról értekezett. Kiemeli azt a feltűnő javulást, melyet e viszonyok az utolsó 2 év alatt mutattak és az érdeket e tekintetben SEMMELWEIS óvintézkedéseinek tulajdonítja.

Még melegebb elismerést nyilvánítt HALLER 1848-iki kimutatásában, mely a bécsi közkórházban ápolt gyermekágyasok és újszülöttek

¹ HEBRA: Höchst wichtige Erfahrungen über die Aetiologie der in Gebäranstalten epidemischen Kindbettfieber. Zeitschrift stb. 4. Jahrg. II. Band, 224. l.

² HEBRA: Fortsetzung der Erfahrungen über die Aetiologie der in Gebäranstalten epidemischen Kindbettfieber. Zeitschrift stb. V. Jahrgang, I. Band, 64. l.

³ Zeitschr. der k. k. Ges. d. Aerzte zu Wien. V. Jahrg. II. Band LIV.

halálózási arányát 1784—1848-ig tárgyalja, és mely SEMMELWEIS mellett bizonyító nagyrdekü statistikai táblázatain kívül figyelemre méltó még azért is, mert SEMMELWEIS felfedezését általában a kórházak, de különösen a sebészeti osztályok figyelmébe ajánlja. — «Die Bedeutung dieser Erfahrung — így szól — für die Gebäranstalten, für die Spitäler überhaupt, insbesondere die chirurgischen Krankensäle, ist eine so unermessliche, dass sie der ernstesten Beachtung aller Männer der Wissenschaft würdig erscheint, und der gerechten Anerkennung der hohen Staatsverwaltung gewiss sein darf.»¹ Sajnos azonban, hogy a sebészek épp oly kevéssé vették tekintetbe HALLER ezen figyelmeztetését, mint a szülészek tulnyomó része, s habár ennek folytán hatás nélkül maradt, mégis megérdemli, hogy e helyen felemlitessék, mert fényes tanujele annak, hogy HALLER, kartársai korlátolt felfogását messze túlhaladta.

A talaj ez irányban előkészítve nem volt és egy LISTER-re volt szükség, hogy végre — évtizedek mulva — méltányolhassák azt az igazságot, mely HALLER figyelmeztetésében rejtett.

A harmadik, ki hírneve és tekintélyének egész jelentőségével szállt sikra SEMMELWEIS fölfedezése mellett, SKODA volt, kinek elévülhetlen érdemei között bizonyára nem utolsó helyen áll az a tevékenység, melyet barátja nézeteinek ismertetése körül kifejtett.

Pedig valóban hálátlan munka volt, telve kellemetlen tapasztalatokkal és sikernélküli fáradozással. Mindezért annál nagyobb és öszintébb elismerés illeti meg, mert nem engedte magát elkedvteleníteni, hanem híven megállott és küzdött az új tan mellett.

Sajátságos! Mialatt SEMMELWEIS alárendelt állásában a gyermekágyasok egészségi viszonyainak javítása körül csendben fáradozott a szülőház falain belül, semmiben sem zavarták őt; de attól a percztől fogva, midőn a nyilvánosság előtt is kezdtek foglalkozni az általa megpendített kérdéssel, s különösen, midőn neve is a közönség elé került, a viszonyok egyszerre megváltoztak.

SEMMELWEIS és barátjai ezentul csak rideg közönyt vagy rosszakaratú akadékoskodást tapasztalnak a mérvadó körök részéről, és csakis ügyök igaz voltában való rendíthetlen hitük volt az, ami mind-

¹ Dr. CARL HALLER: Aertlicher Bericht über das k. k. allg. Krankenhaus in Wien und die damit vereinigten Anstalten .. im Solarjahre 1848, Zeitschr. der k. k. Ges. d. Aerzte zu Wien, V. Jahrg. 2. Band, 538. 1.

ezen nehézségek daczúra őket csüggedni nem engedé abban, hogy a kijelölt úton feltartóztatlanul haladjanak előre.

Közvetlen, miután megismerkedett SKODA SEMMELWEIS felfedezésének részleteivel, sietett azonnal az orvosi tanulmányok igazgatójánál jelentést tenni, abban a reményben, hogy az, e fontos ügyben, legalább egy bizottsági tárgyalást fog elrendelni. Azonban csalódott, mert még válasz sem érkezett az igazgatóságtól!

De SKODA vissza nem riadt, s midőn 1848-ban a bécsi egyetem vezetése a tanári karra bízott, ahhoz új beadványt intézett SEMMELWEIS ügye érdekében. «Abban a véleményben voltam — így szól — hogy kötelessége a bécsi tanári karnak, egy Bécsben tett és oly nagy tudományos, valamint gyakorlati fontossággal bíró felfedezést, beható vizsgálat tárgyává tenni és azt, ha helyesnek bizonyul, érvényre juttatni.»¹ Egy bizottságot kívánt kineveztetni, melynek feladata lett volna, a SEMMELWEIS állításainak megerősítésére szükséges adatokat beszerezni, valamint azok érdekében kísérleteket tenni állatokon. E lépésnek meg volt sikere, mert indítványa nagy szótöbbséggel elfogadtatott s azonnal meg is választottak a bizottság tagjai. De ezek meg sem kezdhették működésüket, mert KLEIN tanár e határozat ellen protestálva, a miniszterhez fordult, ki egy rendeletével egyszerűen feloszlatta a bizottságot.

KLEIN tanár ezen tiltakozásának motivumai fölött sem SKODA, sem pedig SEMMELWEIS nem nyilatkoznak. SEMMELWEIS, könyvének egy helyén, tanára eljárását egyszerűen érthetlennak mondja. De bár milyenek is lehettek ezen eljárás indokai, azok a megoldandó kérdés fontosságával szemben csak szűkkeblűek és kicsinyesek lehettek. Alapjuk valószínűleg az önzés és személyes hiúság volt.

Úgy látszik, hogy KLEIN tanáron — midőn SEMMELWEIS sikerei közfigyelem tárgyát kezdték képezni — a féltékenység bizonyos neme vett erőt és komolyan tartott attól, hogy segéde mellett saját egriénisége háttérbe fog szorulni; a mellett restelte ő és restelték a mögötte álló körök, hogy a gyermekágyasoknak a kórházban tapasztalt sűrű halálozását az orvosi sajtóban bolygatták. «Megerősíti e föltevést az a körülmény, hogy a szülészeti klinika *jegyzőkönyveinek közzétételét denunciationnak nyilvánítottak*, valamint hogy SEMMELWEIS-től, midőn a kórház kötelékéből való kilépte után e könyveket megtekinteni kívánta, az erre való engedélyt egyenesen megtagadták.»² KLEIN egész eljá-

¹ SKODA: Über die von Semmelweis entdeckte, sth. Zeitschr. der Ges. d. Aerzte zu Wien, V. Jahrg. I. Band, 113. old.

² SEMMELWEIS: Die Aetiologie 65. l.

rása összhangban áll azon itélettel, melyet PUSCHMANN róla mond: hogy ő szerény ember, ki állását inkább kellemes személyes tulajdonságainak köszönhette, mint jogosult reményeknek, melyek tudományos tevékenységéhez fűződhetnek.¹ Működése a bécsi orvosi egyetem fölvirágzásának azon időpontjára esik, mely KORÁNYI-nak emlékebeszédében Skoda fölött akkép van jellemezve, hogy abban tulajdonképen két iskola létezett, az egyik a hivatalos, a mely tanszékekben ült, de a melyről a világ mit sem tudott, a másik a korszakalkotó, a mely azonban kicsiny volt és a közkórház zugaiiban visszavonulva élt, habár akkor már az egész külföld erre fordította szemét.²

KLEIN a hivatalos, vagyis ahhoz az iskolához tartozott, melyet egyfelől szellemi tehetetlenség és hátramaradottság, másfelől pedig mások esetleges sikerei iránt való irigység tüntetett ki.

A fennebb érintett miniszteri rendelet tehát bevágván útját annak, hogy az új tan igazolására szükséges adatok hivatalosan beszereztesse, SKODA egy további lépésre szánta el magát SEMMELWEIS érdekében. Nevezetesen támaszkodva azokra a fontos kísérletekre, melyeket SEMMELWEIS és LAUTNER állatokon végeztek volt s melyekre nézve úgy nyilatkozott, hogy «sikerük esetében a többi feladatok megoldása csekélyebb fontossággal bír», a bécsi tudományos akadémia elé vitte az ügyet s megtartotta ott nagyszabású híres előadását: *«Ueber die von Dr. Semmelweis entdeckte wahre Ursache der in der Wiener Gebäranstalt ungewöhnlich häufig vorkommenden Erkrankungen der Wöchnerinen und des Mittels zur Verminderung dieser Erkrankungen bis auf die gewöhnliche Zahl.»*

Ez előadásában körülményesen ismerteti SKODA mindazon tényeket és következtetéseket, amelyek combinációjából eredt SEMMELWEIS felfedezése; utal továbbá mindazokra a teendőkre, melyek előtte még szükségeseknek látszanak, hogy e felfedezés jelentősége kétségen kívül helyeztessék.

Az akadémia az előadást kedvezően fogadta, s nemcsak felvettette a *Sitzungsbericht*-ek közé (1849. október havi füzet), hanem még különnyomatot is készített SEMMELWEIS eszméi terjesztése czéljából. S minthogy SKODA előadásában utalás történt az állatokon teendő kísérletek folytatásának fontosságára, ily kísérletek kivételére úgy SEM-

¹ PUSCHMAN: Die Medicin in Wien 169. l.

² KORÁNYI FRIGYES: Emlékebeszéd Skoda József tanár fölött. A budapesti kir. orvosegyesület 1882-ki évkönyve 29. l.

MELWEIS-nak, valamint BRÜCKE tanárnak 100—100 forintot utalványozott.¹

HEBRA, HELM és különösen SKODA közlései nagy mértékben felkölték a szakértők érdeklődését és kezdetét vette az az élénk eszmecsere, mely SCANZONI, SEYFERT és KIWISCH terjedelmes és mereven tagadó nyilatkozatai által introducálva, évtizedeken keresztül izgalomban tartotta a szakköröket.

Különösen SCANZONI és SEYFERT, valószínűleg sértve SKODÁ-nak, előadásában kockáztatott azon állítása által, mintha ők — dacára hogy ez irányban felszólítást nyertek — osztályaikon lanyhán, vagy éppen nem vitték keresztül a SEMMELWEIS által javaslatba hozott óvszabályokat: a «Prager Vierteljahrschrift»-ben élesen kelték ki SEMMELWEIS és tana ellen.

SCANZONI rövid idővel ezelőtt, ugyane folyóirat 1846-ik évi folyamában vitta ki mint a prágai szülészeti klinika «helyettesítő másodorvosa» legelső írói babérait egy terjedelmes cikk által, melyben, a gyermekági láz kóroktanáival foglalkozva, egész határozottsággal utalt a terhesek megmástitott vérvegyületére (*fibrinose Kruse*), «welche, wenn sie sich zu einem höheren Grade steigert, die nächste Entstehungsursache und folglich das Wesen des gemeinen Puerperalfiebers darstellt».²

SEMMELWEIS nézetei a gyermekági láz okaira vonatkozólag éppen-séggel nem voltak megegyeztetetők ezen elmélettel, s így midőn SCANZONI-nak választani kellett a kettő közül, könnyen érthető, hogy saját szülöttjének fogta pártját.

¹ SEMMELWEIS és BRÜCKE nagy buzgalommal fogtak a munkához, mely egyébiránt Semmelweis Bécsből történt elutazása következtében nem volt befejezhető. Feltűnő módon a végzett kísérletek nem vezettek kielégítő eredményhez. «Sie haben — szól Brücke a bécsi akadémiához intézett jelentésében — bis jetzt nur zweideutige Resultate geliefert und es hat sich für mich die Ueberzeugung herausgestellt, dass Versuche an Thieren nicht das geeignete Mittel sind, um die Zweifel über diesen hochwichtigen und für Jeden, in dessen Augen das Menschenleben noch einigen Werth hat, so hochinteressanten Gegenstand zu heben, sondern dass dies nur geschehen kann, durch Sammlung von ähnlichen Erfahrungen, wie sie Herr Dr. Semmelweis an hiesiger Gebäranstalt in einer für jeden Menschenfreund so erfreulichen Weise machte». (Sitzungsberichte der mathematisch-naturwissenschaftlichen Klasse. Jahrgang 1880. II. B. 291. l., továbbá SEMMELWEIS: Die Aetiologie. 313. l.)

² SCANZONI: Bemerkungen über die Genesis des Kindbettfiebers. Prager Vierteljahrschr. 1846. 4. B. 18. l.

SKODA vádjai ellenében felhozta, hogy a prágai szülészeti klinikán SEMMELWEIS óvintézkedéseit öt és fél hónapon keresztül pontosan vitte keresztül, de arra a meggyőződésre jutott, hogy ez intézkedések nem képesek a gyermekágyasok megbetegedésének végét vetni. SEMMELWEIS-nak állatokon tett kísérleteit értékteleneknek declarálta. Szintügy tagadta a gyermekágyi láz és a pyämia azonosságát. Egészben véve megmaradt régi állításai mellett, egyúttal erősen hangsúlyozván, hogy a gyermekágyi megbetegedések légköri változásoktól függenek.¹

SEYFERT szintén hasonló értelemben nyilatkozott. E mellett tagadta, hogy a chlórmezsz egyáltalában desinfiáló hatással bírna. Szerinte e szer inkább a gyári iparban volna helyén, mint a gyógytudományban. Túlzottnak tartja azt az állítást, hogy a kezek mosása által, vízzel és szappannal, nem volnánk képesek az azokon netalán tapadó bomlási terményeket elpusztítani. Ő sem tartja a gyermekágyi láz és a pyämiát azonos folyamatoknak és e két kör közti viszonyt — korabeli szaktársaival egyértelműleg — olyformán képzei, hogy: «erst wenn beim Puerperalfieber durch Setzung von eitrigen oder jauchigen Exsudaten die puerperale Krase erloschen ist, kann durch Resorption des Eiters Pyämie entstehen, dann haben wir es aber nicht mehr mit Puerperalfieber, sondern mit Pyämie zu thun».²

KIWISCH VON ROTTERAU, a korabeli német szülészek legtekintélyesebbje, ki kétszer egymásután (1848- és 1849-ben) azon ezéltől utazott Bécsbe, hogy ott SEMMELWEIS eljárásával megismerkedjek, SKODA értekezése alkalmából szintén nyilatkozott a tárgyról. «Ha az emberi tévedések története — így nyilatkozik HEGAR, vonatkozással Kiwisch oppositiojára — nem mutathatna fel számos hasonló példát, bámulnunk kellene a felett, hogy oly geniális és tapasztalt férfiú anynyira elfogult és vak lehetett».³

KIWISCH elismeri ugyan SEMMELWEIS érdemeit, de tagadja, hogy újat mondott. Azon állítása Semmelweis-nak, hogy a gyermekágyi láz felbomlott állati szerves anyagok, nevezetesen pedig hullaméreg által idéztetnék elő, szerinte már évekkel ezelőtt is több oldalról lett hangoztatva és élénken vitatva, és e nézetet bizonyára már rég elfogadják, ha az illető orvosoknak sikerül azt megdöüthetlen bizonyíté-

¹ Prager Vierteljahrschr. 1850. II. B. Liter. Anz. 25. 1.

² Ugyanott 36. 1.

³ HEGAR: Ign. Phil. Semmelweis 91. 1.

kokkal támogatni. Maga részéről utal azon nyilatkozataira, melyeket e kérdés tárgyában a Canstatt-féle *Jahresbericht*-ekben tett, midőn — az általunk már említett — angol orvosok (STORRS, HOLMES, OLIVIER stb.) nézeteit vette bírálathoz alá.¹ Most újlag megerősíti akkori állításait és megtoldja azokat még azzal a megjegyzéssel, hogy a vezetése alatt álló intézetben, hol terhesek és szülők nagyszámú hallgatóság által vizsgálatnak s hol nincsenek tekintettel arra, vajjon a vizsgáló a szomszédságban levő bonczteremből jön-e, vagy sem: a szülők egészségi állapota teljesen kielégítőnek mondható. De egy füst alatt beismeri, hogy 1846-ban a klinikáján ápolt 102 szülő közül nem kevesebb mint 33 betegedett meg s hogy ezek közül 27, tehát az ápoltak több mint 26 százaléka elhalt; csakhogy, véleménye szerint, mindezekben az esetekben a hullamérgezés ki volt zárható.

«Sie traten — így szól tekintettel e megbetegedésekre — so plötzlich bei drei Individuen, die nacheinander niederkamen und auch sämmtlich starben, auf, dass ein ungewöhnliches gemeinschaftliches Causalmoment, welches in den unveränderten Verhältnissen der Anstalt nicht gesucht werden konnte, supponirt werden musste und welches man nicht so leicht wo anders als in atmosphärischen Einflüssen zu suchen einen Grund finden konnte. Bemerkenswerth waren während der Krankheitsherrschaft die gruppenweisen Ausbrüche, so dass in der Regel mehrere gleichzeitig erkrankten und hierauf mehrere wieder gesund blieben. Immer gingen solchen Ausbrüchen Witterungsveränderungen voran» stb.²

¹ E czikkek egyikében Kiwisch, vonatkozással az angolokétól eltérő tapasztalataira oda nyilatkozott, hogy: «Die Deutung derselben dürfte die Zukunft bieten». Semmelweis nagy művében erre vonatkozólag következő sarcasticus megjegyzést teszi:

«Die Deutung dieser abweichenden Erfahrungen und Ansichten dürfte folgende Anekdote geben:

Es wollte einmal ein Engländer, ein Franzose und Deutscher sich die Idee des Löwen verschaffen. Was thut der Engländer? Er unternimmt eine Reise nach Afrika und holt sich dort die Idee des Löwen; der Franzose geht in den Pflanzengarten, um sich dort die Idee des Löwen zu holen. Was thut der Deutsche? Der Deutsche sperrt sich in seine Studirstube ein und construirt aus sich selbst heraus die Idee des Löwen.» SEMMELWEIS: Die Aetiol. 431. l.

² Pr. KIWISCH v. ROTTERAU zu Würzburg: Einige Worte über die von Prof. Skoda veröffentlichte Entdeckung des Dr. Semmelweis, die Entstehung des Puerperalfiebers betreffend. Zeitschr. der k. k. Ges. der Aerzte zu Wien, VI. Jahrg. I. Band. 203. l.

Mindezek daczára concedálja, következetlen lévén önmagához, hogy a priori nem hozható fel semmiféle nyomós ok az ellen, miszerint a gyermekági láz bomlott szerves anyagoknak a felsebzett szülő-részekbe vitele által idéztetik elő, de egyúttal kétkedik abban, hogy ezen felbomlott anyagok a gyermekági láz egyedüli okozói.

A fogadtatás tehát, melyben SEMMELWEIS tana, szorosabb értelemben vett szaktársai körében részesült, éppenséggel nem volt kedvezőnek mondható.

Így azok közt, kik levél útján lettek értesítve, tulajdonképen csak egyetlenegy akadt, ki meleg elismeréssel nyilatkozott SEMMELWEIS felfedezéséről, s ez MICHAELIS tanár volt Kielben. Ugyanis SCHWARZ levelének vétele után klinikáján, melyen időnkint tömegesen haltak a szülők gyermekági lázban, behozta SEMMELWEIS fertőztelenítő eljárását és pedig oly sikerrel, hogy — egy esetet kivéve, melyben szerinte valószínűleg egy tisztátalan húgycsap lön használva — nem volt többé alkalmja újabb megbetegedéseket tapasztalnia.

Meleg köszönetet mondott SCHWARZ-nak közléseért, mely által klinikáját megmentette. «Ich bitte Sie — így folytatja — mich dem Dr. Semmelweis zu empfehlen, und auch in diesem Sinne zu danken; er hat vielleicht einen grossen Fund gethan».¹

SIMPSON, Arneih levelére póstafordultával felelt, de nem éppen udvarias módon. Ő — úgymond — ARNEIH értesítése nélkül is tudta, mily szánalomraméltó állapotban van a szülészet Németországban, különösen pedig Bécsben, hol is, meggyőződése szerint, a gyermekági ügyesok határt nem ismerő elhanyagolása az oka azok nagymérvű elhalálozásának. SEMMELWEIS, úgy látszik, nem jártas az angol szülészeti irodalomban, mert különben tudnia kellett volna, hogy az angolok a gyermekági lázat rég contagiosus betegségnek tartják és annak elhárítása czeljából chlórmezst is alkalmaznak.²

TILANUS a legbensőbb meggyőződésből fogadta ugyan el SEMMELWEIS nézetét, hogy a «hulla-contagium» oka a gyermekági láznak, de szükségesnek tartja hozzátenni, hogy: «Die Verbreitung und Andauer dieser Krankheit unter den Wöchnerinen, wenn solche einmal aus epidemischen, atmosphärischen Verhältnissen — wozu vorzüglich die Constitutio annua im Winter und Frühjahre bei abwechselnder Witte-

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 287. l.

² Ugyanott 283. l.

rung gehört — hat angefangen, auf Rechnung der entschiedenen Contagiosität zu stellen ist.*¹

Hasonlóan hangzott SCHMIDT tanár válasza, ki a hullaméregre vonatkozólag szintén csak annyit fogadott el, hogy «ez is lehet a sok között egyik ok, de bizonyára nem az egyetlen».*²

LEVY tanár Kopenhágában, ki egyébiránt felfogásával nem állott egyedül, abban a véleményben látszott lenni, hogy rendesen csakis a gyermekági lázban elhaltak hulláiból származó anyagok képesek újra gyermekági lázat előidézni stb.*³

Mindezen vélemények nem voltak nagyon biztatók a tan jövőjére nézve; mindegyikökből kitént, hogy a nyilatkozók egyike sem volt képes a kérdés mélyébe hatolni. Sajnos, hogy SEMMELWEIS személyesen csak elkésve emelt szót az általa képviselt ügy érdekében.

Igaz ugyan, hogy barátainak közleményei eléggé világosan tükrözik vissza nézeteit, de a szakkörök joggal várhatták mindemellett tőle, hogy ő maga is hozzászóljon az ügyhöz. Késlekedése e tekintetben mindenesetre feltűnő, s így szükségesnek tartjuk annak okait fűrkészni.

SEMMELWEIS tetőtől talpig a szív embere volt. Kutatásaira is — mint láttuk — meleg emberszeretet és részvet adta meg az impulsust. A tudós ambíciójából, ki az igazságot csak önmagáért keresi, nagyon kevés volt benne, s valószínű, hogy sohasem lép a buvárlat terére, ha azon számtalan szerencsétlen fölötti szájalom, kik szeme láttára estek áldozatul egy okaiban ismeretlen kórnak, ellenállhatlanul nem ösztönzi őt a cselekvésre.

Irói munkásságra vágyat pedig éppen nem érzett magában, a mint ezt nyíltan be is vallja később említendő munkájának előszavában, a hol hivatkozik ellenszenvére mindaz iránt, a mit irásnak neveznek. Szívesen maradt tehát háttérben a meddig lehetett, és talán egyáltalában fel sem szólal, ha az ellentmondók folyton szaporodó száma, barátainak nógatása, valamint különösen a bécsi orvosegylet egyenes felszólítása, melyet az, HELM előadásának befolyása alatt, intézett hozzá, nem készítik őt arra, hogy tanának igazságáért a támadók ellen személyesen is sikra szálljon.

SEMMELWEIS első előadását a bécsi orvosegylet előtt 1850 május

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 311. l.

² Ugyanott, 463. l.

³ Ugyanott, 292. l.

ló 15-én tartotta meg. Ezt követte csakhamar, mintegy folytatásául az elsőnek, második — tisztán polemikus természetű — előadása, melyben körülményesen foglalkozott azon ellenvetések czáfolásával, melyek különösen SCANZONI, SEYFERT, KIWISCH és ZIPFL által hozattak fel tana ellen. Ez ülésben az egyesület tagjai, ROKITANSKY elnök indítványára, a tárgy megvitatásába is bocsátkoztak s a vitatkozást egy harmadik ülésben is folytatták, úgy hogy összesen három ülést szenteltek a gyermekági láz kóroktanának megbeszélésére.¹

A vita alkalmával CHIARI, HELM, ARNETH és a dolog lényegére nézve HAYNE, SEMMELWEIS nézeteit támogatták, míg ZIPFL és LUMPE az eddigi aetiologia mellett nyilatkoztak és különösen SEMMELWEIS statisztikájának értékét igyekeztek devalválni. Mindamellett a vita eredménye SEMMELWEIS-ra nézve kedvezőnek látszott lenni olyannyira, hogy HERZFELDER HENRIK, az orvosegyesület titkára, évi jelentésében SEMMELWEIS felfedezését mint az orvosi buvárlat valóságos diadalát ünnepelte és tekintettel ZIPFL, LUMPE, SCANZONI és SEYFERT ellenvéleményeire ki-mondotta, hogy ezek SEMMELWEIS felvilágosító megjegyzései által «kellő czáfolatban részesültek».²

Csakhogy Semmelweis diadala éppenséggel nem bizonyult tartós-nak!

Nagy hibául kell SEMMELWEIS-nak felrónunk, hogy elmulasztotta előadását nyomtatásban is közzétenni. Igaz ugyan, hogy úgy előadásának, valamint az azt követő vitának az egyesület szaklapjában megjelent jegyzőkönyvi kivonata elég pontosnak és kimerítőnek látszik; de az vegre mégis csak kivonat volt és mint ilyen nem tett oly közvetlen hatást, mint KIWISCH, ZIPFL, LUMPE stb. gonddal kidolgozott és köz-kezen forgó cikkei.

SEMMELWEIS-nak minden tudákos fontoskodást kizáró, egyszerű és világos aetiologiája, ezen sajátosságai miatt háttérbe szorult a gyermekági láz addig érvényben levő complicált kóroktanával szemben, mely alaptalansága mellett is az iskolai tudományosság igényeinek legalább megfelelt. De különösen az epidemiológoknak nem volt inyére. Ugyanis emberemlékezet óta hirdették *ex cathedra*, tanították a betegági mel-

¹ E gyűlések jegyzőkönyveit lásd: Zeitschrift der k. k. Ges. d. Aerzte zu Wien. VI. Jahrg. 2. Band, CXXXVI. CLXVI. és VII. Jahrg. 1. Band.

² Dr. HEINRICH HERZFELDER: Bericht über die Sitzungen der k. k. Ges. der Aerzte in Wien während des Jahres 1850. Zeitschr. d. k. k. Ges. d. Aerzte zu Wien 1851.

lett és megírták vaskos kötetekben, hogy a gyermekági láz kitörése atmosphaericus, cosmicus és telluricus befolyásoktól függ; pontosan vélték meghatározhatni azon hosszasági és szélességi fokokat, melyek közt e megbetegedés leginkább jelentkezik, valamint kutatták azon évszakokat is, melyek legkedvezőbbek e kór kitörésére nézve.

Mindezt százados gyakorlat, tapasztalat által szentesítve hitték, nem esoda tehát, hogy az új tan iránt, a mely kimutatni igyekezett, hogy egész rendszerük a dolog természetével ellenkező és alapjaiban téves, a legnagyobb ellenszenvvel viseltettek, és pedig azért is, mert komolynak látszott a veszély, hogy az a régi rendszer egész apparatusát, annyi kiváló és nagy tudományú szakember sok évi fáradozásának termékét, hirtelen halomba dönti. Elfogultságukban teljesen hihetetlennek látszott előttük, hogy egy maroknyi chlormész gírat vethessen azon ellenállhatlannak látszó betegségeknek, melyet megfékezni ők képtelenek voltak. És csakugyan ezen mélyen gyökerező kétely a SEMMELWEIS ellen intézett iratokban majdnem mindenütt kifejezésre jut. Utalunk e részben LUMPE cikkére, ¹ a melyben szerző kimutatni igyekszik, hogy SEMMELWEIS nézetei, melyek szerinte nem egyebek, mint a humanitás pia desideria, az exact tudományok mezején helyt nem állhatnak. Cikkét következő szavakkal kezdi meg: «Ha meggondoljuk, hogy a gyermekági láz epidemicus fellépte óta, minden kor bűvárai erősen törték eszüket, hogy a nevezett kór okait felfedezzék és keletkezését megakadályozzák: a SEMMELWEIS-féle teoriát Columbus-tojásnak kellene mondani.» Nyilván keveselték, hogy egyedül felbomlott szerves állati anyagok szerepeljenek kór-okok gyanánt és mint láttuk még azok is, kik hujlandók voltak ez anyagokat szintén mint kórgerjesztőket elfogadni, erélyesen szabadkoztak az ellen, hogy kizárólagosan csakis ezek tekintessenek a gyermekági láz okaiul. E felfogás éveken keresztül volt mérvadó mindazokra nézve, kik SEMMELWEIS tana ellen felszóltak, úgy hogy BREISKY még 1861-ben is oda nyilatkozott, hogy «felbomlott anyagok magukban véve épp oly kevésbé képesek megmagyarázni a gyermekági lázt, mint a kórházi üszköt, és hogy a gyermekági láz létrejöttéhez még más valaminek kell hozzájárulnia.» ²

De épp ebben a valamiben nem tudtak SEMMELWEIS ellenei meg egyezni. Az egyik ezt a valamit a genius epidemicusban kereste, a másik

¹ Dr. EDUARD LUMPE: Zur Theorie der Puerperalfieber. Zeitschr. der k. k. Gesellsch. d. Aerzte zu Wien, VI. Jahrgang, 2. Band. 392. l.

² Prager Vierteljahrschrift, 1861. 2-ter Band.

kedvezőtlen külbehatásokban, a harmadik egyéni dispositióban, a negyedik hyperinosisban stb., stb., s voltak, kik mindezen mozzanatokat együtt hozták fel.

A dolgok ezen állásában a SEMMELWEIS által javasolt fertőztelenítő eljárás sem talált azon kedvező fogadtatásra, melyet ő eredményei alapján remélt. Megengedték ugyan, hogy a chlormész alkalmazásának egyes esetekben lehet némi sikere, de viszont voltak olyanok is, mint például SEYFERT, SCANZONI, C. BRAUN és mások, a kik ezt is tagadták, és távolról sem tulajdonítottak annak oly nagy jelentőséget, mint SEMMELWEIS.

Egy ily értelemben tett concessio természetesen nem felelt meg SEMMELWEIS várakozásának. Joggal tartott tőle, hogy eljárása, ha azt csak úgy félvállról, mindenféle kételyek mellett ajánlgatják s alkalmazzák, nem fog sikeresnek bizonyulni.

Nem tehette fel, hogy az orvostanhallgatók, a búbák, az ápolószemélyzet lelkiismeretesen fogják fertőzteleníteni kezeiket és műszereiket, ha előttük ezen eljárás bizonytalan, sőt célhoz nem vezetőnek hirdettetik. Pedig éppen utasításainak pontos kivitelétől függött minden.

SEMMELWEIS maga is, a bécsi közkórházban elért sikerekben látta tana helyességének kétségbevonhatlan bizonyítékát,¹ ellenei pedig, midőn megtámadták tanát, rendszerint az alkalmazott chlormosások számba nem vehető csekély eredményére hivatkoztak. ebben egyszersmind új bizonyítékát látva a gyermekágyi láz epidemicus természetének.

Egészen véve tehát SEMMELWEIS és barátai fáradozásainak eppenséggel nem volt kielégítő sikere, ha csak azt nem tekintjük önmagában is eredménynek, hogy általuk egy oly kérdés tétetett tudományos discussió tárgyává, melyet addig kerülni szokás volt.

Ily körülmények között kétszeres erőmegfeszítésre lett volna szükség SEMMELWEIS részéről, ha tanát győzelemre kívánta vinni. Fájdalom azonban, hogy tevékenysége elé épp ez időpontban gördültek folyton új akadályok.

SEMMELWEIS már akkor, midőn előadását a bécsi orvosegyesületben megtartotta, nem volt többé tagja a közkórháznak.

Tanársegédi működésének második éve időközben lejárt. Folya-

¹ Nagyon jellemzően mondja Semmelweis erre nézve: «a chlormosások eredménye az a szikla, a melyen elleneim hajótörést szenvednek.» SEMMELWEIS: Die Aetiologie, stb. 325. l.

modott volt ugyan az iránt, hogy felfodőzése továbbfejlesztése érdekében hagyassék meg még további két évre állásában; kérését azonban nem teljesítették. Ez annál feltűnőbb, mert nem csak előde, de utóda is (BRAUN KÁROLY) részesült e kedvezményben és mert ugyanabban az időben, midőn őt elutasították, tisztársának a második szülészeti klinikán a kért meghosszabbítást további két évre megadták.

1849. márczius 20-án tehát elhagyta állását.

Majd ugyanekkor, mint a szülészet magántanára szerette volna magát habilitáltatni a bécsi egyetemen. Folyamodványát azonban visszavetették. De ő ismételve beadta kérvényét és vegre 8 hónapi huza-vona után — 1850 október 10-én — az elméleti szülészet magántanárává nevezték ki, de azzal a megszorítással, hogy demonstrációit csakis a phantomon végezheti.

SEMMELWEIS e megszorítással ugyan sehogy sem tudott megbarátkozni, mindamellett úgy látszik, hogy állását elfoglalni készült, mert a bécsi egyetem 1850. évi tanrendében előadásai is hirdelve vannak.¹ De valószínű, hogy még mielőtt azokat megkezdhette volna, új nehézségeket gördítettek útja elé, melyek annyira elkeseríték, hogy még azon hónapban, melyben kineveztetett, odahagyta Bécsset. Visszavért Pestre, hol véglegesen letelepedett.

Ama méltatlan eljárásnak okát, melyben SEMMELWEIS Bécsben részesült, FLEISCHER az akkori idők politikai viszonyaiban és azokban az egyénekben keresi, akik akkor az orvosi tanügy élén állottak; nevezetesen azt a clique-et okozza, melynek feje ROSAS tanár volt, kit a reakció megtettesült emberének, a soldateska eszközének nevez, s a ki minden fiatal önálló erőt, kiben legkisebb szabadságérzetet gyanított, befolyása egész erejével üldözött.² De bárki is legyen a hibás, annyi tény, hogy SEMMELWEIS üldözöttese szennyfoltot fog képezni mindenkor a tudományos haladás történetében.

SEMMELWEIS hirtelen elutazása Bécsből nagy jelentőségű forduló-pontot képez életében.

Az a visszataszító bánásmód, melyben épp ott részesíték, hol felfedezésének legméltóbb elismerését várta, mélyen elkeseríté, s mintha reménységével munkakedvét is Bécsben hagyta volna, nem is törődött többé felfedezése sorsával, kedvetlenül visszavonult és elnémult éppen

¹ •Vorlesungen über Geburtshilfe, mit practischen Demonstrationen am Phantome, 5-mal die Woche, vom Docenten dr. Ignaz Semmelweis.

² FLEISCHER: Emlékbeszéd. Orvosi hetilap 778. l.

akkor, a midőn tevékenységére leginkább lett volna szükség, s midőn leginkább helyt kellett volna állnia, szóval és irással küzdve tanáért, ha azt győzelemre juttatni akarja.

SEMMELWEIS hallgatása évekig tartott, és csaknem végzetessé vált tanára, mely az általánosan elfogadott nézeteket alapjaiban támadván meg, már kezdetben is szenvedélyes ellentmondást keltett. De maga után vonta másfelől azt is, hogy az általa megindított mozgalom nemcsak elcsöndesedett, hanem csakhamar meg is szűnt.

Hiába való volt ekként az ő, valamint barátainak minden fáradozása: azok maradtak a helyzet urai, kik az akkori idők legegésőbb szülészeivel együtt a gyermekágyi láz epidemiologicus felfogásának hódoltak. S diadalukat az is elősegítette, hogy SEMMELWEIS bécsi barátai — tétlensége által zavarba hozatva — időközben szintén sorra elhallgattak: közöttük a leglelkesebb s legtekintélyesebb, SKODA tanár is, ki, mint láttuk, a meggyőződés egész hevével küzdött SEMMELWEIS oldalán. MICHAELIS tanár pedig, az egyetlen hírnevesebb szülész, ki felfogta SEMMELWEIS tanának horderejét s ki azontul is bizonyára hathatósan közreműködhetett volna e tan terjesztésében, időközben tragicus körülmények közt elhalt. Ugyan'is minel inkább meggyőződött SEMMELWEIS állításainak igazságáról, annál mélyebb gyökereket vert benne az a tudat, hogy unokahuga halálát ő okozta az által, hogy őt — mielőtt még SEMMELWEIS nézeteit ismerte, — közvetlen lebetegedése után tisztátlan, hullaméreggel fertőzött kezekkel vizsgálta meg. E tudat melancholiába ejtette, melynek utóbb öngyilkosság lett a vége. Hamburg mellett egy vasúti vonat elé vetette magát.¹ Nemsokára túlzottnak, egyoldalunak declaráltatik SEMMELWEIS tana; később csak mellesleg lesz említve, mint olyan, mely pusztán történeti beccsel bír s végre el lett volna felejtve, ha SEMMELWEIS új tapasztalatokkal gazdagodva, nem lép ismét síkra eszméje mellett, melynek győzelemre vitelet most már élete legfőbb feladatának kezdé tekinteni.

Majdnem lélektani rejtélynek látszik, hogy olyan ember mint SEMMELWEIS, ki a megkezdett küzdelemben tana elfogadását a humanitás követelményének tekinté, s a ki ennek védelmében az ügy fontossága által elragadtatva, oly türelmetlenséget és intolerantiát árul el, hogy gyakran még az irodalmi illendőség korlátait is átlépi: éveken át semmit sem tesz tana terjesztése érdekében és tudomást sem látszik venni azokról a szándékos és szándéktalan elferdítésekről, melyektől az

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie. 2SS. 1.

ellene irányzott értekezések hemzsegték. De ha nem is menthetjük ki egészen tétlenségét, mentségere mégis sok alapos okot hozhatunk fel, ha elfogulatlanul vizsgáljuk egyéniségét s a viszonyokat, melyeket itt-hon talált.

Köztudomású, hogy a szabadságharcz elnyomása után a reakció ütötte fel fejét, és korlátlan hatalommal uralkodott a reménye vesztett nemzet fölött. Nem érte be azzal, hogy szétörte az ezredéves alkotmányt, hanem otrombán belenyúlt a társadalmi viszonyokba is, sőt vak túlbuzgóságában közművelődésünk tényezőire is rátette kezét. Politikai összeesküvést látva minden gyülekezésben, megszakitotta működéseikben még a tudományos testületeket is. Felfüggesztette a tudományos akadémia gyűléseit; betiltotta a természettudományi társulat működését, valamint az orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseit is. Csak a budapesti orvosegyesületnek sikerült elérni, hogy üléseit — bizonyos korlátozások között — megtarthassa. Jegyzőkönyveit a hatóságnak volt köteles bemutatni, munkálkodásának ellenőrzése végett pedig minden ülésén egy hatósági közeg volt jelen.¹

Az egyetlen magyar szaklap, az *«Orvosi Társ»*, már az 1848-iki év viharai között megszűnt. Szerkesztője tanszékétől megfosztva, éveken át szigorú rendőri felügyelet alatt állott² s az ő sorsában osztozott sok más orvos is, kiknek nevét bármily távoli uton is kapcsolatba lehetett hozni a szabadságharcz mozgalmával. BALASSA JÁNOS börtönbe került, míg mások külföldön kerestek menedéket hasonló sors elől.

Szomorú korszaka volt ez tudományos életünknek, különösen pedig orvosi tudományunknak. Hazánk határain kívül új élet támad az avult nézetek romjain; felfedezés felfedezést követ s a természettudományok fejlődése mindinkább nagyobb mérveket ölt. Nálunk meg volt kötve a gondolat, tiltva a szabad szó, tétlenségre kárhóztatva az erő. Orvosi tudományunk összes literaturája a budapesti orvosegyesület hatóságilag felülvizsgált jegyzőkönyveire szorítkozott. Létezett ugyan 1850-óta WACHTEL DÁVID tr. szerkesztése mellett egy német nyelven megjelenő *«Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn»* című szaklap, de a hazafias elemek nagyjára távol maradtak tőle, s így a vállalat,

¹ RÉCZEY IMRE: A budapesti kir. orvos-egylet története. — A budapesti kir. orvos egylet 1880. évkönyve, 18. l.

² HÖGYES ENDRE: Magyar orvosi culturánk uralkodó eszméi a múltban és jelenben. *«Kolozsvári orvos-természettudományi értesítő»*, 1882. Orv. szak. II. füzet.

mely évek mulva sem bírt nagyobb jelentőségre vergődni, 1860-ban megszűnt.

Ezeket a viszonyokat találta SEMMELWEIS, midőn Bécsből hazatért. Nem hiányoztak ugyan ez időben sem nálunk jelesek, kiknek buzdító befolyása öt új munkásságra serkenthette, de a politikai viszonyok, melyek lidereznymásként ültek a társadalom és közművelődés tényezőin, megnehezíték az eszmecserét s a kölcsönös érintkezést. «Nem láttuk egymást, nem hallottunk egymás tudományos törekvéseiről, úgy éltünk, mint a koromsötét éjben.» Így jellemzi KORÁNYI tnr. az «Orvosi Hetilap» fennállásának 25. évfordulója alkalmával mondott felköszöntőjében¹ az 1849. után bekövetkezett éveket, melyek tudományunk egész történetében talán a legkedvezőtlenebbek egy nagyobb-szabású tudományos actio megindítására; különösen SEMMELWEIS-ra nevezve, ki — mint láttuk — nehezen s akkor is csak bizonyos pressio alatt tudta a nyilvános fellépéstől s irástól való idegenkedést leküzdeni. Pesten, midőn nem állt többé ily pressio alatt, midőn nem serkenti senki, csakhamar ellankad, tétlenségbe esik, olyannyira, hogy nagy munkájában, melyben tana érdekében folytatott levelezéseit közli, egyetlen egy oly okmányt sem tud felmutatni, mely Pesten tartózkodása első éveiből származott. Semmi sem háborgatta itt, hogy lassanként beleélje magát azon fatalisticus meggyőződésbe, hogy az általa hirdetett tan érvényre jut az ő hozzájárulta nélkül is s hogy győzelme pusztán az idő kérdése. Maga részéről eleget vélt tenni, ha a betegágy mellett — mire Pesten csakhamar alkalma nyílt — szorgalmasan gyűjti ezentúl is mindazokat az adatokat, melyek előtte tana igazolására még szükségeseknek látszottak.

Talán kedvezőtlen anyagi helyzete is hozzájárult ezen resignált hangulat előidőzéséhez. Csekély vagyonát a Bécsben töltött évek majdnem felemésztették, a midőn is tanulmányai, a gyermekágyi láz okainak fürkészése s később felfedezésének ismertetése sokkal inkább lekötötték tevékenységét, semhogy ideje maradt volna a mindennapi orvosi gyakorlat anyagi eredményet hajhászni. Most a viszonyok egészen e térre szoríták. Egy igénytelen hónapos szobában meghúzódva, hozzá is látott a munkához, de minden szorgalma és tehetsége daczára kezdetben csak kevés eredményre jutott. Különösen súlyos volt ránézve az 1851-iki év, melyben kétszer egymásután karját törte — márczius havában lóról leesvén, jobb felkarján szenvedett törést, július végén

¹ Orvosi Hetilap, 1882. 631. l.

pedig az uszodában elcsuszott, mely alkalommal ugyan e végtag alsó felén érte ugyanezen szerencsétlenség — úgy hogy ennek folytán ez év elveszettnek volt tekinthető. De eltekintve ez akadálytól, nagyon megnehezítette előmenetelet feszelen, gyakran diákos magatartása is; őszintesége által pedig gyakran egyenes bizalmatlanságot költött maga iránt. «Grófnő, gratulálok, tévedtem», mondá egy alkalommal egyik betegének, midőn ennek ismételt megvizsgálása után meggyőződött, hogy az illető nem, mint kezdetben hitte, rosszindulatú alképletben, hanem csak méhkörötti izzadmányban szenved. Sok idő kellett hozzá, míg a közönség megszokta modorát, de végre is sikerei által kivívta az elismerést olyannyira, hogy mind sűrűbben az első szaktekintélyek sorában kezdék említeni.

Irataiból ítélve azt lehetnők, hogy SEMMELWEIS czivakodó természetű és senkivel össze nem férő ember volt, pedig ellenkezőleg, szerette az élet örömeit, szenvedélyesen tánczolt, lovagolt, lelkesedett művészetért, tudományért, szükségét érezte annak hogy meghittjei nyájas körét felkeresse, a hol aztán megnyílt egész bensője. Gyűlölte azonban a kétszínűséget és határozatlanságot. Ehhez hasonlóan rajzolja őt MARXUSOVSKY¹ is, mondván, hogy egyenes lelkéhez önzés, alattomoság sohasem fért s hogy barátait és kartársait mindenkor legjobb meggyőződése szerint részesíté rokonszenvében, tanácsában és tiszteletében.

De bármily melegen fogadta szakköreink egy tekintélyes része SEMMELWEIS-t, két helyen nem akartak róla és felfedezéséről tudomást venni — éppen azokon a helyeken, hol azt leginkább várhatta volna: az egyetem szülészeti klinikáján s a Rókus-kórház szülészeti osztályán.

A szülészeti klinika élén ez időben BIRLY királyi tanácsos állott, a nagy hírű BOËR egykori tanársegéde. BIRLY, SEMMELWEIS állítása szerint² azon nézetnek hódolt, hogy a gyermekági láz a gyomor és belek tisztátalansága által idéztetik elő és ennek megfelelőleg nagy előszeretettel rendelte a hashajtó szereket. Valahányszor megnyitotta klinikáját, éles philippikával támadt a bécsiek ellen, mert szülöházai-ban a napirenden levő nagy halandóság meggátlására a hashajtók adagolását elhanyagolják. Azonban fájdalom, így folytatja SEMMELWEIS, ezen gyógyszerek is csakhamar elveszíték prophylacticus erejüket, midőn a pesti orvosi egyetem is az anatómiai iránynak kezdett hódolni, olyannyira, hogy végre a kitört gyermekági láz megszüntetése céljából a klinikát a tanév folyama alatt több ízben be kellett zárni.

¹ Orvosi Hetilap, 1865. 252. l.

² SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 136. l.

Hasonló sok áldozatot követelt a gyermekági láz a Rókus-kórház szülészeti osztályán is, melynek összes viszonyai erős ellentétben állottak a SEMMELWEIS által ajánlt óvszabályokkal. A szülészeti osztály ugyanis csak függeléke volt a sebészetinek, tehát olyan osztálynak, mely SEMMELWEIS szerint «kimeríthetetlen forrásául szolgált az állati szerves rothadt anyagoknak»; hozzájárult e körülményhez még az is, hogy a sebészeti osztály főorvosa egyúttal törvényszéki bonczoló is volt; hogy a kórházban elhaltak hulláit, prosector hiányában, a segédorvosok bonczolták és hogy néha még sebészeti betegeket is vittek a szülészeti osztályra.¹

Daczára annak, hogy a gyermekági láz e körülmények folytán majdnem permanens volt a Rókus-kórházban — midőn azt SEMMELWEIS 1858-ban először meglátogatta, az ott ápolt gyermekágvasok mind, összesen 6, nagyfokú gyermekági lázban szenvedtek — semmit sem tettek meggátlására. SEMMELWEIS óvintézkedéseit itt épp úgy mellőzték mint az egyetem szülészeti klinikáján.

A Rókus-kórház szülészeti osztályának elhagyatottsága vágvat keltett SEMMELWEIS-ban, hogy az osztálynak vezető orvosa lehessen. Úgy vélekedett, hogy ha vágya teljesülése esetén sikerülnie fog új tényekkel állani elő tana igaz voltának behizonyítására, többet tesz ennek érdekében, mintha felszólal az irodalom terén. Utánjárását végtelen öröme siker koronázta s már 1851. május hó 20 án megkezdhette ez osztályon működését mint fizetés nélküli főorvos. Ez alkalomkor a szülészeti osztály a sebészetitől teljesen függetlenné tétett, a kórtermek egy része pedig nőgyógyászati esetek számára lön fentartva.

Aránylag kevés szülönő fordult meg évenként osztályán. mert ott — nehogy az egyetemi szülészeti klinikától elvonják a tananyagot — szülönők felvétele csak az egyetemi szünetek alatt volt megengedve, míg az év többi részeiben nagyobbára csak a kórházban egyéb bajok miatt ápolt terhesek részesültek orvosi ápolásban. A Rókus-kórházban lebetegedettek száma alig érte el a 200-at, de annál nagyobb figyelemmel kísérhette SEMMELWEIS minden egyes gyermekágvas egészségi állapotát s annál könnyebben örködhett prophylakticus intézkedesei szigorú keresztülvitele fölött.

S hogy mennyire igazolta SEMMELWEIS a hozzá kötött várakozást, azt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy azon hat év alatt, mely-

¹ SEMMELWEIS: A gyermekági láz kóroktana. Orvosi Hetilap 1858. 21. sz.

ben főnöke volt a Rökus-kórház szülészeti és nőgyógyászati osztályának (1856. július havában lépett vissza állásától), az itt lebetegedett 933 szülőnő közül összesen csak hatan veszték el gyermekágyi lázban, azaz 0.85 százalék. Fáradozásainak eredménye tehát összhangzásban volt azon theoretikai követelményével, mely szerint az általa előirt antisepticus intézkedések szigorú megtartása mellett, a szülőnők halandóságának egy százalékon alól kell maradnia.

Pedig a viszonyok, melyek közt működött, éppenséggel nem voltak kedvezőknek mondhatók. A rendelkezésre álló termek száma nem volt megfelelő, elkülönítő szobája a megbetegedettek részére nem volt, szülőnőket és női betegeket gyakran egy és ugyanazon terembe kellett befogadnia, a vajudozók számára kijelölt szoba ablakai pedig a bonczterem felé nyitlak, stb.

De tevékenységének és munkakedvének csakhamar újabb és tágasb tere nyílt, midőn BIRLY tanárnak 1855-ben bekövetkezett halálával, a pesti egyetemen az elméleti és gyakorlati szülészet tanszékére kinevezetett, a nagy közönség és különösen szakköreink nagy meglegedésére. Ez utóbbiak ugyanis még mielőtt SEMMELWEIS lépést tett az üresedésbe jött tanszék elnyerése végett, máris reá utaltak, mint olyanra, ki legérdemesebb arra, hogy BIRLY helyét elfoglalja.

Mi sem természetesebb, minthogy az új állásban is az a kérdés képezte tevékenységének sarkpontját, mely őt kezdettől fogva foglalkoztatta. Örvendett állásának, mert abban új próbára tette tanának megbízhatóságát s mert végre alkalmat nyújtott neki, azt nyilvános helyről, tanszékről hirdethetni oly hallgatóságnak, melyet elleneinek elfogult felfogása még nem praoccupált. Ez a vágy vezérelte őt, midőn Bécsben a docentura elnyeréseért fáradozott, valamint midőn rövid idővel tanárrá kineveztetése előtt a prágai egyetemen üresedésbe jött szülészeti tanszékre aspirált, szerencsénkre siker nélkül.

Alig lehet képzelni elhagyatottabb, ijesztőbb hygienicus viszonyokkal bíró és primitívebb berendezésű szülészeti intézetet, mint amilyen a budapesti kir. egyetem szülészeti klinikája volt ez időben, mely ezek folytán valóban kemény próbára tette SEMMELWEIS tanának életrevalóságát. A szülészeti osztály az ujjvilágutczai egyetem második emeleten volt elhelyezve és öt szobából állott, melyek közül három csak egy ablakkal bírt. Mindössze csak 26 ágy állott rendelkezésre; mi kevés volt ugyan, de mégis túlságosan sok azon kis terhez viszonyítva, melyet a klinika elfoglalt. Az első emelet helyiségei vegyészeti laboratoriumnak voltak berendezve, melynek kéménye a

kórtermek fulain futott keresztül s ha lent tüzeltek, a felső szobák hőmérséke tűrhetlenné vált. Ezenkívül földszintről a bonczterem terjesztette felfelé bűzhödött levegőjét, a klinika két ablaka pedig arra a kis mellékudivarra nézett, melyben a pöczegödör volt, a melyre az épület összes árnyekszékeinek ablakai nyíltak s a melyben a bonczterem folyékony hulladékainak elvezetésére szolgáló csatorna is végződött.

E locais miseriákkal teljesen összhangzatban állott a klinika belső, primitív berendezése. Különösen nagy volt a hiány fehérmű dolgában; előadási teremnek pedig még híre sem volt.

Ily körülmények között SEMMELWEIS legelső kötelességének tartotta e hiányok orvoslását keresztül vinni. Ösztönözte őt erre nemcsak a humanismus, hanem egyszersmind az a meggyőződés is, hogy exponált állásában, a gondozására bízott szülönök életén kívül még az általa hirdetett tan hitele is kockára van téve, ha nem sikerül a gyermekági lázat távol tartani klinikájától. «Tanomnak követői és ellenei — mondja SEMMELWEIS a tanári karhoz intézett s klinikája hiányainak orvoslását sürgető beadványai egyikében — egyaránt figyelemmel kísérik az általam kezelt gyermekágyasok egészségi állapotát; de kell, hogy követőim ingadozzanak, ellenségeim pedig kételyeikben megerősödjenek, ha a klinikámon ápolt gyermekágyasok egészségi állapota kedvezőtlen lesz». Hangsúlyozza, hogy csakis úgy mentheti meg az emberiséget a gyermekági láz pusztításaitól, ha szülészeti klinikáján elért sikereire hivatkozhatik; míg ellenkező esetben tana elterjedése meg van gátolva és kísérletei meghiúsulnak! ¹

Szakadatlanul sürgeti intézetének áttételét más egészségesebb helyiségbe; folyton követeli termeinek szaporítását, hogy a megbetegedett szülönöket elkülöníthesse; tantermet kíván, s általában fáradhatatlan a fenforgó hiányok orvoslásának követelésében. Javaslatba hozta e célból, az egyetemi kórodák czélszerűbb elhelyezése végett összeült bizottságban, az újvilág-utcai épület földszinti részének kiépítését, 1858-ban pedig, midőn a bécsi cultusministeriumban a kórodák új és czélszerű berendezéséről tanácskoztak, a szülészeti hygiene, a tanítás postulatumainak megfelelőbb, okadatolt tervezetet nyújtott be.²

Fáradozásainak azonban, legalább egyelőre, nem lett semmi sikere és tanárkodásának első négy évet még az általa annyira perhorreskált helyiségben kellett töltenie. De törekvését nem bénították e

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 89. l.

² FLEISCHER: Emlékbeszéd. Orv. Hetilap 1872. 779. l.

nyomasztó körülmények, sőt az önérzet bizonyos nemével remelte, hogy tana meg e külső akadályokon is diadalmaskodni fog. Épp ezért folyton gyanakvó szemmel örködött a felett, hogy a tanulók vagy a szolgaszemélyzet tisztátalan kézzel ne nyúljanak a szülönöklöz; sőt elővigyázata e tekintetben annyira ment, hogy azoknak, a kikről tudta, hogy a boncztermet látogatják, vagy bármi módon hullarészekkel vagy általában bomlott állati szerves anyagokkal érintkeznek, klinikája látogatását meg sem engedte. Az esetleg előforduló megbetegedések okait fáradhatlan kitartással iparkodott földeríteni s az ápoló személyzet által elkövetett kihágásokkal szemben szigorúsága majdnem a kegyetlenséggel volt határos. Senkit sem túrt meg maga körül, ki az általa előirt tisztasági szabályokat megszegte.

Fáradhatlanul sürgette klinikájának teljesebb és megfelelőbb felszerelését, sőt buzgósága miatt, melyet ez irányban kifejtett, nem egy alkalommal kellemetlenségbe is keveredett. Így midőn hosszú ideig sikertelenül kérelmezte a bécsi közoktatási ministeriumnál a fehérenemű készlet szaporítását, türelmét veszítve, saját felelősségére 100 lepedőt vett. Természetesen mogrótták érte.¹ A fehéreneműek mosását is másokra bizta, mert az alkalmazott mosó nem elégítette ki igényeit. Mint FLEISCHER beszéli, utóbb az oeconomicus praefect s a helytartótanács a költségek megtérítésére szólították fel, de hasztalanul. A mosással egyébiránt gyakran gyűlt meg a baja, s midőn egy ízben a lepedők büzösén, vér és gyermekágyi folyás nyomaival kerültek vissza a mosókonyhából, személyesen vitte azokat TANDLER helytartósági tanácsoshoz, «hogy előtte a reform szükségét ad oculos és egyuttal ad nares demonstrálja, mi nem járult éppen hozzá, hogy a nagytekintetű úr kegyét maga részére megszerezze».²

Tanári működésében nem kis mérvben akadályozta az a körülmény, hogy az akkori tanterv értelmében orvosokat és bábákat közös oktatásban kelle részesítenie s hogy klinikájának szűk volta miatt hall-

¹ Úgy látszik, ez években a fehérenemű kérdése állandó calamitását képezte egyetemünknek. SAUER tanár is siker nélkül folyamodott a budai helytartóságához, hogy az orvosi kórodán folyton szaporodó hagymázbetegek számára újabb fehéreneműt vásárolhasson. Ő is úgy cselekedett, mint SEMMELWEIS, és midőn az árjegyzéket utólag terjesztette fel, a tanári kar feddést kapott, azon fenyegetődéssel, hogy az ennek utána okozandó költségeket a kormányzék nem fogja megtéríteni. — POOR IMRE: Sauer Ignác emléke. Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a magy. tud. Akadémia. XIV. sz. 1871.

² Hirschler elbeszélése Hegarnál, 22. l.

gatóinak csak csekély része lehetett jelen előadásain,¹ melyek folyamán természetesen kiváló helyet foglalt el a gyermekági láz kóroktana.

Klinikájának e leírt viszonyai eléggé megmagyarázzák azt a sajnos tényt, hogy »tanársegédein kívül alig kerültek ki iskolájából szakferfiak».² Assistentseit szigorúan ösztönözte munkára, sőt határozottan feladatukká tette, hogy évenként pontos kimutatást készítsenek a klinikán előfordult eseményekről és szívesen látta, ha a kiválóbb esetekről bővebben is értekeztek az orvosi sajtóban. Innen van az, hogy tanársága ideje alatt az »*Orvosi Hetilap*» majd minden évfolyamában találkozunk SEMMELWEIS kórodájáról szóló közleményekkel.³

¹ Drasticus módon eseteli e visszas helyzetet a »Wiener mediz. Wochenschrift»-nek (1857) egyik, HIRSCHLER tollából eredő és nyilván SEMMELWEIS által inspirált levele, mely, miután hű képét adja a szülészeti klinika helyiségeinek, egy műtéti jelenetről is megemlékezik: »Es lag wirklich ein bedauernswürdiges Geschöpf — mondja — auf dem Querbette; Lehrer, Assistent und ein dichter Knauel von Hebammen und Studierenden unstanden dasselbe; bis in das dritte Zimmer hinein war Kopf an Kopf dicht gedrängt und doch eigentlich nur um schreien zu hören, da vom Sehen keine Rede war; eine Hitze, die eher geneigt ist, Jemanden aus der Welt, als in dieselbe zu locken; dem Professor rollte der Schweiss von der Stirne, als die Wendung vollendet war und eben im Begriffe, das erste Zangenblatt einzuführen, kommt er einer förmlichen Ohnmacht so nahe, dass er genöthigt ist, das seiner Hand entsinkende Instrument dem Assistenten zu übergeben und sich schleunigst aus der irrispirablen Luft der Klinik zu flüchten» stb.

² FLEISCHER: Emlékezés. Orv. Het. 1872. 779. l.

³ FLEISCHER JÓZSEF tanársegéd: Semmelweis tanár szülészeti kórodájából. Császármetszés élönél, angolkóros medenczekészület miatt. Orvosi Het. 1857. 8, 9, 10. szám.

FLEISCHER JÓZSEF: A pesti egyetemi szülőkórodáról kimutatás 1856/7-ki tanév végével. Orvosi Hetilap 1857. 14. sz.

MAISZNER JÁNOS tanársegéd: Kimutatás a pesti szülészeti kórodának az 1857/8-ki tanév alatti működéséről. Orvosi Hetilap 1858. 43. sz.

KREUZER FERENCZ tanársegéd: Kimutatás a pesti egyetemi szülészeti kóroda 1858 9-ik évi működéséről. Orvosi Hetilap 1859. 50. sz.

KREUZER FERENCZ tanársegéd: Semmelweis szülészeti kórodájából. Medenczeszűkület egy esete. Orvosi Hetilap 1860. 28. és 29. sz.

BÁTHORY ISTVÁN tanársegéd: Semmelweis Ignác egyetemi tanár szülészeti kórodájából. Petefészek-tömlő egy esetének leírása. Orvosi Hetilap. 1863 45. sz.

BÁTHORY ISTVÁN tanársegéd: Évi kimutatás Semmelweis tr. szülészeti kórodájából 1864-5. évben. Orvosi Hetilap. 1865. Nő- és gyermekgyógyászati melléklet. 10. szám.

Nem bírván szónoki képességgel, előadása nehézkes és darabos volt. Nem kis akadályul szolgált neki még az is, hogy az orvosi műnyelv ez időben még nagyon hiányos volt. Ez okból magyar előadásaiban gyakran csak aphoristicus megjegyzésekre szorítkozott. De ezekből is, FLEISCHER tanúsága szerint, kitűnt a szakavatott, tapasztalt férfiú, ki hallgatóiban fel tudta ébreszteni a tudvágyat.

Nagy baj volt az is, hogy a bábánövendékek felfogási képességéhez nem tudott alkalmazkodni. Kihallgatásoknál helytelen feleletek miatt oly ingerültségbe jött, hogy sértő kifakadásokban tört ki, és a bábánövendékeket keserű zokogásra indította; de csakhamar megbánta heveskedését és igyekezett megvugtatni a felzaklatott kedélyeket.¹

Egyet azonban: tana alapelvének pontos ismeretét, *conditio sine qua non* gyanánt állította tanítványai elé s az igazságtalanságig ingerelte néha az, ki ennek *correct* és alapos ismerete ellen vétett. Tanítványai azonban nagyobbára készséggel engedtek kívánságának, mi nem csekély mértékben büszkesége is volt. Számtalanszor lobbantotta híres ellenfeleinek szemére — és pedig joggal — hogy az ő orvos- és bábánövendékei jobban tudják, mint ők, hogy mi a gyermekágyi láz s hogyan kell annak kitorését megakadályozni.

De daczára mindennek, daczára minden oktatásnak, minden szigorú ellenörködésnek, egyetemi klinikáján nem sikerült neki oly mértékben diadalmaskodni a gyermekágyi láz fölött, mint a hogy kívánta. Nem ritkán szenvedett hajótörést az ott létező kedvezőtlen viszonyokon s különösen az ápolószemélyzet lelkiismeretlenségén. Elővigyázata daczára megtörténhetett, hogy az ápolónő elmulasztá fehéreneműt váltani és hogy rothadt derékaljat és szalmazsákot, meg a kifolyástól igen bűzös lepedőt talált, hogy tisztátlan fehéreneműt szállítottak, a nélkül, hogy azt neki bejelentették volna. Az is megtörtént egyszer klinikáján, hogy egy bábatanulót, kit egy megüszkösödött külső szülőrészekkel a klinikán betegen fekvő szülőnő mellé rendelt szolgálatlattel végett s kire szigorúan ráparancsolt, hogy más gyermekágyással ne érintkezzék, épp abban a perczben lepett meg, midőn egy újonnan érkezett szülőnő megvizsgálásához fogott. Sőt mi több: fél órával a beteg szülőnő halála után ágyát egy más gyermekágyással találta betöltve.²

¹ FLEISCHER: Emlébeszéd. Orv. Het. 1872. 779. l.

² SEMMELWEIS: A gyermekágyi láz kóroktana. Orvosi Het. 1858. 324. l.

Így történhetett azután, hogy míg tanári működésének első évében (1855—56) 514 szülőnö közül csak kettő, tehát 0.19% halt el gyermekágyi lázban: az 1856—57. tanévben 551 szülőnö közül 16, tehát 2.90%, s a következő 1857—58. tanévben pedig 449 szülőnö közül 18, tehát 4.05% esett a nevezett kór áldozatául.

Az utolsó két év ezen kedvezőtlen eredménye volt első sorban, mely SEMMELWEIS-t arra az elhatározásra bírta, hogy ismét a nyilvánosság elé lépjen, számot adva balsikereiről s ezáltal elejét véve annak, hogy esetleg a klinikáján előfordult haláleseteket érvül hozhassák fel tana helyessége ellen. Ez elhatározása különben oly időpontra esik, a midőn rég kimozdult passivitásából s barátaival egyetemben résztvett azon lassanként meginduló culturális mozgalmakban, melyektől távol maradnia úgy tanári állásával járó kötelezettségei, valamint hazafiúi érzelmei egyaránt nem engedék.

Valóban nemzeti culturális fejlődésünkben az 50-es évek vége felé új és kedvezőbb fordulat állott be. A kényuralom még hatalmának teljes birtokában van s még egy lépést sem tesz a kibékülés, a kien-gesztelődés felé; de már nem az a lesújtott társadalom áll vele szemben, mely levertségében a multakon tépelődött. Az idő mindinkább érvényesítette megnyugtató hatását, az elcsüggedés helyébe az ébredő önbizalom lép, a resignált tétlenséget új munkakedv váltja fel, mely táplálékot nyer azon tudatból, hogy a veszélyeztetett nemzeti culturát csupán csak kitartó munkásság által lehet megmenteni. Mozgalom indult meg minden irányban, melynek utóbb a reactió kétségbeesett erőlködése sem volt képes többé ellentállni.

Orvosi köreinket is magával ragadta ez új áramlat. Bennük is felébred újra a társulási szellem s keresik a kölcsönös érintkezést. Az *orrosegylet* elhagyatott termei megnepesülnek és felpezsdülő tudományos életnek lesznek tanúi. Mindinkább általánossá lesz az a tudat, hogy hazai orvosi irodalmunk az utolsó évek sanyarú viszonyai között nagyban elmaradt a haladottabb nyugati népek szakirodalma mögött; az a körülmény, hogy nem volt orvosi sajtónk, mindinkább érezhetőbbé vált. Kiemelni szakirodalmunkat elmaradottságából és újra megteremteni az orvosi sajtót, ez lett a jelszó, melynek megvalósítása érdekében erős agitatio fejlődött. A mozgalom elére BALASSA tanár állott, ki ez alkalommal ismételve új bizonyítékát adta annak, hogy úgy szellemi, mint jellembeli tulajdonságainál fogva valóban hivatva volt arra a kiváló szerepre, mely neki orvosi művelődésünk történetében már a negyvenes évektől kezdve jutott. Körülötte csoportosultak: WAGNER

tanár, KOVÁCS SEBESTYÉN ENDRE, BÓKAY, LUMNITZER, HIRSCHLER, MARKUSOVSKY és mások, mindnyájan lelkesülten iparkodva a kitűzött cél felé. Előadásaikkal emelik az orvosegyletnek szellemi niveauját; megalapítják az *«Orvosi Hetilap»*-ot, mely 1857 június havában MARKUSOVSKY LAJOS szerkesztése alatt megindul és véget vet annak a szármalmas helyzetnek, melyben éveken keresztül sajtó nélkül kellett tengődni a hazai orvosi tudománynak és létesítik végre az *«orvosi könyvkiadó társulat»*-ot, e vállalkozásuk által szintén egy rég érzett hiánynak tevén eleget.

SEMMEIWEIS, kit éppen ébredező munkakedvében talált e mozgalom, nem maradt el barátai mögött. Mintha tudományos életünk ébredése új életet öntött volna ő belé is, tevékeny részt vesz törekveinkben, s midőn ily módon kilépett visszavonultságából, egészen megváltozott. Ő, ki eddig a nyilvánosságot csak kerülte, szorgalmas látogatója lesz az orvosegylet termeinek, hol előadásai egymást érik. Letesz *«veleszületett ellenszenvéről minden ellen, mit írásnak neveznek»* s buzgó munkatársa lesz az *«Orvosi Hetilap»*-nak, melynek hasábjain megkezdé hadjáratát *«az elavult dogmák ellen a humanizmus és a tudományos haladás nevében»*, egyszersmind pedig felkarolta a nőgyógyászatot, vonatkozó cikkeivel fenyves tanujelét adva e téren jeles képzettségének. Az *«Orvosi könyvkiadó társulat»* megalapítói közt is találkozunk nevével, valamint egyáltalában mindenütt, a hol közreműködése által elősegíthetni vélte a tudományos haladás ügyét.

S csakis mióta barátaival együtt belemerül az újjáalkotás e munkájába, kezdi magát valóban otthonosnak érezni viszonyaink közt oly annyira, hogy midőn őt MOLESCHOTT tanár, a zürichi *egyetem* megbízásából, hízeltő levél kíséretében, az ottani *szülészeti tanszék* és a *női kóroda* igazgatóságával megkínálta: ő e meghívást minden habozás nélkül visszautasította. Szülővárosában kívánt maradni, melyhez most már boldog családi kötelekek is fűzték. Házassági frigyre lépett volt időközben Weidenhofer jómódú pesti kereskedő leányával.

Első előadásait az orvosegyletben 1856-ban tartotta meg. Szólt itt az *«önkéntes csonkításról»*, *«angolkóros nőn tett császármetészséről»*, *«petefészek-vizdaggal párosult szülés esetéről»*.¹ Sajnos, hogy e felolvasásoknak csak címei maradtak ránk, mert nyomtatásban sohasem jelentek meg s az orvosegylet jegyzőkönyveinek éppen ezekre vonatkozó

¹ RÉCZEY IMRE: A budapesti kir. orvosegylet története. A budapesti kir. orvosegylet 1880-ki évkönyve 115. l.

részei, úgy látszik, elvesztek. Mindezek jelentősége egyébiránt elenyészik azon nagyfontosságú előadásával¹ szemben, melyeket 1858-ban szintén az orvosegylet előtt *«a gyermekági láz kóroktanáról»*² tartott s melyeknek közlését az *«Orvosi Hetilap»* második, 1858-ki évfolyamának első számában kezdette meg.³

Alapjukban ezek az előadások azonosak a Bécsben tartottakkal, de egyúttal számot is ad bennük a Rókus-kórházban, valamint egyetemi tanársága első három évében kifejtett működéséről. S ez alkalommal különös nyomatékkal emeli ki, hogy az utolsó két évben tapasztalt kedvezőtlen eredmény nem hogy bizonyítana valamit tana ellen, hanem ellenkezőleg, még támogatja és megerősíti, közvetett úton, annak helyességét. Előtanulmányoknak tekinthetők ezek az előadások későbbi nagy munkájához, melyben az itt elmondottakkal gyakran szó szerinti ismétlésekben találkozunk; de feltűnő az utóbbival szemben az a higgadt hangulat, mely itt még a polemiában sem lépi át az objectivitás határait s mely egyébiránt magyar nyelven írt műveinek mind-egyikében feltalálható.

E cikkhez sorakozik az 1860-ban megjelent *«A gyermekági láz fölötti véleménykülönbség köztem és az angol orvosok közt»*⁴ című terjedelmes munkálata, melylyel szintén majdnem egész terjedelmében találkozunk említett nagy munkájában. Sikeres czáfolata ez, már SEMMELWEIS első fellépése alkalmával többek által nyilvánított azon nézetnek, mintha SEMMELWEIS tana azonos volna az angol orvosok által már rég hirdetett véleménynyel.

E fent elősorolt munkálatok megjelenésétől fogva mindig sűrűbben találkozunk SEMMELWEIS névvel az *«Orvosi Hetilap»*-ban, melynek szerkesztője öt szünet nélkül munkásságra buzdítja. 1860-ban a szülészeti és nőgyógyászati rovat vezetését vállalta el, sőt midőn MARKUSOVSKY 1864-ben *«Nő- és gyermekgyógyászati melléklet»*-et csatol lapjához, SEMMELWEIS ennek nem csupán egyik vezetője, hanem egyúttal legszorgalmasabb munkatársa is; jele, hogy mennyire kedvelt volt már

¹ RÉCZEY fentemlített munkájában tévesen csak Semmelweis jan. hó 2. és 23-án tartott előadásairól emlékezik meg. Semmelweis tényleg három előadásban ismertette tanút. Harmadik befejező előadását, miként ez az Orvosi Hetilap 1858. 20. számából (320. l. «Vegyesek» rovata) kitűnik, május 16-án tartotta meg.

² SEMMELWEIS: A gyermekági láz kóroktana. Orvosi Hetilap 1858. 1, 2, 5, 6, 21, 22, 23. sz.

³ Orvosi Hetilap, 1860. 44. 45. 46. és 47. sz.

neki ez időben az általa egykor nagy mértékben perhorrescált írói tevékenység.

De bár mennyire elismerésre méltó is SEMMELWEIS-nak, tana ismertetését célzó fáradozása, mindez mégis csak kezdeményezésnek volt tekinthető. Fejletlen viszonyainkban rejtett, hogy ilyenmő fellépés nálunk egyelőre nagyobb hatást nem idézhetett elő; mert igen csekély volt még ez időben a szorosabb értelemben vett szakemberek száma, kiknek elismerő vagy ellentmondó véleményére súlyt lehetett volna fektetni.

A gyermekágyi láz kóroktanát ismertető előadásait, melyet az orvos-egyletben tartott, habár általános érdeklődéssel is hallgatták végig, nem követte eszmecsere, valamint az *«Orvosi Hetilap»*-ban általa közzétett cikkek sem keltették visszhangot. Az ország határain túl pedig nem hatolt a magyar szó. A *«Lancet»* az egyetlen külföldi lap, mely, DUKA TIVADAR hazánkfia közleményei nyomán, tudomást vett SEMMELWEIS-nak az *«Orvosi Hetilap»*-ban nyilvánított nézeteiről.

E körülmények élénk tudatától áthatva mindinkább jobban győződik meg SEMMELWEIS arról, hogy tanát csakis úgy vezetheti diadalra, ha tevékenységének fonalát újra ott veszi fel, a hol azt 1850-ben kezéből kisiklani engedte. E nézetben barátai ösztönzése által is megerősítettén, elhatározta, hogy elleneit saját otthonukban fogja felkeresni és itt áll szembe az ellentmondók seregével. MARKUSOVSKY és HIRSCHLER által ez irányban serkentve, csakhamar egy nagymérvű és messze elágazó agitációt kezd tana érdekében, előkészítendő a talajt tervbe vett nagy műve számára, melyben most már három szülészeti kórodán szerzett tapasztalatait kívánta értékesíteni, s fölleveníteni mindenek előtt régi külföldi összeköttetéseit, tájékozást szerzendő magának a gyermekágyi láz általa felidézett kérdésének állására nézve.

1848-ban SCHWARZ ismertette felfedezéseit MICHAELIS-sel Kielben s most, 10 év után az időközben elhalt utódához LITZMANN tanárhoz intézi leveleit, kérdezve őt, vajjon folytatta-e az általa ajánlt chlormosásokat s ha igen, minő sikerrel. Levelet küld LEVY tanárhoz Kopenhágába, ír EVERKEN-nek Paderbornba, kiről SCHMIDT tanár egy 1850-ben Berlinben megjelent értekezésében állította volt, hogy chlormosásokkal tett kísérletet a vezetése alatt álló szülőházban, leveleket küld ezenkívül számos más helyre is, kérdezősködve tanának sorsa és a gyermekágyasok állapota felől. S tekintetét újra Bécsnek is fordítja;

át kutatja a lefolyt évek szakirodalmát,¹ hangyaszigorral gyűjti az állításainak bizonyításához szükséges adatokat, szóval: teljes odaadással lát újra a munkához.

Az ez irányban tett tapasztalatai nem voltak nagyon örvendeteseek.

A gyermekágyi láz okainak kifürkészése körül még ugyanazon chaos uralkodott, mint ezelőtt. A kór epidemiologicus felfogása volt meg mindig az uralkodó. Egyetlen hangra sem akadhatsz, mely mellette nyilatkozott. Valahányan csak megemlékeztek felfedezéséről, mind támadólag állottak vele szemben. S a mellett egy sem volt közöttük, ki fertítés nélkül recapitulálta az ő, valamint barátainak állításait.

Mindnyájan ritka egyetértéssel úgy adják elő a dolgot, mintha SEMMELWEIS csakis a «hullamérget» tartaná a gyermekágyi láz egyedül okának s megelégedeznek arról, hogy ő — miként ez már HEBRA legelső közleményéből is tisztán kiderül — e tényezőkön kívül egyéb bomlásban levő állati szerves anyagokról is tett említést, melyeknek ugyanoly hatást tulajdonít, mint a hullamérgeknek.

Így azután könnyű volt SEMMELWEIS tanára rámondani a halálos ítéletet. SCANZONI, ki időközben a würzburgi egyetemen a szülészeti tanárává lett kinevezve, nagy feltűnést keltett tankönyvében,² mely gyorsan egymásután két kiadást ért, már önelegedetten dicsekedhetett vele, hogy: «Wir waren der erste, der die Richtigkeit dieser Behauptung (t. i. hogy a hullamérgek okozója a gyermekágyi láznak) in Zweifel zog» és csak annyit concedál, hogy az ily módon történő infectio lehetőségét tagadni nem akarja ugyan, «dass man aber jedenfalls zu weit gegangen ist, wenn man die Häufigkeit und Bösartigkeit der puerperalen Erkrankungen in Gebäranstalten einzig und allein auf diesem Wege erklären zu können glaubte».³

A maga részéről miasmaticus befolyásokból származtatja a szülőnőknek a szülészeti intézetekben tapasztalt nagyobb mérvű halálozását, de a mellett különösen kiemeli, «dass auch hier atmosphärische, oder anders ausgedrückt: epidemische Einwirkungen nicht geläugnet werden können».⁴

¹ E tekintetben nagy szolgálatot tett neki a budapesti orvosegyesület könyvtára, melynek egyes kötetei most is mutatják Semmelweis által történt használatuk nyomát, megjegyzések és itt-ott tentafoltok alakjában.

² Lehrbuch der Geburtshilfe. Wien, 1852.

³ Ugyanott, III. k. 469. l.

⁴ Ugyanott, III. k. 470. l.

Azon nagy tekintély mellett, melynek SCANZONI a német szülészek között örvendett, természetesnek látszott, hogy a szakemberek nagy többsége utána fog indulni és kritika nélkül elfogadja nézeteit.

BRAUN KÁROLY is, aki 1856-ban foglalta el a szülészeti tanszéket a bécsi egyetemen, időközben azok sorába lépett, kik a hullamérgezés theoriáját — «Theorie der cadaverösen Infection» — leghevesebben elleneztek. Szavának különös súlyt az kölcsönzött, hogy 1849 márcziustól 1853 szept. haváig mint SEMMELWEIS közvetlen utóda tanársegédi minőségben működött a bécsi szülészeti kórodán s így nevezettel egy és ugyanazon forrásból merithette tapasztalatait. Hogy mi mindent tartott ő — SEMMELWEIS ellenében — a gyermekágyi láz okának, arról már volt alkalmunk megemlékezni, valamint arról is, hogy a «hullamérgezésnek» nagyon alárendelt szerepet vindikált. Már az általa CHIARIVAL és SPÄTH-tel közösen kiadott «*Klinik der Geburtshilfe und Gynäkologie*»¹ című munkában élesen kikelt e tan ellen, 1857-ben megjelent «*Lehrbuch der Geburtshilfe*» cz. munkájában pedig véglegesen pálcát tör fölötte és jellemző, hogy ez alkalommal, habár 4 oldalt szentel a tárgynak, érdemesnek sem tartja SEMMELWEIS nevéét is fölemlíteni. Kételyeinek következő szavakban ad kifejezést: «Nach der Hypothese der cadaverösen Infection sollen die an den Händen nach Untersuchungen oder Übungen am Cadaver klebenden Leichentheile oder der nach Waschungen mit Seifenwasser an denselben zurückbleibende cadaveröse Geruch, als putride Luft, die Eigenschaften haben durch Pselaphie der Gebärenden Puerperal-Processse einzupflanzen. Dadurch sollen die heftigsten Puerperalfieber-Epidemien hervorgerufen werden (?), und durch das Waschen der Hände der Ärzte vor den Untersuchungen der Gebärenden mit einer Auflösung von Chlorkalk soll aller an den Händen zurückbleibender cadaveröser Geruch zerstört und darin ein Schutzmittel gegen Puerperalfieber zu suchen sein. (?)»

Mindezzel be nem érve, még külön jegyzetben hivatkozik régiebb cikkére, melyben a hullamérgezés hypothesisének helytelenségét bebizonyítani iparkodott és pedig «valamennyi újabb író közhelyeslése mellett.»²

Hogy BRAUN SEMMELWEIS felfedezését nem ismerte volna minden részletében, ez épp oly kevésbé tehető fel róla, mint SCANZONI-ról. Nekik tulajdonítható első sorban, hogy SEMMELWEIS tana végkép discredital-

¹ Erlangen, 1853.

² DR. CARL R. BRAUN: Lehrbuch der Geburtshilfe. Wien, 1857. 921. l.

tatott. Ily körülmények közt DUBOIS, egyike a francia szülészek legjelesebbjeinek, ki maga is hevesen kikelt SEMMELWEIS tana ellen, hivatkozhatott a párizsi akadémia előtt arra, a midőn ott 1858-ban újra tárgyalták a gyermekágyi láz kérdését, hogy SEMMELWEIS nézeteit, melyek szerinte helyteleneknek bizonyultak, még az az iskola is elfelejtette, melyből azok kiindultak.¹ A *francia orrosi akadémia*, mely hasonlóan vélekedett, mint DUBOIS, ez alkalommal esakis hű maradt a már 1851-ben ugyane tárgy fölött nyilvánított kedvezőtlen nyilatkozataihoz. DUBOIS épp oly kevés bizalommal volt a chlormész desinfiáló hatása iránt, mint BRAUN, SCANZONI, SEYFERT és mások és oda nyilatkozott, hogy a közönség legnagyobb veszélyben forogna, ha SEMMELWEIS állításai megfelelének a valóságnak. Szükségesnek tartja tehát, hogy ennek túlzott állításai valódi értékükre reducáltassanak. Ezen tanácsot kiki a maga módja szerint csakugyan követte is oly annyira, hogy nem maradt meg semmi sem abból, mit SEMMELWEIS és barátai hirdettek; kivéve azt az óvatosságot, melyet tagadtak ugyan, de melyet minden tagadásuk daczára is mintegy ösztönszerűleg alkalmaztak abban, hogy tisztátalan kezekkel a terheseket nem érintették.

De ezen csekély mérvű óvatosság már önmagában is elég befolyással volt arra, hogy a megbetegedések és halálozások száma a szülőházakban tetemesen csökkenjen. Úgynevezett epidemiáktól ugyan most sem maradtak mentek az egyes intézetek, sőt időnként azokban irtózatossabb pusztításokat vittek véghez,² mint valaha, de általában a szülőnők évi halandósága mégsem közelítette meg azt a nagy arányt, melyet SEMMELWEIS fellépte előtt rendszerint elért. Sőt maga SCANZONI is minden ellenkezése mellett úgy látszik, czélszerűnek tartotta óvatossáiban bánni a «hullamereg»-gel, mert klinikáján az utolsó 6 év alatt 1639 szülőnő közül csak 20 halt el gyermekágyi lázban, mindenesetre oly

¹ Monatschr. f. Geburtskunde. 1858. Oct.

² Különösen a SEMMELWEIS ellen megindított agitatio főfészkeiben, Bécsben és Prágában ijesztő mérvben pusztított időnként a gyermekágyi láz. Így 1854-ben a bécsi I. szülészeti osztályon 4393 szülőnő közül meghalt gyermekágyi lázban 400, azaz 9.10%; 1858-ban a prágai, bábák számára berendezett egyetemi szülészeti klinikán STRENG tanár alatt 1033 szülőnő közül meghalt gyermekágyi lázban 135, az 13.07%; ugyancsak 1858-ban a prágai, orvosok számára berendezett szülészeti klinikán, SEYFERT tanár alatt 1905 szülőnő közül meghalt gyermekágyi lázban 204, azaz 10.70%; ugyanott a következő évben 1915 szülőnő közül 175 (9.24%) halt el.

eredmény, mely a nélkül, hogy legalább részben ne követte volna SEMMELWEIS tanácsait, alig lett volna elérhető. Nem kevésbé feltűnő volt a szülönök egészségi állapotának javulása BRAUN osztályán, habár a kimutatott számarányok távolról sem feleltek meg oly eredménynek, mint amint egy jól vezetett szülészeti intézettől joggal követelni lehetett volna.¹

«Im Ganzen hört man jetzt wohl weniger von diesen verherenden Puerperalepidemien», — írja 1856-ban DIETL SEMMELWEIS-nak és elég jellemzően így folytatja — «vielleicht liegt diese Ursache in Beobachtung jener Einrichtungen, die sich auf Ihre Erfahrungen basiren, ohne dass man es sich selbst der Öffentlichkeit gegenüber eingestehen will.»²

S csakugyan SEMMELWEIS prophylaxisa ezen egész idő alatt meg sem említettett a szakkörök által, melyek még mindig egészen más irányban kerestek eszközöket a gyermekágyi láz pusztításainak megállítására. Voltak, kik a szülészeti intézetek bezűntetése mellett nyilatkoztak és magánházaknál kívánták elhelyeztetni a szülönöket; kevésbé radicalisan gondolkozók csakis kisebb szülőházakat véltek engedélyezhetőeknek. Egy harmadik csoport egyet értett ugyan e véleménynyel, de csak oly formán, ha egy vagy legfeljebb két szülönő helyeztetik el mindegyik teremben. Mások eredményt csakis egy kitűnő szellőztetési rendszer behozatalától vártak, de egy sem akadt köztük, a ki SEMMELWEIS óvintézkedéseinek pontos kivitelét hozta volna javaslatba. Sőt a würzburgi orvosi facultás SILBERSCHMIDT compilált monografiáját, «*Über die Pathologie des Kindbettfiebers*», mely SCANZONI-t magasztalja, SEMMELWEIS-től pedig eltagad minden érdemet, pályadíjjal is tüntette ki.

Egyáltalában minél inkább meggyőződött SEMMELWEIS, hogy tana rosszhiszeműleg fogadtatik, sőt egyenesen és határozottan mellőztetik, annál inkább nőtt elkeseredése, mely, mint mondá, erővel nyomta a tollat kezébe. Azt hitte, hogy bünt követ el, ha még tovább is hallgat és tanának elterjedését az időre és a szakemberek szeszélyére bizza. Minden újabb «epidemia», mely itt vagy amott előfordult, alkalmat nyújt neki, hogy ellenei s egyszersmind önmaga ellen is új vádakot emeljen. Mindinkább tudatára ébred mulasztásának és azon súlyos felelősségnek, melyet évekig tartó hallgatása által magára vállalt. «Az

¹ 1849—1859-ig a szülönök halandósága, ha már a főt említett 1854-ik évet kivesszük, az egyes években 1·7 és 5·4% közt ingadozott, míg 1834-től 1847-ig a legkisebb évi halálozás 3·5, a legnagyobb pedig 16·9%-ot tett ki. (C. Braun, Lehrbuch der gesammten Gynäkologie, II. kiadás 1881. 883. l.)

² SEMMELWEIS: Die Aetiologie, 307. l.

a tudat él bennem, — így vádolja magát szenvedélyes kifakadásai közben — hogy 1847 óta ezer meg ezer gyermekágyas és csecsemő halt el, kik életben maradnak, ha minden téves nézetet, mit a gyermekágyi lázra vonatkozólag kimondottak, kellőleg visszautasítottam volna.» «Ha 12 év után — panaszkodik ugyanaz alkalommal — azt a kérdést tesszük fel, hogy megfelelt-e e tan hivatásának, a válasz nagyon elszomorítóan hangzik.» Igaz ugyan, kezdetben nem volt eléggé behatóan ismertette, de a dolog lenyegét ismerték már előbb is «és így joggal lehetett volna hinni, hogy a tudomány férfaira nézve, a kiknek hivatása az emberi élet megmentése, ily útmutatások elegendők lesznek őket a dolog komoly megfontolására bírni, különösen akkor, amidőn oly betegségről van szó, melyről mindannyian egyhangúlag csak rémülettel beszélnek : de azt is lehetett volna hinni, hogy a dolog világos voltánál fogva azt egyhangúlag igaznak ismerik el és e szerint cselekedeznek. A tapasztalás azonban másra tanított. Az orvosi tantermek tulnyomóan nagy száma még mai nap is visszhangzik oly előadásoktól, melyek a gyermekágyi láz epidemicus voltát hangsúlyozzák, valamint tanom ellen intézett philippikáktól; ennek folytán az infectorok újabb és újabb nemzedékei lépnek ki a gyakorlati életbe és nem határozható meg, hogy mikor fog a legutolsó falusi chirurgus és a legutolsó falusi bába utoljára inficiálni.»¹

Ez idézett panaszok legjobban jellemzik SEMMELWEIS lelki állapotát, midőn nagy munkájának megírásához hozzáfogott. De a magának tett szemrehányásokból nem az elcsüggedés szava hangzik, hanem a meggyőződés, hogy ügyének győzelme ha késik is, elmaradni nem fog.

Ezen meggyőződésének könyve előszavában kifejezést is ad, mondván : «A sors engem szemelt ki azon igazságok képviselőjéül, a melyek e könyvben foglalvák. Elutasíthatlan kotelességem azokért helyt állani. Felhagytam már azon reménnyel, hogy az ügy fontossága és igaz volta minden küzdelmet feleslegessé teend. Nem jönnek számba többé hajlamaim, egyedül csak azok életére vagyok figyelemmel, akik nem vesznek részt abban a vitában, vajjon nekem van-e igazam, vagy ellenfeleimnek. Le kell küzdenem hajlamaimat s újra a nyilvánosság elé kell lépnem, miután a hallgatás oly rossznak bizonyult, meg nem félemlítve ama sok keserű órától, melyeket e miatt keresztül éltem. Az elszenvedteken már túl estem, azoknak elviselésé-

¹ SEMMELWEIS : Die Aetiologie, 273. l.

ben pedig, melyek meg rám várnak, vigasztalást nyújt az a tudat, hogy csakis olyanokkal állottam elő, mik meggyőződésemben gyökeretek» . . .

Mintha sejtelve előre megsűgta volna neki azt a szomorú sorsot, mely hála fejében, önfeláldozó fáradozásaiért osztályrészeül jutott.

A nagy munka eleinte csak lassan indult; de minél jobban elmerlyedt SEMMELWEIS foglalkozásába, annál inkább nőtt munkakedve is. «S megvalljuk, — mondja MARKUSOVSKY, SEMMELWEIS könyve fölötti bírálatában — hogy a lelki furdalás egy nemevel gondolunk vissza azon enyhe kényszerre, mit nála az egyes «önkéntes czikkek»¹ megszavazása vegett kelle alkalmazásba hoznunk; de úgy látszik, hogy midőn a munka egyszer megindult s a szerző életből merített friss tanúval magát a holt s kitömött kóroknak tömegével szemben találta, perdült egyik ív íróasztaláról a másik után és sietett, újra átsem tekintve, a nyomdába, míg a hat ívre számított ertekezés 34 ivnyi könyvre nem szaporodott.»

Nem kevésbé jellemző SEMMELWEIS-ra, az íróra az az adat is, melylyel HEGAR művében² találkozunk. SEMMELWEIS, így beszeli szerző, HIRSCHLER-rel találkozva, azon hirt adja nagy izgatottan ennek tudtára, hogy végre hozzáfogott munkájához s elhívja lakására a már leírt anyag meghallgatása végett. HIRSCHLER örömmel keresi fel barátját és feszült figyelemmel lesi szavait, de mit hall? az előszót! Ez került ki tollából legelőbb.

A könyv teljesen SEMMELWEIS egyéniségének helyegét hordja magán. Lapjai a nem professionatus íróra vallanak. Szövege helyenként majd tömött, majd úradozó, majd emelkedett, majd pedig alant járó s habár szerző gondolatai kifejezésére mindig megtalálja a kellő szót, megis gyakran meglátszik az irány nehézségeivel való küzdes. Simán folyó, kitünően előadott részletek után következnek olyanok, melyekben szerző — gyakorlatlan írók módjára — mintegy felve, miszerint nem fejezte ki magát elég világosan, folyton ismétlésekbe esik. De mindezek daczára már a könyv első lapjai lekötik az olvasó figyelmét, mert azt a megnyugtató érzést keltik benne, hogy oly önálló gondolkozású szakíró nyilatkozataival áll szemben, ki tárgya fölött teljesen uralkodik, a fenforgó kérdést minden részleteiben alaposan ismeri s ki, midőn

¹ MARKUSOVSKY, úgy látszik, Semmelweis könyvének ama részére czélol, mely lapjában «A gyermekágyi láz fölötti véleménykülönbség . . . stb.» czímen megjelent.

² HEGAR: J. Ph. Semmelweis, 25. l.

ellentétbe jö szaktársainak véleményével, álláspontját indokolni és igazolni képes, gazdag és megbízható tapasztalatokkal.

Könyvének első felében SEMMELWEIS mintegy bevezeti az olvasót szellemi műhelyébe s hosszasan időz azon elfogulatlan, széles alapú észleletekről és egyszerű tiszta eljárásról tanuskodó megfontolásoknál, melyek, míg egyrészt az eddig elfogadott aetiologia helyessége iránt ketkedővé teszik őt, úgy másrészt ismételt balsikerek után végre rávezetik a gyermekági láz titkának megoldására. Ez a részlet, irányának közvetlensége, keresetlen egyszerűsége, valamint azon forró emberszeretet által mely átlengi, valóban elragadó; gondolatmenetének vas logiciája pedig nem kevésbé köti le az olvasó figyelmét. Látszik, hogy SEMMELWEIS könyvét szíve vérével írta, de látszik az is, hogy tollát a tisztán látó természetes ész vezérelte, mely pusztán a jól megfigyelt tényekre alapítja ítéletét. A kérdés ily módú tárgyalása folytán a könyv tudományos munkánál szokatlan subjectiv jelleget ölt magára, és pedig olyannyira, hogy több helyütt majdnem autobiographiát velünk olvasni. Áthatva emberszeretete által, a szerző tárgyával egészen összeforr s jogosan jegyezhetette meg MARKUSOVSKY azon tapasztalásokra és adatokra nézve, melyeket SEMMELWEIS állításainak bizonyítására felhoz, miszerint azokban «az igazságtól ihlett szívnek szintoly nagy része van, mint a bűvár szellemnek.»¹

A rendelkezésre álló anyag remek feldolgozása, az észleletek finomsága, különösen pedig a statistika alkalmazása az igazság kiderítése érdekében: mind oly mozzanatok, melyek a könyvet örökbecsfűvé teszik. Nevezetes, hogy a számokban leli SEMMELWEIS leghatalmasabb támaszát. A londoni, dublini, valamint a bécsi szülöházak, a párisi «*Maternité*», DUBOIS klinikája, a saját vezetése alatt állott pesti szülő intézetek stb. számbeli kimutatásai megdönthetlen bizonyítékát képezik következtetéseinek olyannyira, hogy azok egyszerű csoportosítása, vagy összehasonlítása már szembetűnően igazolja tanának valóságát; másfelől pedig támogatja egyéb észleleteit, de mindenkor és mindenütt egyenlő fontossággal bír és egyaránt döntő a vizsgálat további menetére nézve.

Kutatásainak kiindulási pontját különben is egy számbeli differentia képezte. Számok segítségével dönti meg az epidemiológok kóroktanának mesterséges építményét s teszi tönkre a contagionisták, valamint azok érveléseit, kik a gyermekági láz miasmaticus

¹ Orvosi Hetilap, 1861. 184. l.

eredetében littek. Kimutatja, hogy a különböző évszakok semmiféle befolyással nincsenek a gyermekági lüz létrejöttére, továbbá, hogy a gyermekágyasok kedvező vagy kedvezőtlen egészségi állapota nem függ a szülőházakban ápolt gyermekágyasok kisebb vagy nagyobb számától; hogy szülőházak, melyek egyszersmind tanintézetek, kedvezőtlenebb egészségi viszonyokat mutatnak, mint olyanok, melyek tanczelokra nem szolgálnak, hogy viszont a bábaiskolákban jobbak az egészségi viszonyok, mint ott, hol orvosok nyernek kiképeztetést s hogy ott, hol a bábaintézetekben is kedvezőtlenebbek az egészségügyi viszonyok, rendszerint a bábák is, mint pl. a párisi «*Maternité*»-ben, bonczolásokkal foglalkoznak, stb. stb.

SEMMELEWEIS-nak nézetei a gyermekági lüz kóroktanát és védelését illetőleg a következőkben foglalhatók össze :

A gyermekági lüz, minden kivétel nélkül, felbomlott állati szerves anyagok felszívódása által jó létre, melyek a vérvegyületet elváltoztatják. Az izzadmányok, ha létrejönnek, e vérelváltozás következményei.

A gyermekági lüz ennek folytán nem valami specíficus bántalom, hanem a pyæmiának egy válfaja; nem contagiosus, mert nincs saját contagiuma, mint p. o. a vörhenynek vagy himlőnek, hanem előidézhető bürminő, akár az élőből, akár a hullából származó felbomlott állati szerves anyag által.

A kórgerjesztő anyag leggyakrabban kívülről vitetik be a terhesek, szülönök, gyermekágyasok szervezetébe — *külső fertőzés*. Ezen eseteket, — melyek az ugynevezett gyermekági lüzjárványokat képviselik — meg lehet akadályozni.

Ritkább esetekben megtörténik, hogy a melhürben visszamaradt peteburkok, lepenyrészetek, gyermekági válladékok stb. rothadásnak, evesedésnek indultak, vagy pl. erőszakos fogóműtétek következtében a szülőrészek zúzódást szenvednek, elüszkösödnek s az ez úton képződött válladékok felszívódás útján a vérbe jutnak — *önfertőzés*. Ez eseteknek nem lehet mindenkor elejét venni. Az önfertőzés által létrejött halálozás nem éri el az 1°/₁₀-ot.

A gyermekági lázt előidéző bomlott állati anyagok forrása: a hulla, tekintet nélkül a nemre s az előre ment betegségre, továbbá minden beteg, kinek baja bomlott, szerves állati anyagok termelődésével jár (gyermekági lüz, csontszú, eves sebfelületek, rák, stb.) s végre a test mindenemű physiologicus képletei (véralvadék, gyermek-

ügyi folyás), melyek a felbomlás bizonyos fokát érték el. Vivője ezen anyagoknak lehet: a vizsgáló ujj, a műtő keze, műszerek, ágynemű, szekelő tálak, a körlég, szóval mindaz, mi fertőzve lévén valamely bomlott állati szerves anyaggal, a szülőnő vagy gyermekágyas ivarrészeivel érintkezésbe jő.

A fertőzés helye: a belső méhszájtól kezdve fölfelé a méh belfelülete, mely, a terhesség következtében megfosztva lévén nyákhártyájától, a felszívódásra nagyon alkalmasnak mutatkozik. Egyébiránt az ivarszervek más részein is történhetik a felszívódás, ha felhúmjuktól meglettek fosztva vagy megsebesítettek. A fertőzés ritkán történik a terhesség alatt, ha pedig ez időben jő létre, akkor a terhesség rendszerint felbeszakíttatik.

Leggyakrabban történik az infectio a szülés tágulási időszakában, mivel ekkor a méh belfelülete elérhető s a vizsgálat is leggyakrabban a szülésnek ezen stadiumában szokott megejteni; legritkábban a kitolási időszakban, mivel a kinyomuló magzatrészt által a méh belfelülete hozzáférhetlenné tetetik. A lepényi időszakban, valamint a gyermekágyban, kivülöleg a rohadó állati anyagokkal fertőzött körlég, tisztátlan ruhaneműek vagy műszerek közvetítik az infectiót.

SEMMELWEIS tanának e recapitulatiója nem volna kimerítő, ha annak egy nagyon lényeges pontjáról megfeledeznénk, és ez: a *gyermekágyi lobos megbetegedések osztályozása*, melyre nézve SEMMELWEIS, kortársaitól lényegesen eltér. Míg ezek a gyermekágyi megbetegedések számos alakjait, mint az endometritist, a metritist, metrophlebitis puerperalist, az oophoritist, perioophoritist, a tubák puerp. lobját, a colpitis puerperalist önálló betegségeknek tekintettek, melyek fertőzés nélkül is jöhetnek létre és csak az esetben lehetnek okai a gyermekágyi láznak, ha a lefolyásuk alatt netalán képződött lobtermények, felszívódás útján a vérbe jutva, azt megmérgezik: SEMMELWEIS e felfogást nem hajlandó elfogadni és támaszkodva arra a tapasztalatára, hogy mindezen különféle kóralakok egyaránt voltak elnyomhatók a chlor-mész czélszerű alkalmazása által, mindezen bántalmakat épp úgy infectióból származtatja, mint a tiszta gyermekágyi piæmiát, vagy modern nomenclaturánkra átfordítva a septilæmiát, habár bevallja, hogy nem képes megmondani, mikép történik, hogy rohadó állati anyagoknak a vérbe jutása, majd a gyermekágyi láz utóbb említett, majd pedig annak enyhébb alakját eredményezi. Ő csak röviden odaveti, hogy a megbetegedések különfelesége vagy az inficiáló anyag rohadási fokától,

vagy a megtámadott szervezet kisebb vagy nagyobb ellentálló képességétől, vagy pedig egyéb viszonyoktól függ.¹

E felfogásnak megfelelőleg a védekezés is csak egy lehet s ez a bomlásban levő állati anyagok távoltartása a szervezettől. Hangsúlyozza a kezek, használt eszközök és műszerek fertőztelenítésének, a felhőnmű tisztán tartásának szükséges voltát, stb. A kórházakra vonatkozólag pedig «valamennyi kormányhoz» fordul, azokat egy törvény kibocsátására kérve, mely a szülőházakban alkalmazottaknak megtiltja az oly tárgyakkal való foglalkozást, melyek érintése által a kezek bomlott állati anyagokkal megfertőztetnek. «Wir beschwören daher sämtliche Regierungen — így ír SEMMELWEIS — um die Erlassung eines solchen Gesetzes, damit nicht fernerhin das gebärende Geschlecht mehr als decimirt werde, damit nicht fernerhin schon der noch ungeborenen Frucht der Todeskeim eingepflanzt werde und zwar gerade von denjenigen, welche zu deren Erhaltung berufen sind.» Továbbá eskü által kívánja kötelezni úgy az orvost, valamint a bábát, hogy legjobb lelkiismeretük szerint mindenben úgy járnak el, mint azt a gyermekágyi lázra vonatkozó óvszabályok előírják. A szülészet tanítását pedig úgy kívánja beosztatni, hogy a műteti gyakorlatok a hullán már a szülészet theoreticus részének előadása alkalmával tartassanak, valamint már akkor nyújtassék alkalom arra a tanulóknak, hogy a bonczasztalnál megismerkedjenek a gyermekágyi láz kórbonczatanával, úgy, hogy a kórházban alkalmaztatásuk ideje alatt ne szoruljanak többé a bonczteremben való oktatásra.

Miután a körlég is lehet vivője a fertőző anyagoknak, szükséges, hogy a szülőházak oly helyeken épüljenek, hol a levegő ment ily fertőző anyagoktól. Ez okból ne legyenek kórházakban elhelyezve. Gondoskodni kell jó szellőztetésről, valamint külön szobákról is, a megbetegedett, fertőző anyagot termelő szülönök elkülönítésére. A cellarendszer keresztülvitelét — ha ez utóbbi követelménynek elég vau téve — a gyermekágyi láz prophylaxisának szempontjából nem tartja szükségesnek, valamint azt az indítványt sem pártolja, hogy egy nagy szülőház helyett több kisebb építtessék.

Az «önfertőzés» prophylaxisát illetőleg SEMMELWEIS kiemeli, hogy a kitolási időszak, ha hosszú ideig tart és a légnyrészek zúzódásától kell tartanunk, idejekorán műtét által bevégezendő. A műtét kiméletesen történjek, hogy általa ne hozzuk létre azt, mit kerülni kívánunk. Így

¹ SEMMELWEIS: Die Aetiologie, stb. 324. 1.

pl. fogóműtétnél a rotatók és ingaszerű mozgások, nehogy zúzódást okozzunk, kerülendők. Visszamaradt magzatlepeny és peteburokrészeket el kell távolítani, még mielőtt rothadásnak indulnának; méhvérsékek után, netalán visszamaradt véralvadékok eltávolítása céljából, befeeszkendezések teendők, gátrepedések kerülendők, ha pedig mindamelletts bomlási termények képződnek, azok kiküszöbölését tisztaság és befeeszkendezések által kell elősegítenünk.

Ezek SEMMELWEIS nézetei, főbb vonásokban, a gyermekágyi láz keletkezéséről és védekezéséről. Ha SEMMELWEIS tanáról van szó, első sorban e tételek összegére kell gondolnunk. Mennyire újak voltak mindezek kortársai előtt, azt leginkább azon elleutállás bizonyítja, melyet e tételek ellenében kifejtettek s mutatja leginkább SEMMELWEIS könyvének második része, melyben SEMMELWEIS, tana elleneinek nézeteit egész terjedelmekben közli és bírálat alá veszi. S bírálata kemény, megsemmisítő. Az objectív hangulatot könyvének e részében csakhamar heves támadások váltják fel, melyek személyes invectiváktól sem mentek. Különösen erős támadást intéz SCANZONI, valamint a bécsi iskola szülei, nevezetesen BRAUN KÁROLY, ZIPFL és LUMPE ellen, kimutatva az általok vitatott aetiologiának tarthatlanságát és sikeresen megczáfolva mindazokat az érveket, melyeket a nevezettek tana ellen felhoztak. De kijut ezeken kívül a korabeli egyéb szülészeknek és szakíróknak is,¹ kik az övével ellenkező nézeteket vallottak. S ha a támadás formáját nem is helyeselhetjük mindenütt, a dolog lényegére nézve SEMMELWEIS-nak föltétlenül igazat kell adnunk. Mentségére különben felhozható magának a kérdésnek fontossága, melynek sikeres megoldását ő a humanitas követelményének tartotta. E meggyőződésének munkája több helyén ad kifejezést, de sehol sem találóbban, mint LUMPE-nak azon megjegyzésére adott válaszában, hogy a gyermekágyi láz teoriájával úgy vagyunk, mint minden egyéb teoriával; a physicusok p. o. a fenyűtünetenyeit ezelőtt az emanatio teoriájával magyarázták, míg most a rezgés teoriájának hódolnak, de ki áll jót érte, vajjon e felfogás-e a helyes? •A világosság — válaszol e megjegyzésre SEMMELWEIS — azt teszi, mit tennie kell, nem törődve a physicusok magyarázatával, de a gyermekágyi láz nagyon függ az orvosok felfogásától», s nagyon jellemzően így folytatja: •ha egyenlő halandóság mellett csakis a kór eltérő értelmezéséről volna szó, jobbra fordít-

¹ Litzmann, Levy, Silberschmidt, Hamernik, Dubois, Seyfert, Schmidt, Virchow, Veith stb.

hatnám az időmet, minthogy elleneimnek tévedéseivel és rosszakarátával bajlódjam.* Tehát imminens practicus czél lebegett szemei előtt. Ezt kívánta megvalósítani s midőn mindenütt csak akadályra talált, végre is türelme szakadt és helyenként határt nem ismerő kifakadásokba tört ki. S erre annál inkább feljogosítva érezte magát, mert szent meggyőződése volt, hogy helyes úton jár s hogy mindazok az ellenvetések, melyek tana ellen felhozattak, éppenséggel nem állják ki a bírálatot érveivel szemben. E meggyőződése adja könyvének is azt a büszke, önérzetes jelleget, mely annyi gúnyos megjegyzésre adott okot. de a melyre csakis egy lehet a válasz — GOETHE-nek mondása a szerénységről. SEMMELWEIS igényli azt az elismerést, hogy halhatatlan érdemeket szerzett az emberiség s a tudomány körül; reméli, hogy könyve által el fogja háritani a szülöházakról a gyermekágyi láz okozta csapásokat; felfedezését fontosságra nézve JENNER védhímlőoltása mellé sorozza stb. Ki kételkednék ma még abban, mennyire jogosultak voltak SEMMELWEIS ez önérzetes nyilatkozatai, de könyvének megjelenése idején nagybárra csakis kétkedő mosolyt keltettek.

SEMMELWEIS könyvével örökbecsű, maradandó emléket emelt szellemének. Ha BACON lord osztályozását akarjuk reá alkalmazni, mely szerint némely könyv ízlelni, más lenyelni s néhány kevés megrágni és megemészteni való: azt kétségen kívül a legutóbbi kategóriába kell sorolnunk. Azon kevés könyvek egyike ez, melyek az emberi ismeretek történetében határkövet képeznek, melyek véget vetnek valamely téves tarthatatlan nézetnek s helyébe egy igazat téve, az emberi szellemet új irányba terelik. De ily könyveket meg kell «rágni és emészteni»; oly feladat, melyre a más eszmekörben mozgó kortársak csak nehezen szoktak vállalkozni. S ezért van, hogy csak lassan jutnak érvényre; hogy évtizedek múlnak el, mire felismerik valódi értéküket és elfogadják tartalmukat.

SEMMELWEIS munkájának is ez volt sorsa. A szülészek túlnyomó része alig látszott tudomást venni róla. Az orvosi sajtó nagybárra beérte egy-két elismerő vagy elutasító phrasissal s azután napirendre tért fölötte. Kivételt egyfelől a «*Froriep's Notizen*»¹ című folyóirat képez, melyben SEMMELWEIS felfedezése mint «a jelenkori orvostan leglényegesebb előhaladásainak egyike» ünnepeltetik, másfelől pedig az «*Orvosi Hetilap*»², melyben MARKUSOVSKY, SEMMELWEIS

¹ Froriep's Notizen, II. Band 18. sz.

² MARKUSOVSKY: Könyvismert. «Orvosi Hetilap» 1861. 10, 12. és 14. sz.

erdemeit terjedelmes és beható bírálatban méltányolja. Ide számítható még FLEISCHER *«Semmelweis tanárnak gyermekágyi láz felőli tana»* című s a *«Gyógyászat»*-ban megjelent ismertetése,¹ valamint KUGELMANN és DOMMES² — egyébiránt csak magánlevelekben tett és ez okból kevesebb jelentőséggel bíró — elismerő nyilatkozatai.

Az orvosi sajtóban nyilvánuló ellenvélemények közt kiváló helyet foglal el BREISKY-nak éles kritikája,³ melyben a bíráló, megütközve SEMMELWEIS-nak rendíthetlen meggyőződéséből eredő önérzetes hangján, gúnyolódik a különöz rajongó fölött, ki, miután évek óta eltűntnek látszott, most újra «harczra kél, hogy tüzzel-vassal megtérítse a hiteleneket» s a ki tanát, elég naiv módon «örökké igaznak» nevezi, daczára annak, hogy a legnevezetesebb szülészek ellene nyilatkoztak. Magát a könyvet csípő gúnynyal *«Koran der puerperalen Glaubenslehre»* címmel illeti. Bírálatában azt akarja kimutatni, hogy SEMMELWEIS-nak nem sikerült állításait az exactság minden kellékeivel bebizonyítani. Kiemeli, hogy a pyæmia és a gyermekágyi láz között levő azonosság még nincs kimutatva s hogy a SEMMELWEIS által felhozott statistikai adatok nem mindenütt pontosak, hiányoznak a bizonyító bonczetelek, hogy érthetetlen, miért nem estek a SEMMELWEIS által felemlített, méhrikban és térdizlobban szenvedő szülönők gyermekágyi lázba, ha ezen kór-ok váladéka csakugyan olyan fertőző hatásu, mint a minőnek SEMMELWEIS állítja. Utal továbbá arra, hogy mily gyakori, különösen szegénysorsuaknál a tisztátalanság, a nélkül, hogy szülési eseteknél gyermekágyi lázat volna maga után, valamint hogy még nem akad, szülész, SEMMELWEIS-on kívül, ki az általa ajánlt prophylacticus eljárással kedvező eredményeket tudott volna felmutatni. Bírálatát következő sorokkal zárja be: *«Wenn wir nun gezeigt haben, dass die Infectionstheorie bis jetzt sich mit Unrecht mit dem Epitheton der «ewig wahren» Aetiologie des Kindbettfiebers schmückt, so wollen wir ihr gegenüber die Lücke, welche die verschiedenen gangbaren aetiologischen Lehren offen lassen, nicht läugnen. Es ist dies das Schicksal, welches die Aetiologie des Kindbettfiebers mit dem noch so*

¹ Gyógyászat. 1861. 20. sz.

² DOMMES fentemlített nyilatkozata, valamint KUGELMANN-nak SEMMELWEIS-hoz intézett két nagyérdékű magánlevele közölve vannak SEMMELWEIS: *«Offener Brief an sammtliche Professoren der Geburtshilfe»* című füzetében.

³ Prager Vierteljahrschrift. 1861. II. B.

vieler anderer Krankheitsprocesse theilt und welche durch die blosse Verhüllung mit dem Schleier der scheinbar Alles erklärenden, aber nichts streng beweisenden Infectionstheorie nicht ausgefüllt wird. Die zersetzten Stoffe erklären für sich weder das Puerperalfieber, noch den Hospitalbrand. Sie sind immer da, aber damit das Puerperalfieber entstehe, muss noch etwas hinzukommen, dieses etwas ist eben noch nicht gekannt, es ist dasselbe, von dem Charles West in seinen Vorlesungen über Frauenkrankheiten, nachdem er eine Parallele zwischen dem Puerperalfieber und Typhus aufgestellt, sagt: «es ist das *divinum aliquid*, das τὸ θεῖον des Hippocrates, das unsere Philosophie in Verlegenheit gesetzt, unserer Untersuchungen gespottet und die Speculation der geistreichsten Theoretiker überlebt hat, die vergebens die Natur desselben zu enträthseln versucht haben.»

Terjedelmesebben közöltük BREISKY-nak bírálátát, mert híven tükrözi vissza a korabeli szakférfiak felfogását az új tannal szemben. S e felfogás maradt — legalább egyelőre, — a mérvadó. Nem tudták, és azok, kiket SEMMELWEIS könyvében kíméletlenül megtámadott, részben nem is akarták magukévá tenni nézeteit, sőt ez utóbbiak szemében SEMMELWEIS, könyve megjelenése után sem maradt egyéb, mint a «hullamérgezés» apostola. Hogy ezek társaságában oly kitűnő szakíróval is találkozunk, mint SIEBOLD,¹ valóban nem válik neki dicsőségére. Ő is azt imputálja SEMMELWEIS-nak, hogy 1847-ben a hullamérgezésben találta volna a gyermekágyi láz fő-, sőt egyedüli okát s ekkép nyilatkozik: «Gegenüber der Theorie der Leicheninfection ist gegenwärtig das Urtheil gesprochen, sie muss für zu übertrieben und für zu exclusiv angesehen werden.» SIEBOLD-nak ezen állítása csak zavart okozhatott és nem csodálkozhatunk, ha akadtak számosan, kik azt készpénz gyanánt fogadva, csakhamar jóhiszeműen visszhangoztatták.

Az orvosi szakirodalomban is gyakori az, hogy a szerzők nem merítenek az eredeti forrásból, hanem oly közvetítőkre támaszkodnak, a kik előttük megbízhatóknak látszanak. Könnyen történik ezután, hogy ezek esetleges tévedése kutforrása lesz oly balvéleményeknek, melyek szájról-szájra szállva majdnem kipusztíthatatlannak mutatkoznak. «Sokkal nehezebb egy-egy régi valótlanságot

¹ SIEBOLD: Betrachtungen über das Puerperalfieber nach Lehmann's «Rapports de la commission d'obstétrique, communiqués au cercle medical d'Amsterdam». Monatschrift für Geburtskunde und Frauenkrankheiten. 1861

kiírtani, mint egy új tant meghonosítani*, mondja nagyon találóan egy francia író.¹

Minden jel arra mutatott tehát, hogy a régi tan még sokkal makacsabb védőkre akad, semmint egykönnyen ki lehetne azt szorítani sánczaiból egy tudományos alapossággal írt munka által. Hiába küldi meg SEMMELWEIS könyvét a német és francia *tudományos társulatoknak*, hiába küldi Angliába ROUTH, WEBSTER, COPELAND, SIMPSON és MURPHY tanároknak és orvosoknak azon kérelemmel, hogy tegyék tanait újólá beható discussio tárgyává: minden fáradozása eredménytelen marad, sőt könyve majdnem mindenütt csak arra ad alkalmat, hogy ellene nyilatkozhassanak. Így történt ez többek közt a német *természettudósok és orvosok* 1861-ben Speyerben tartott vándorgyűlésén² is, hol LANGE, heidelbergi tanár volt az egyetlen, ki — hivatkozva arra a tapasztalatára, hogy mióta klinikáján SEMMELWEIS óvintézkedéseit foganatosította, háromszáz szülő nő közül csak egy esett a pusztító gyermekágyi láz áldozatául — pártját fogta az új tannak, míg a jelenlevők mind, köztük olyan férfiak is, mint VIRCHOW, BETSCHLER, ROSER, ARNOLD, HECKER s még mások, többé-kevésbé ellentétes álláspontot foglaltak el.

Mindemellett közvetett úton igazság lett szolgáltatva SEMMELWEIS nézeteinek, oly oldalról, melyről azt legkevesebbé várta. Mint láttuk, a szakemberek nagy többsége utóbb jól szellőztetett és tágas szülőházak

¹ E mondat illusztrálására itt csak néhány, oly szakírók műveiből vett példát kívánunk felemlíteni, kiknek egyébiránt tagadhatatlanul nagy érdemeik vannak Semmelweis nézeteinek ismertetése és terjesztése körül. Így BOEHM (Monatschrift f. Geburtskunde, 32. Band. 401. l.) többek közt ezeket mondja: «Schon Semmelweis hat in seiner Schrift: Die Aetiologie stb. 1861. die Einseitigkeit seiner früheren, ausschliesslich auf Infection mit Leichengift gerichteten Anschauungen dahin erweitert» . . . stb. — HIRSCH (Handbuch der hist.-geogr. Pathol. II. Aufl. II. Abtheil.) is ekkép nyilatkozik: «Allerdings war der Schluss, den Semmelweis aus der Thatsache gezogen hatte, ein einseitiger, indem er die Sepsis ausschliesslich aus Uebertragung des sogenannten Leichengiftes ableitete» stb. — Dr. F. WINKEL (Die Pathologie und Therapie des Wochenbettes, III. Aufl., Berlin 1878. 323. l.) ezeket mondja: «Endlich trat Semmelweis zuerst im Jahre 1847 mit der Behauptung auf, dass Leichengift die nächste Ursache des Kindbettfiebers sei und bildete sich bis zum Jahre 1861, in welchem seine bekannte Schrift: Die Aetiologie stb. erschien, allmalig folgende Theorie aus» . . . stb. — Hasonlót találunk SCHRÖDER-nél (Lehrbuch der Geburtshilfe, Bonn, 1877.). KLEINWÄCHTER-nél (Eulenburg, Real-Encyclopaedie, 11. Band) és majdnem valamennyi újabb írónál.

² Monatschrift für Geburtskunde und Frauenkrankheiten. 1861.

építése által vélte elháríthatni a gyermekágyi lázat. Most épp ezen szülöházakról terjedt el egyik rossz hír a másik után.

SCANZONI-nak egészen újonnan épült, kitünően felszerelt s éppenséggel nem túltömött würzburgi klinikáján is kiütött a gyermekágyi láz¹ s iszonyatos pusztításokat vitt ott végbe. Ugyanilyen hírek érkeztek a strassburgi és müncheni hasonlólag újonnan épült szülöházakról is, de természetesen, minthogy most már az épületeket okozni nem lehetett, újra váltig hangoztatták, hogy a kór kitérése atmosphaericus és telluricus befolyásoknak tulajdonítható.

Ezen «epidemiák» híre, valamint a tana fölött folyton hangoztatott kedvezőtlen nyilatkozatok a végsőig elkeserítették SEMMELWEIS-t. Joggal tartott most már attól, hogy fáradozásai mellett is tana végkép hajótörést szenved, ha leszoríttatja magát a küzdterről és a fenforgó félreértéseket nem iparkodik felvilágosítani.

Tollat ragad tehát újra s lázas sietséggel írja meg a «Nyílt levelek»-et,² melyek SPÄTH, SCANZONI, SIEBOLD, majd általában a *szülészet tanáraihoz* intézve, oly kínos feltűnést okoztak.

E levelek a kétségbeesett emberbarát feljajdulásai, ki birtokában van egy nagy horderejű életmentő eszköznek és ki abban a meggyőződésben él, hogy ezen eszköz csak azért nem felelhet meg magasztos feladatának, mert elleneinek elfogultsága annak elfogadását és lelkiismeretes alkalmazását gátolja. E tudat az eddigieknel is szenvedélyesebb kifakadásokra ösztönzi s ő, ki könyvében a Bécsben tapasztalt hálátlanságot ecsetelve, egyetlen sértő szót sem talál ez eljárás megbélyegzésére, most gyilkosnak címez mindenkit, ki véleményét nem osztva, ellene ír vagy nyilatkozik. «Nincs más mód számomra» — mondja SPÄTH-hez intézett levelében — «ha véget akarok vetni e gyilkolások-

¹ Dr. OTTO v. FRANQUE: Die puerperalen Erkrankungen in der Entbindungsanstalt zu Würzburg, während der Monate Feber, März und April 1859. Beiträge zur Geburtshilfe und Gynäkologie. IV. k.

² Ezen nyílt levelekből összesen 3 füzet jelent meg, mind a három mint az «Orvosi Hetilap» melléklete. Az első címe: «Zwei offene Briefe an Dr. J. Späth, Prof. der Geburtshilfe an der k. k. Josefs-Akademie in Wien und an Hofrath Dr. F. W. Scanzoni, Prof. der Geburtshilfe zu Würzburg von Dr. J. Ph. SEMMELWEIS». Melléklet az «O. H.» 1861. évfolyam 23. számához. A második címe: «Zwei offene Briefe an Hofrath Dr. Eduard Casp. Jac. v. Siebold, Prof. d. Geburtshilfe zu Göttingen und an Hofrath Dr. F. W. Scanzoni etc.» Melléklet az «O. H.» 1861. évfolyam 28. számához. A harmadik füzet címe: «Offener Brief an sämtliche Professoren der Geburtshilfe, von Dr. J. Ph. SEMMELWEIS». Melléklet az «O. H.» 1862. évf. 30. számához.

nak, mint az, hogy tartózkodás nélkül leálcázzam elleneimet és tudom, nem akad egy igazszívű sem, ki engem a miatt fog vádolni, hogy ily eszközökhöz folyamodtam.»¹

Haragjának egész szenvedélyével egyenesen a szülészet tanárait teszi felelőssé az orvosok téves nézeteiért. «Nem a szülöházakat kell mellőzni», — mondja egy alkalommal, vonatkozással azon irányú véleményyre, mely a szülészeti kórodákat teljesen beszüntetni kívánta, — «hanem a szülészet mindazon tanárait, kik epidemiológok, ha igazán azt akarjuk, hogy a szülönök egészségesek maradjanak». A megüresedett tanszékeket pedig csak oly egyének által kívánja betölteni, kik tanából sikeresen állották ki a vizsgálatot, stb.²

A *nyílt levelek* nem tartalmaznak semmi olyant, a mi az új tant más világításban tüntetné fel. Tudományos részleteiket tekintve, csak ismétlései azon nézeteknek és vád alakjába foglalt bírálatoknak, melyeket SEMMELWEIS más helyen és más formában már elmondott. Csak magyarázza és elemzi bennök ellenfeleinek saját tanát; fenyegetődzik és konyörög, hogy a humanitas nevében fogadják el azt. Különösen SIEBOLD-nak igyekszik szívéhez szólni, kinek támadásai annál érzékenyebben érintették őt, mert egykor a legjobb baráti viszonyban voltak egymással. «Örömmel emlékezem vissza arra az időre, — mondja hozzá intézett levelében — melyet együtt töltöttünk Pesten; csak kellemes emlékek fűznek onhoz, tanácsos úr, de a gyermekágyi lázban haldokló szülönök jajgatása túlharsogja szívem szavát és elmém kényszerít rá, hogy érvényt szerezzek az igazságnak még akkor is, ha szívem ez által fájdalmasan érintetik.»³ Azután ünnepelesen protestál SIEBOLD amaz állítása ellen, mintha valamikor a gyermekágyi láz egyedüli okának a hullamérgezést hirdette volna, megczáfolja ennek nézeteit, igazolja fellépésének modorát és így folytatja: «Eszedve kérem önt, tanácsos ur, tegye magüévé azokat az igazságokat, melyek iratomban foglaltatnak és találjon jó szívéhez méltóan, támaszt új meggyőződése számára a gyermekágyasok vidám arcz kifejezésében és — az üres halottas kamrákban.»⁴ Végül arra kéri, hlvja össze augustus vagy september havában Németország szüléseit és orvosait; majd ő is meg fog ott jelelni s addig küzdeni tana érdekében, míg a jelenlevők mindegyikét annak igazságáról meg nem győzi.

¹ SEMMELWEIS: Zwei offene Briefe an J. Späth stb. 8. l.

² SEMMELWEIS: Zwei offene Briefe an Siebold stb. 20. l.

³ Ugyanott, 4. l.

⁴ Ugyanott, 27. l.

SIEBOLD nem válaszolt. A tervezett gyűlés elmaradt.

Sokkal élesebbek kifakadásai SCANZONI ellen, különösen ott, hol felelősségre vonja azokért a tömeges megbetegedésekért és halálozásokért, melyek szülészeti klinikáján újlag előfordultak. A *«szüléset tanúiraihoz»* intézett levelében, úgy látszik, kivonatát akarta nyújtani nagy munkájának, de csakhamar eltérve eredeti tervétől, átsap a polemia terére. Csakis MICHAELIS-ről és LANGE-ről emlékszik meg hálásan, kik a szüléset összes tanúrai közül 15 év alatt egyedül ismerték föl s alkalmazták tanát és a kik *«elég becsületesek voltak azt nyilvánosan be is ismerni»*. De annál nagyobb heveséssel támadja meg ismét BRAUN-t, SCANZONI-t, továbbá PATRUBÁN-t és OPOLZER tanárt.¹ Ezen levél SEMMELWEIS tanára vonatkozólag lényegesebb mozzanatokat szintén nem tartalmaz; de mégis nagyon figyelemre méltó és jellemző a tekintetben, hogy ekkor már legkevesebbet várt kartársaitól, s hogy elkeseredése a legmagasabb fokra hágott.

«Hogy mily csekély mértékben — így szól — hatott tanom az orvosokra, azt legjobban mutatja az a körülmény, hogy valamely szülőházban felmerült gyermekágyi lázjárvány sohasem vonta maga után azt is, hogy az illetők, a kormány szakreferensének indítványára, képtelenség vagy rosszhiszemőség miatt elmozdítottak, valamint sohasem történt, hogy az ily járvány az orvosi közvélemény méltatlankodását előidézte volna. Sőt ellenkezőleg, tizenöt évvel ama tan ismertetése után, mely megmutatja, hogy miként lehet a gyermekágyi láznak elejét venni, még mindig közlik az ily epidemiák leírását és pedig — az orvosok oktatása czéljából.

Ez a tény sürgös felhívást tartalmaz reám nézve, hogy erélyesen közreműködve az igazság elterjesztése érdekében, minel előbb elejét vegyem az emberi élet borzasztó mértékben való elpusztításának. És amennyiben a tanúrok még mindig nem volnának hajlandók hallgatóságukat, valamint a bábánövendékeket tanaimba bevezetni, és ha a kormányhatóságok² még továbbra is megtűrnék a szülőházakban a gyer-

¹ OPOLZER egy klinikai előadása által vonta magára SEMMELWEIS haragját, melyben a gyermekágyi lázról szólva, így nyilatkozik: *«Das Wesentliche des Puerperalfiebers besteht in einer meist durch unbekannte Einflüsse bewirkten chemischen und mikroskopischen Veränderungen des Blutes.»* E nyilatkozatot SEMMELWEIS egyszerűen botrányosnak nevezi. (Öffener Brief an sämtliche Professoren etc. 85. l.)

² Hogy nézetei részére megnyerje a hazai intéző köröket is, SEMMELWEIS a tanári kar útján felterjesztette volt munkáját a helytartótanácsához. Hogy mily eredménytelen, arról ennek következő átirata tanúskodik:

mekügyi lázjárványokat: kénytelen leszek, hogy legalább a »bizonyos földrajzi terjedtségben« lebetegedő nőket megóvjam gyermekügyi láztól, közvetlen a segélyre szorult közönséghez fordulni. Te családapa, azt fogom majd mondani, tudod-e, mit tesz az, szülést vagy bábát hívatni a te nődhez, a kinek a szülésnél sekédkezésre van szüksége? Az anyit tesz, mint nődet és még meg nem született gyermekedet életveszélynek kiténni! És ha nem akarsz özvegyvé lenni s ha nem akarsz, hogy még meg nem született gyermekedbe a halál csírája beleoltassék, vagy ha nem akarsz, hogy gyermekeid anyjukat elveszítsek, akkor vásárolj néhány krajczárért chlórmentes, önts rá vizet és ne engedd meg, hogy a szülész vagy bába nődet belsőleg megvizsgálja, mielőtt kezeit szemed láttára az elkészített oldatban meg nem mosta. De meg akkor se engedd meg, hogy a szülész vagy bába belsőleg vizsgáljon, amíg az ő kezeik megtapintása által meg nem győzödtel, hogy azok a hosszabb mosás által sikamlóssá váltak.»

»Mindazonáltal nem okozhatod a szülést és a bábát azért, hogy ők nődre nézve életveszélyesek, a felelőség a szülész tanárát terheli, kiknél a szülész és bába a szülész tanártól tanulták és aki a szülést és bábát nem tanította meg arra, hogy a külső fertőzésből eredő és ennek folytán minden esetben elkerülhető felszívódási láz miképen gátolható meg.»

»Remélem, hogy a segélyre szorult közönség tanulekonyabb lesz, mint a szülész tanárui.»¹

Ha visszagondolunk SEMMELWEIS felfedezéseinek eddigi történetére, lehetetlen el nem ismernünk, hogy SEMMELWEIS-nak valóban joga volt így nyilatkozni.

Egyebiránt a szóban levő levél csak töredék maradt. A 92-ik lapon szakad annak vége; a kilátásba helyezett »folytatás és befeje-

»36,481. sz. Ó cs. apostoli kir. Felsője magyar kir. helytartótanácsának nevében: A magyar kir. egyetem orvostanári testületének. Felsőöltatik a tanári testület, e f. évi tavaszutó 7-én 246. sz. a. kelt jelentésére és SEMMELWEIS tanárnak f. é. tavaszutó 31-én kelt s ide felterjesztett beadványára vonatkozólag, hogy a nevezett tanárt arról értesítse, mikép ezen m. k. helytartótanács indíttatva érezte magát elrendelni, hogy a gyermekügyi lázról írt munkája kitünő szakértelmi és alaposági tartalmának méltánylásából az összes hatóságok figyelmébe ajánltassék; az átküldött példány pedig a magyar kir. helytartótanács könyvtárába felvétessék. — Kelt Budán, a kir. magyar helytartótanáctól 1862. nyárhó 28-án. Priviczter István, m. k. Ribáry Sándor, m. k. »Orvosi Hetilap« 1862. 744. l.)

¹ Offener Brief an sammtliche Professoren etc. 35. l.

zés» sohasem látott napvilágot. Belátta talán SEMMELWEIS, hogy ez az út nem vezet célhoz s hogy támadásaival csak fokozza az elkeseredést a nélkül, hogy új barátokat szerezne tanának; avagy barátjai rábeszélése folytán hagyta abba támadásait, kik sajnálkozva látták, hogy miképen fokozódik e kiméletlen küzdelem közepette lelki izgatottsága: ezt megállapítani alig lehet, de valószínű, hogy inkább az utóbbi ok működött közre.

Ezekben a szomorú években, melyekben SEMMELWEIS kétségbeesett harcot folytat elleneivel, félreismerve és elhagyatva, midőn az egész európai sajtóban csak elvétve akad egy-egy elismerő hang, mely fáradozásainak eredményét tárgyilagosan és lelkiismeretesen méltatta volna: idehaza MARKUSOVSKY volt az, ki hűségesen oldala mellett küzdte végig a küzdelmet, csüggedetlenül és még akkor is bizva barátja nézeteinek győzelmében, midőn az törekvéseinek sikerébe helyezett reményét veszíteni kezdé. «A jó ügy diadala — így szól lapjában azon alkalommal, midőn SEMMELWEIS előbb említett leveleit, lapja melléklete gyanánt, szétküldi — sokszor késni szokott, főkép pedig akkor, ha rögeszmék ellen kell küzdenie; a végsiker azonban el nem maradhat. Így teljes reménnyel várhatjuk, hogy azon őszinte óhajunk teljesülni fog, miszerint a szerző kutatását tökéletes elégtétel jutalmazza, mely csak tanának osztatlan elfogadásából állhat.»¹

SEMMELWEIS állításaiba vetett rendithetlen hite még Bécsben való tartózkodása idejéből származott, midőn ott, mint SEMMELWEIS lakótársa és mint szorgalmas látogatója a közkórháznak, szemtanúja volt barátja sikeres fáradozásainak a gyermekágyi láz okainak kifürkészése körül. Midőn aztán az ötvenes évek elején Pesten újra összetalálkoztak, SEMMELWEIS barátai közt leginkább ő volt az, ki a visszaérkezőt folyton új munkásságra buzdította s midőn végre ennek első cikkeit közölte lapjában, az új tan ügyét annyira magáévá tette, hogy lapja ezentúl mintegy SEMMELWEIS organumának látszik lenni. Éber figyelemmel kíséri a külföldi orvosi sajtónak SEMMELWEIS tanát érintő minden nyilatkozatát, örömmel közölve lapjában a csekély számú kedvező, élesen bírálva az elfogult és hamis nézeteket s gyakran keményen kikelve azon, felületesség, sőt rosszakarat sugalta elferdítések ellen, melyekkel SEMMELWEIS tanának hitelét aláásni iparkodtak.² Minden

¹ «Orvosi Hetilap», 1862. 598. l.

² Lásd: Hangok SEMMELWEIS tana felett. «Orv. Hetil.» 1861. 533. l. — A külföldi sajtó nyilatkozatai SEMMELWEIS tana felett a gyermekágyi láz okairól.

alkalmat megragad, hogy barátja érdekében felszólaljon, úgy hogy az *«Orvosi Hetilap»* első nyolcz évfolyamának cikkeiből és apró híreiből nemcsak SEMMELWEIS működését és tanát, hanem egyéniségét is meg lehet ismerni.

MARKUSOVSZKY úgy a már előbb említett ismertetésében, valamint későbbi, ugyancsak SEMMELWEIS nézeteit vitató polemicus cikkeiben több szakavatottságot s a vitás kérdés mélyebbre ható ismeretét árulja el, mint a korabeli hangadó szakírók elfogult tömege. Ismertetése még mai nap is kiváló helyet foglal el a SEMMELWEIS-szal foglalkozó irodalmi művek sorában, idevágó egyéb cikkei közt pedig különösen az, melyben BREISKY ellenvetéseinek czáfolásával foglalkozik, úgy kitünő érvelése, valamint a benne foglalt gondolatoknál fogva a SEMMELWEIS tanát illető legjelentékenyebb enuntiatiók egyike. Mindezen cikkek, míg egyrészt a bennük nyilatkozó higgadt, objectiv felfogás tekintetében előnyösen ütnek el SEMMELWEIS kiméletlen, szenvedélyes modorától, másrészt elismerő hangjuk és tudományos szellemük folytán jótékony ellentétben állnak azon kicsinyeskedő támadásokkal, melyeknek SEMMELWEIS szorosabb értelemben vett szaktársai részéről volt kitéve.

S ha még tekintetbe vesszük, hogy MARKUSOVSZKY, SEMMELWEIS érdekében kifejtett működésével éveken keresztül egyedül állott majdnem az összes szakírókkal szemben: csakis akkor leszünk azon helyzetben, hogy egész valójában méltathassuk azt a nagy szolgálatot, melyet e magatartásával tett a tudományos haladás ügyének hazánkban. Ezáltal valóban elválaszthatatlanul kapcsolta nevét barátja nevéhez, és részese is lehet érdemeinek, a mennyiben nemcsak a védelem negativ teendőiben vett részt, hanem utóbb, a még szükséges teendők tudatában, valóságos munkaprogrammot állított úgy SEMMELWEIS, valamint ennek az absolut negatio álláspontját elfoglaló bírálói elé. Különösen jellemző e tekintetben BREISKY ellen intézett, már előbb említett cikke, melyben ennek bírálatát élesen visszautasítja.

•A gyermekági láz kóroktanának buvárlata — így szól, miután BREISKY kifogásait nem annyira megczáfolni, mint valódi értékükre

•Orv. Hetil. 1862. 117. l. — Febris puerperalis rediviva. •Orv. Hetil. 1864. Nő- és gyermekgyógyászati melléklet 12. l. — A gyermekági láz és az új szellőztetési készülék a bécsi közkórházban. •Orvosi Hetilap. 1864. Nő- és gyermekgyógyászati melléklet. 52. l.

reducálni iparkodott — nincs befejezve, az bizonyos; meg akkor sem, ha a rothadt szerves anyaggal fertőzés mindenki által annak forrásául elismertetnék; sőt a SEMMELWEIS tanár adta definitio is csak előlegesnek tekinthető, miután az elemek, melyekből az alakul, még vizsgálat alatt vannak, úgy a pyæmia, mint a felszívódás és a láz fogalma. A szabatos fürkészetnek, azt hiszszük, ki kellend még mutatni, mi és milyen az a szerves anyag, szövet- és vegytanilag, mely a fertőzést okozza (ezt pl. bujasenyvrágályra nézve sem tudjuk); mi uton és módon jut az a szervezet belsejébe; mint működik ott vegyileg, elettanilag; melyek fölszivatása és működésének föltételei, miután, úgy látszik, nem mindenkor hat; mifélek azon életteni folyamatok, melyeknek egymásba füződése által hol gyermekági láz minden termény nélkül, hol pedig bő és terjedelmes izzadmányok és áttételek történnek stb.»

«Ezek eszményi kívánalmak ugyan, ha úgy tetszik, de még sem tartoznak egészen azon Hippocrates-féle τὸ θεῖον mysteriumok közé, melylyel a bíráló a gyermekági láz körül eddig borongó sötétséget el akarná fedni s melyeknek ismeretéről mindörökre le kellene mondanunk. Ezen kérdések még mind felderítendők, de valjon a szülész által-e? S valjon onnan, hogy a tan minden részletei ninesenek földerítve, azt következtethetjük-e, hogy az nem áll s hogy jobb a régi exact és epidemicus sötétség?»

«Ha meggondoljuk, hogy e pyæmiárólí velemény napjainkban már mennyire változott; hogy az embolia, daczára a kórbonecztan virágzásának, csak nem régen fedeztetett föl és műveltetett ki; ha fontolóra vesszszük, miként külsérelmek — zuzódások — által okozott kis terjedelmű elhalása a részeknek mily ritkán okoz fertőzést, ellenben csak kissé horzsolt helyeknek ev vagy rothadt állati anyaggal való fertőzése, mily gyakran von maga után nyirk-, viszer- vagy kötszövet-lobot, s hogy e lob is rendes körülmények közt nem mindig szövetkezik általános vér-fertőzéssel; ha továbbá tapasztaljuk, hogy külső tisztátalan fekeleyeknél sem vagyunk gyakran kepesek a tisztulás hirtelen beállását s a roncsoló folyamat hegesztővé való átalakulását kimutatni: ugy bizonynyul nem fogjuk az aránylag új tantól s egyes embertől követelni, hogy ez kivételképen mindazon kérdésekre feleljen, melyeknek megoldása csak az összes természettudományok közreműködésének sikerülhet. Ellenben bizonyítékot fogunk találni mind e tényekben SEMMELWEIS tanának valódiságára nézve sokkal inkább, mint érveket annak okszerüsege ellen. Azt igen is fogjuk kívánhatni, hogy ugy a szerző, mint ellenei a fontos tárgy földerítése körül erélyesen és őszin-

ten közreműködjenek s a tapasztalatokat biggadtan és elfogulatlanul bírálják.»

«Ezt véleményünk szerint BREISKY tr. elmulasztá, midőn mellőzvé a felfedezett életmentő ténynek s az általa nyert kedvező eredmények méltánylatát, csak a tan ellen felhozható kétes becsű okokat idézni jónak vélt s a szülészől a tannak oly minden oldalú kiművelését követelte, milyent, mint mondánk, csak a physiologia, vegyészet, physika és szövettan együttvéve, haladva és tökélyesülve, idővel állíthatnak ki. Ez annyit tesz, mintha a villamosság felfedezőjétől minden érdemet meg akarnánk vonni azért, mert egyttal annak működése minden törvényeit kezünkbe nem szolgáltatta.»¹

Az idézett sorok világosan mutatják, mennyire tisztában voltak SEMMELWEIS kis korében a további teendőkkal. MARKUSOVSZKY helyes érzeke itt jóslatszerűen mutatja azt az irányt, melyben a tudományos kutatásnak haladnia kell ezentul, ha új bizonyítékokat akar gyűjteni SEMMELWEIS tana mellett. S ha pillantást vetünk az orvosi tudomány fejlődésének legújabb mozzanataira, csakugyan azt találjuk, hogy éppen a MARKUSOVSZKY által érintett kérdések azok, melyeknek fokozatos megoldása után tudott csak, mint látni fogjuk, általános érvényre jutni SEMMELWEIS tana.

De a munka ezen részében SEMMELWEIS maga nem vehetett részt. Elleneinek folytonosan felmerülő, újabb és újabb ellenvetései őt állandóan védekezésre kényszeríték. Izgékony természete s az a féltelme, hogy ha válasz nélkül marad egyetlen érv is, melyet ellene felhoztak, akadály lehet tana elfogadásának, folyton polemiára sarkalták. Pedig szakadatlan polemizálása által mitsem nyert az ügy. Elleneit nem capacitálhatta s ő maga legjobb erejét e küzdelemben pazarolta el.

Bénítólag hatottak e mellett tevékenységére egyéb körülmények is. Hosszú utánjárás által sikerült ugyan kieszközölnie, hogy 1859 október havában klinikájával átköltözhetett az országuton levő Kunevalder-ház második emeletére,² de ezek a helyiségek szűkeknek bizonyultak és semmiképen sem feleltek meg kívánatainak. Elkülönítő szobája ezelszerűtlenül volt elhelyezve és mi legjobban bántotta, a gyermek-

¹ «Orvosi Hetilap», 1861. 534. l.

² Ez épület többé nem létezik. Helyén most már a kir. műegyetem palotája díszlik.

úgyasok termei épp BALASSA tanár sebészi klinikája fölött feküdtek.¹ Félt, hogy e klinika levegője kedvezőtlen befolyással leend a gondozására bizott szülők egészségi viszonyaira s hogy aggodalmi csakugyan jogosultak voltak, azt megmutatták már a következő évek, mert amidőn BALASSA kórodáján kiütt az orbáncz vagy kórházi üszök, a szülészeti klinikán is több rendbeli haláleset fordult elő gyermekágyi láz következtében.

Klinikájának ezen hátrányai nem engedék, hogy, a mint kívánta, döntő észleléseket tehessen az «elkerülhetlen önfertőzési esetek» számára nézve. «E pontot illetőleg — így szól nagy resignatióval — egy oly ügyféltől várok felvilágosítást, ki boldogabb mint én, egy oly szülőintézetnek áll élén, mely megfelel tanom a gyermekágyi láz elhárítását czélzó követelményeinek». ² Irigykedve tekintett SCANZONI új klinikájára, mondva, ha ő oly szerencsés volna ily intézetet vezethetni, visszaidézné, SCANZONI-val ellentétben, azokat a boldog idöket, a midőn, mint Bécsben, csak 400 szülönőre esik egy haláleset.

Csak egy izben tért még vissza kedvencz tárgyához, hosszabb cikksorozatban ismertette azokat a vitatkozásokat, melyeket a gyermekágyi láz oktana felett, öt ülésen át folytatott a szent-pétervári orvosegylet.³

E tárgyalásokban sok volt, ami SEMMELWEIS-nak örömet szerezhetett; habár a felszólalók túlnyomó többsége még nem tud teljesen kiszabadulni az epidemiologicus felfogás nyúge alól, mégis az egész vitában már érezhető SEMMELWEIS könyvének hatása. A gyűlés egyhangúlag elismeri a fertőztelenítő eljárás hatásosságát; tanácskozásának tárgyává teszi és elfogadja dr. TARNOVSKY-nak az oroszthoni bábák ré-

¹ KÉZMÁRSZKY TIVADAR: Jelentés a magyar kir. tudományegyetem szülőkórodájának 1869—70. tanévi működéséről (Pest, 1871. Bickel Gusztáv bizománya) cz. munkálatában körülményesen írja le e klinika berendezését és hátrányait.

² SEMMELWEIS: Die Aetiologie stb. 539. l.

³ SEMMELWEIS: A sz.-pétervári orvosegylet a gyermekágyi láz oktana és védekezéséről. «Orvosi Hetilap» 1863. 6, 7, 9, 11. és 13. sz.

E cikksorozat keletkezésére dr. HUGENBERGER TIVADAR tanácsos, a Pawlowna Helena cs. nagyhercegnői bábaintézet tanára szolgáltatott okot, ki az intézetében észlelt gyermekágyi láz-esetekről írt tanulmányát, valamint a szent-pétervári orvosegylet tárgyalásainak jegyzőkönyvét megküldötte volt SEMMELWEIS-nak. «Tárgyalásainkból — így írja HUGENBERGER ez utóbbiakra vonatkozólag SEMMELWEIS-hoz intézett levelében — fogja látni, tisztelt ügytárs, mennyi követökre talált ön a távol északon és különösen mennyire pártján van a fiatal-
ság». («Orvosi Hetilap»: 1863. 105. l.)

szére kidolgozott s elfogadás végett az orvosi igazgatóság elé terjesztendő javaslatát, melynek értelmében a bábáknak szigorú kötelességévé tétetik, hogy kezeiket és eszközeiket chlormészoldatban fertőztelenítsék. HUGENBERGER tanár-, valamint GRUENEWALDT-ban pedig lelkes védőkre talált.

E kedvező tapasztalatok behatása alatt SEMMELWEIS hangulata ismét békülékenyebb. Polemiája a gyülekezet ama tagjai ellen, akik az övétől eltérő nézeteket hangoztatnak, tárgyilagosabb, mint megelőző munkálataiban. De az egész már a bágyadság és kedvtelenség nyomát hordja magán. Látszik, hogy végre is belefáradt az általa már annyiszor siker nélkül felhozott bizonyítékok örökös ismétlésének hálátlan munkájába.

S csakugyan e munkálata megírása után visszavonúl az irodalmi küzdterről, melyen csakis keserű csalódások érték. Visszavonúl véglegesen, a védekezés művét MARKUSOVSKY-ra bízva, ki ezentúl is fennen lobogtatja SEMMELWEIS zászlaját.

Ő maga pedig megnyugvást más téren keres, oly téren, melyre mindenkor szívesen visszatért. E tér a gynäkologia.

SEMMELWEIS előszeretettel foglalkozott a nőgyógyászattal, melynek alapos ismeretét a szülészre nézve is nélkülözhetlennek tartotta. Nagy csapásnak vette tehát, midőn nemsokára tanárrá kineveztetése után a bécsi kormány rendelete folytán, mely, úgy látszik, a főorvosi és tanári állást összeférhetlennek tekintette, előbbi állásáról le kellett mondania. Tekintettel tanítványaira, kikkel a nőgyógyászatot legalább főbb vonásaiban kívánta megismertetni, ezentúl nőgyógyászati eseteket is vett fel klinikájára.¹ Nevezetesen, mióta a polemizálással felhagyott, kettőzött szorgalommal ápolta e szakmát, mely neki most mintegy menedéket nyújtott minden támadás elől. Tevékenysége a nőgyógyászat terén első sorban különösen azáltal érdemli meg a figyelmet, mert e működésében is már világosan mutatkoznak első jelei annak, hogy azon anti-septicus óvintézkedéseket, melyeket a szülészetben kívánt érvényre hozni, a nőgyógyászatra is átvinni iparkodott. Természetesen nem lehet itt oly minutiosus fertőztelenítő eljárásról szó, minőt mai nap LISTER tanának befolyása alatt gyakorolunk; de tény, hogy SEMMELWEIS mint nőgyógyász szintén ugyanazon elvek szerint cselekedett, melyek reá nevezve a szülészetben mérvadók voltak.

¹ 1858-ban ingyenes nyilvános előadásokat is hirdetett az egyetemen a női bántalmakról. (Orvosi Hetilap, 1858, 304. l.)

Felfogásához híven, hogy a gyermekági láz és pyæmia azonos folyamatok, gynäkologiai mütéteinel is a legnagyobb tisztaságra iparkodott s került minden alkalmat, nehogy fertözött kezei vagy műszerei által átvigye a kórgerjesztő anyagot a mütött egyénre. Legjobb tanú erre nézve SEMMELWEIS maga, ki nagy munkájában válaszolva azon gyakran, többek közt KIWISCH és SEYFERT által hangoztatott ellenvetésre, hogy a pyæmia a nőgyógyászati osztályokon is gyakoribb volna, ha a bomlott állati szerves anyagoknak csakugyan az a szerep jutna melyet SEMMELWEIS nekik vindikál: oda nyilatkozik, hogy ily esetek a nőgyógyászati klinikákon csakugyan elég gyakran fordulnak elő. Saját magának ez irányban tapasztalatai nincsenek, habár hat éven keresztül állott egy nőgyógyászati osztály élén, «de oly időben — így folytatja — midőn már tudtam, mit kell tennem, hogy ne szolgáltatssak okot az infectióra.» Nevezetesen pedig utal arra a tapasztalásra, hogy pl. a méhhabarczban szenvedők közül nem ritkán hálnak el egyesek a mütét előtt vagy után pyæmiában, míg ő, ki úgy a kórházban és klinikáján, valamint a magán-gyakorlatban is számos ily mütétet végzett, egyetleneg halálesetről, sőt egy komolyabb megbetegedésről sem képes említést tenni, daczára annak, hogy esetei között olyanok is voltak, melyekben a kocsány tenyérnyi szélességgel bírt. Ezen kedvező eredményeket pedig ő annak tulajdonítja, hogy mindenkor «tiszta kezekkel» operál.¹

A nőgyógyászat terén SEMMELWEIS valóságos *self made man* volt; ide vágó ismereteit kizárólagosan önmagának köszönhette. És tanulmányait nem is a klinikán vagy a betegség mellett folytatta, mert erre sem gyakornoki, sem tanársegédi teendői kellő időt nem engedtek. Ismereteinek kutforrása a bonczterem volt. Itt töltötte éveken keresztül reggeli óráit, rendszeresen felbonczolva mindazon női hullákat, melyeket ROBITANSZKY neki tanulmányozás végett készségesen rendelkezésére bocsátott. Ezen bonczolásainál a női nemzö részek kórtani változásainak oly beható ismeretére tett szert, a milyennel ez időben csak igen kevés

¹ SEMMELWEIS: Die Aetologie etc. 421. l. A fent kifejtett eszmét egyéb-iránt nem e helyen hangoztatja először SEMMELWEIS, hanem már sokkal régebben, 1850 ben, Bécsben tartott előadása alkalmával, melynek jegyzőkönyvi kivonatában e szavak olvashatók: «. . . wie auch Semmelweis mit andern in der That der Ansicht ist, dass auf gynäkologischen Abtheilungen bei vorhandenen Excoriationen der Theile Pyæmie in der bezeichneten Weise (t. i. felbomlott állati szerves anyagok átvitele által) veranlasst werden könne, weshalb auch hierorts auf denselben die Chlorwaschungen eingeführt worden sind.»

szülész vagy nőorvos dicsekedhetett.¹ A bonczolást megelőzőleg pedig a hullának pontos megvizsgálása által iparkodván megállapítani a kórismét, egyúttal tapintási érzékét is annyira fejlesztette, hogy abban majdnem feltétlenül bízhatott. Midőn végre Pesten a Rókus-kórházban alkalmá nyílt az ily módon nyert gyakorlottságát a betegágy mellett klinikai tapasztalásokkal is öregbíthetni, a nőgyógyászati ismeretek oly kincse fölött uralkodott, melyeknek segítségével a legbonyolultabb esetekben is könnyű szerrel eligazodott. Egyszeresmind a boncztani és kórboncztani viszonyok alapos ismerete felbátorította őt arra, hogy, daczára autodidakta voltának, még nagyobb szabású sebészi beavatkozásokra is vállalkozzék, ha oly kórokkal állott szemben, melyek ily beavatkozást igényeltek.

Valódi esemény ez irányban azon *ovariotomia*, melyet 1863 jun. 22-én végzett klinikáján: *az első ilyenmü műtét, mely hazánkban végrehajtatott.* Ez idő körül BAKER BROWN, TYLER SMYTH, CLAY, SPENCER WELLS s mások nagyszámú és jó részben szerencsés kimenetelű eseteik által vonták magukra a közfigyelmet. A világ minden részéből tomegesen özönlöttek intézeteikbe az ügy iránt érdeklődő orvosok, nevezetesen pedig a szakferfiak, hogy műtételeiknek szemtanúi lehessenek. Köztük MARKUSOVSZKY is, 1862-ben Londonban járván, több ízben volt tanúja ily petefeszék-kiirtásoknak. *„Úti naplóból”* című cikksorozatában körülményesen közli útközben szerzett tapasztalatait s többek közt különösen behatóan ismerteti BROWN eljárását.² Tekintettel arra, hogy rövid idővel e közlemény megjelenése után végezte SEMMELWEIS a műtétet s hogy ez alkalommal BROWN eljárását követte: valószínűnek mondható, hogy MARKUSOVSZKY jegyzetei nem voltak minden befolyás nélkül elhatározására. A műtét, mely BALASSA segédkezése mellett több orvoskari tanár, gyakorló orvos és nagyszámú tanuló jelenlétében vitetett véghez, simán folyt le, habár az eset nem tartozott a legkedvezőbbek közé, a mennyiben a hasfal megnyitása után kiderült, hogy a dag a melnek mintegy folytatását képezi, vagyis kocsánynélküli.³ SEMMELWEIS a tömlőt, melyből a szurcsap alkalmazása után 8 font kávéalj-

¹ „Ich habe mich in einer Ausdehnung mit Leichen beschäftigt, wie wenige Geburtshelfer.” — mondja magáról SEMMELWEIS. Die Aetiologie. 65. l.

² MARKUSOVSZKY: *„Úti naplóból”*. *Orvosi Hetilap* 1863. 275. l.

³ SEMMELWEIS IGNÁZ egyetemi tanár szülészeti kórodájából. Petefészék-tömlő egy esetének körleírása. *Orvosi Hetilap* 1863. 45. és 49. sz. A kórtörténet és a műtét leírása BATHORY ISTVÁN tr., a tömlő szövettani leírása BALOGH KÁLMÁN tr. tollából eredt.

színü, sűrű folyadék ömlött ki, szorosan a méhfal mellett ezüstsodronnyal és selyemfonalakkal kötötte le és miután a szorító szárai közé illesztette, a sebnyíláshoz rögzítette. A beteg az első 12 órában igen jól érezte magát, később azonban lázas mozgalmak állottak be, melyek közepette 52 órával a műtét után elhalt, az «*Orvosi Hetilap*»-nak «*Vegyesek*»¹ rovata szerint hashártalob, BÁTHORY szerint erőhanyatlás (collapsus) következteben. A boncolásnál egyébiránt «a szorítóba foglalt és ezen kívüli tömlős rész elüszkösödve» találtatott.

SEMMELWEIS kezdeményezése különben, szerencsétlen kimenetele daczára sem maradt eredmény nélkül. BALASSA és később egyes tanítványai csakhamar felkarolták e műtétet, több sikerrel mint SEMMELWEIS, habár tagadhatlan, hogy teljes meghonosítása csak a legújabb időkben, az antisepsis elveinek érvényre jutása után, vált lehetségessé. Az érdem ez irányban különösen LUMNITZER SÁNDOR, KOVÁCS JÓZSEF, TAUFFER VILMOS, KÉZMÁRSZKY TIVADAR tanárok neveihez fűződik.

SEMMELWEIS nagyobb nőgyógyászati munkálatai mind az 1864. és 65. évekből származnak s az «*Orvosi Hetilap*»-nak nőgyógyászati mellékletében jelentek meg. Nevezetesen itt 3 hosszabb cikksorozattal találkozunk, melyek következő címeket viselnek: «*Az ivar-vérzés körüli régibb és újabb elméletek*»,² «*Az ivar-vérzés és annak rendellenességei*»,³ «*A petefészkek műtéti kezelése*». Ez utóbbi értekezés csak töredék maradt; csakhamar bekövetkezett súlyos megbetegedése gátolta SEMMELWEIS-t annak befejezésében, valamint egyáltalában azon tervnek kivitelében, melyet megvalósítandó, írta nyilván a fönemlített cikkeket is. Köztudomású, hogy SEMMELWEIS egy, az egész gynækológiát felkaroló tankönyvet szándékozott megírni. Hogy szándékát nem vihette ki, ez annál sajnosabb, mert a reánk maradt részletek biztosítást nyújtanak az iránt, hogy oly szakmunka birtokába jutunk, mely hazai szakirodalmunknak minden körülmények között díszére vált volna.⁵

SEMMELWEIS-nak ugyane megbetegedése volt oka annak is, hogy egy másik terve sem valósulhatott. Az «*Orvosi Hetilap*» már 1860 nov. 11-iki számában, ugyanakkor, midőn tudatja, hogy SEMMELWEIS aetiologiája a sajtót elhagyta, felemlíti, hogy «SEMMELWEIS jelenleg egy

¹ «*Orvosi Hetilap*», 1863. 529. l.

² «*Orvosi Hetilap*», 1864. Nő- és gyermekgyógy. melléklet 2. és 3. szám.

³ Ugyanott, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. és 12. sz.

⁴ Ugyanott, 2, 3, 4, 5. és 6. sz.

⁵ Ezekon kívül az «*Orvosi Hetilap*» egyes évfolyamaiban SEMMELWEIS néhány kisebb, kevésbé jelentékeny casuistikus közleményével is találkozunk.

szülészeti tankönyvön dolgozik». Két évvel később¹ concretebb alakban ismétli e hírt, s egyuttal a munka mikénti kiállításáról is megemlékezik, sőt ugyanezen évfolyam 49. számában² már tudatja, hogy Rüss a SEMMELWEIS munkájához tervezett 180 fametszet közül már 100-at elkészített, «mi remélünk engedi, hogy irodalmunk nemsokára teljes szülészeti tankönyv hirtokában fog lenni.» Mindezen hírek a mellett tanúskodnak, hogy SEMMELWEIS komolyan hozzáfogott a munka megírásához, de sajnos, annak egyetlen egy sora sem látott napvilágot. Feltűnő, hogy hagyatékában sem akadtak tervezett könyvének netalán elkészült részletére. Elveszett vagy talán megsemmisítette SEMMELWEIS, nem tudjuk, de tény, hogy jeles szülészeti szakmunkákban még jelenleg sem igen bővelkedő hazai szakirodalmunk tetemesen károsodott e munka elkallódása által.³

Egyébiránt úgy látszik, hogy idővel nem elégítette ki teljesen SEMMELWEIS-t a gynækologia terén való munkássága sem; nem is nyújtotta neki többé azt a megnyugvást, melyet benne találni remélt. Az utolsó évek izgalmai, mély nyomokat hagytak kedélyén. Beteges ingerlékenysége nem hogy utóbb csillapult volna, hanem egyre fokozódott és tanári hivatásának lelkiismeretes betöltése sem változtatott állapotán semmit.

Előadásai közepette is bármily tárgy forgott szőnyegen, ismételve, majdnem kóros előszeretettel tért vissza arra a kérdésre, mely őt kezdettől fogva leginkább foglalkoztatta, t. i. a gyermekágyi láz kérdésére s mindannyiszor, valahányszor e tárgyba merült, oly izgatottság vett rajta erőt, mely környezetét megdöbbené. Nem egyszer történt meg vele, hogy midőn hallgatóinak arról a mellőzésről szolt, melyben tanát még mindenütt részesítik, könnyek toltak szemeibe s hogy magán uralkodni képes nem lévén, előadását abba hagyni kényszerült. Még nagyobb izgatottság fogta el őt, midőn vizsgálatok vagy szigorlatok alkalmával észrevette, hogy tanítványainak egyike vagy másika nem hatolt elég mélyen tanának szellemébe. Oly kifakadásokban tört ki ekkor, hogy a vizsgálati elnöknek nagy fáradságába került őt lecsillapítani. Tana fölött kimondott minden kedvezőtlen ítélet, mely tudomására

¹ «Orv. Hetilap», 1862. 719. l.

² «Orv. Hetilap», 1862. 983. l.

³ Mint Rüss úr velem közölte, az elkészült fametszetek egy részét utóbb Fleischer acquirálta és használta fel «Az alsóbb szülézet tankönyve bábák számára» (Budán, a m. kir. egyetemi nyomdából 1869) című munkájában.

jutott, minden újabb «epidemia», melynek híret vette, valódi önkivületi állapotba ejték, s ennek daczára most már csak ily hírek után kutatott. Pedig ha nyugodt kedélyvel s elfogulatlanul ítélhette volna meg a dolgok állását, észrevette volna, hogy a szakirodalom terén az ő nézeteire kedvezőbb fordulat van készülöben. Nem vett tudomást arról, hogy különösen a fiatalabb generatio tagjai közül nem egy akad, ki készséggel foglalja el az ő álláspontját. Nem látta, hogy régi ellenei, nyilván könyvének és nyílt leveleinek hatása alatt, tágitani kezdenek, egymásután feladva az általuk elfoglalt régibb positiókat; benne csak az az egy tudat élt, hogy a gyermekágyasok még mindig tömegesen halnak, mert még mindig vannak, kik egyre vonakodnak tanát elfogadni. E tudat ejtette őt kétségbe és ásta alá testi és lelki egészségét . . .

Mindinkább feltünőbb lön szokatlan magaviselete, váltakozó hangulata, feledékenysége, szórakozottsága, melyek nyugtalanságba ejték családját, valamint barátait. S csakhamar ki is tört a catastropha. SEMMELWEIS-nak 1865 július havában egy tanárikeri ülésben saját tanszéke mellett megüresedett tanársegédi állomás betöltése végett kellett volna jelentést tenni, de e helyett — FLEISCHER tanúsága szerint — zsebéből egy bába-esküformulát vett elő s azt a jelenlevők nagy meglepetésére végig olvasta. Lelkük mélyében megindult tanártársai, kik a szomorú valóban többé nem kételkedhettek, lakásába kísérték őt családjának gondozására bízva.¹

SEMMELWEIS lelki zavarodottsága már a következő hetekben oly fokra hágott, hogy a házi ápolás kivihetetlennek mutatkozott, miért is reménytvesszett hozzátartozói, az orvosok és jó barátok tanácsára, őt 1865 július 20-án² a bécsi tébolydába vitték. Itt töltötte utolsó napjait, míg végre a halál megszabadítá őt kinjaitól. Meghalt 1865 augusztus 14-én³ életének 47-ik évében.

Halálát nem agybaja siettette, hanem azon kór, melynek felderítése egyedül az ő érdeme. Halálának oka pyæmia volt. Betegsége kitörése előtt egy újszülötten végzett mütét alkalmával jobb keze közép ujját megsértette, ebből panaritium fejlődött, utóbb pedig vérmérgezés.⁴

¹ FLEISCHER: Emlékbeszéd. «Orvosi Hetilap» 782. 1.

² «Orvosi Hetilap», 1865. 34. sz.

³ Ugyanott.

⁴ SEMMELWEIS holttestének bonczolását SCHEUTHAUER tr., ez időben még Rokitanaky tanár segéde és MEYNER tanár végezték. A bonczvizsgálat eredménye egész terjedelmében közölve van az «Orvosi Hetilap» 1865. évi 48. számában.

Tetemeit a bécsi közkórházból, tehát ama helyről, mely tevékenységének és küzdelmeinek első szintere volt, augusztus 16-án vitték át a schmelzi temetőbe. Ott aluszsza örök álmát távol a hazától.

SEMMELWEIS valóban igen sok és keserű méltatlanságot szenvedett, talán sokkal többet, mint a mennyit utólagos elismerés jóvá tehetne. Vétettek ellene nem azzal, hogy tanát megtámadták, mert a dolgok természetében fekszik, hogy oly eszmék, melyek ellenkeznek az uralkodó nézetekkel, csak küzdelmek által szerzik meg maguknak a létjogot, de vétettek ellene a támadás eszközeivel és modorával. Eltekintünk itt azon időktől, melyekre nézve mentségül felhozható, hogy SEMMELWEIS tollából egy árva szó sem látott napvilágot, mely tájékozást nyújthatott volna nézeteiről. El is fogadjuk e mentséget, habár követelhetnők, hogy az, ki valamely tárgyhoz hozzászól, ismerje annak egész irodalmát, s ha eleget tesznek e követelménynek, vagyis, ha figyelmesen olvassák vala SEMMELWEIS barátainak közleményeit, valamint bécsi előadásainak jegyzőkönyvi kivonatát, már ezek alapján is tisztába jöhetnek volna SEMMELWEIS inteniói felől. S ha ezt nem tették, esetleg csak felületességnek vagy elfogultságnak volna betudható. De egészen másképp ítélendő meg magatartásuk azon naptól kezdve, midőn SEMMELWEIS könyve elhagyta a sajtót. A fogadtatás, melyben e könyvet részesíték, kézzel fogható bizonyítéka annak, hogy SEMMELWEIS első fellépésétől fogva oly elemekkel állott szemben, melyek nem akartak vagy nem tudtak okólni; csökönyösségükkel áttörhetetlen akadályt kepeztek, melynek ellenében minden erőlködés, minden fáradozás sikertelennek bizonyult. Állításaival szemben nem tettek egyebet, minthogy egyszerűen tagadták azok valóságát, a nélkül, hogy czáfolásukat csak meg is kísérelték volna. Azokat a kétségbevonhatlan bizonyítékokat, melyek az általa felhozott statistikai adatokban rejlettek, észre sem vették, valamint ignorálták mindazon hatalmas érveket, melyekkel a régi tan alapjában megingatta. Jól-rosszul alkalmazták ugyan az általa ajánlott óvó intézkedéseket, de midőn eljárásuk azonnal kellő sikerre nem vezetett, nem is törődtek többé azokkal a theoreticus megfontolásokkal, melyek őt prophylaxisának életbeléptetésére indították. S jellemző, hogy míg a sikertelenséget elegendő bizonyítéknak tartották tana irányában, addig az ő útmutatásai alapján elért részleges sikert nem voltak hajlandók az ő óvintézkedései eredményének betudni, hanem lényegtelen mellékkörülményeknek tulajdonították.

E mellett mindvégig bámulatatos consequentiával hangoztatták hogy SEMMELWEIS csak a hullamérgezést ismeri el a gyermekágyi láz

egyedüli okául; oly állítás, mely merően alaptalan. És ők mégis ismételték azt még akkor is, midőn SEMMELWEIS, munkájában és nyílt leveleiben, erélyesen felszólalt ez ellen. Felszólalásának e sikertelensége lehetetlen, hogy ne ébreszsze azt a gondolatot, miszerint eljárásukban rosszhiszeműség is rejlik. Tudták, hogy midőn ráütik e tanra az egyoldalúság bélyegét, legkönnyebben is végeznek vele s főtartották azt — jobb meggyőződésük ellenére, — mert alkalmas mentségül szolgált eddigi oppositíójuknak. Ily magatartásuk folytán súlyos felelősség terheli őket, mert nem valamely academicus kérdés eldöntését gátolták ez által, hanem egy oly imminens gyakorlati tan sikeres megoldásának állották útját, melytől ezer meg ezer szenvedő nő jóléte, élete függött.

Nem kevésbé jellemző magatartásuk tekintetében az, hogy a midőn, minden erőlködésük daczára, a fiatal elfogulatlanabb nemzedék közt mindnagjobb hódításokat tőn az új tan; midőn VEIT,¹ HIRSCH, WINKEL és mások csatlakoztak GRUENEWALDT- és LANGE-hez és felkarolva SEMMELWEIS eszméit, ezek alapján különösen az uralkodó epidemiologicus felfogásnak izentek hadat: feláldozták ugyan ez áramlattal szemben ætiológiájuk egyik tetelét a másik után, de nem tevék ezt őszintén és nyíltan, hanem számító kétszínűséggel, a mi szintén nem alkalmas arra, hogy megadjuk nekik legalább azt a tiszteletet, melylyel utóvégre mindenki iránt tartozunk, ki elég erkölcsi bátorsággal bír, hogy — ha bár saját kárára is — őszintén bevallja tévedését. MARKUSOVSKY le is rántá róluk a leplet. Különösen a bécsi iskola két legkiválóbb születése, BRAUN és SPÄTH ellen támadt, kimutatva róluk, hogy visszavonulásukat fedve «mennyire csürték és csavarták saját korábbi állításaikat, itt elhagyva, amott hozzátéve valamit, csakhogy nekik is igazuk legyen».²

Ezen irány legtypicusabb képviselője különben SCANZONI. Többször említett szülészeti tankönyvének újabb, 4-ik kiadásában (1867) szintén enged valamit mereven tagadó álláspontjából, de azt oly cynismussal teszi, mely talán az összes orvosi irodalomban példátlan.³

¹ VEIT: Krankheiten der weiblichen Geschlechtsorgane (Erlangen, Enke) című munkájának első kiadásában, mely Semmelweis könyve előtt jelent meg, még a régi epidemiologicus felfogásnak hódolt és emiatt Semmelweis által hevesen meg is támadtatott; annak második kiadásában (1867) ellenben teljesen Semmelweis álláspontjára helyezkedik.

² Lásd «Orvosi Hetilap», 1864. Nő- és gyermekgy. melléklet 12. és 52. l.

³ Most már beismeri ugyan SCANZONI, hogy a gyermekágyi lúz nem contagious, hanem infectiosus betegség (SCANZONI: Lehrbuch d. Geburtshilfe.

A vita ezen stadiumában, úgy látszik, az volt SEMMELWEIS elle-
neinek tacticája, hogy ugyanazon nézeteket, melyeket akkor, midőn
SEMMELWEIS azokat hangoztatta, mint helyteleneket visszautasították :
most, midőn mások hasonló eredményekkel állottak elő, elfogadják

4. Auf. III. Band. 370. l), csakhogy az érdemet e tény kiderítése körül nem
SEMMELWEIS-nak, hanem HIRSCH-nek tulajdonítja, ki szerinte e kérdést «kevés,
de találó szavakkal» megvilágosította; pedig tudhatta, hogy e kevés, de találó
szavak majdnem betű szerint SEMMELWEIS munkájából vannak átvéve. Elismerni
kényszerül továbbá, hogy a gyermekági láz tömeges eseteit tekintve, «epide-
miáról, e kifejezés valódi értelmében, szó sem lehet», de hogy meg ne hazud-
tolja régebb ellenkező állításait, hozzát teszi, miszerint nem akarja ezzel azt
állítani, hogy a gyermekági megbetegedések kóroktanában athmosphäricus
változások nem szereplnének. Ellenkezőleg, ő ezeket «a legfontosabb kór-okok
egyikének» tartja, «insoferne, als wir nur die Luft, in welcher sich eine gewisse
Anzahl von Wöchuerinen befindet, als den Träger jener, uns freilich ihrer
Wesenheit nach unbekanntem Schädlichkeiten beschuldigen können, welche
den . . . putriden Zerfall der Gewebe an der inneren Fläche der Geburts-
wege bedingen» (Ugyanitt 374. l.). Nyilvánvaló, hogy ezen magyarázat éppen-
séggel nem felel meg annak, mit athmosphäricus befolyások alatt érteni szok-
tunk, s hogy itt csak arra szolgál, hogy e kifejezést, melyet, ha valódi
értelmében veszi, el kellett volna hagynia, újra becsempészhesse a gyermek-
ági láz kóroktanába. Egyébiránt szerinte a szülöházakban a romlott levegő
okozza a gyermekági nagyobb mérvű megbetegedését, míg SEMMELWEIS
álláspontját, mely szerint a gyermekági láz felbomlott állati szerves a nya-
goknak a szervezetbe való jutása által jön létre, csak egyes kivételes esetekre
nézve osztja. E mellett úgy tünteti fel a dolgot, mintha a romlott levegő
körgerjesztő hatása az ő felfedzése lenne, s mintha SEMMELWEIS, aetiologiájá-
ban, e tényezőről megfeledezett volna. Nagyon jellemző végre SCANZONI állás-
pontja a desinfectió kérdésével szemben. Ő szintén a mellett van, hogy a szü-
lőnő megvizsgálása csakis tiszta, legcélszerűbben közvetlenül a vizsgálat
megejtése előtt megmosott kezekkel történjék, de hogy ez alkalommal fertőt-
lenítő szerek használtassanak-e, a fölött nagyobbára «az egyéni nézet» határoz,
vajjon ez úton egyáltalában jöhet-e létre infectio vagy nem. «Wir würden —
így folytatja — diese Vorsichtsmaßregel nicht aus individueller Ueberzeugung
von ihrer Erspriesslichkeit, sondern zur Entfernung jedes möglichen Vorwurfes
empfehlen, wenn der Untersuchende sich kurz zuvor mit Leichenöffnungen,
oder mit Explorationen von Kranken beschäftigt hat, welche zu Verunrei-
nungen seiner Hände mit Eiter, Jauche, überhaupt fauler Stoffe veranlassen
könnten. Wie gesagt, wir glauben nicht, dass diese Maßregel wirklich Nutzen
bringt, aber man vernachlässige sie unter den genannten Umständen nicht,
weil aus einer solchen Vernachlässigung von Seite Jener, welche der Semmel-
weis'schen Ansicht von der Uebertragbarkeit faulender Stoffe in die Genitalien
der Kreissenden huldigen, schwere Vorwürfe erhoben werden könnten!» (U. i.
345. lap.)

ugyan, de nem SEMMELWEIS, hanem az újabb észlelők neve alatt. Mások ugyanezt tevék tájékozatlanságból s ily módon szintén hozzájárultak az irodalom meghamisításához. Ez az oka, hogy még mai nap is ott, hol első sorban SEMMELWEIS volna felemlítendő, mások nevei szerepelnek, kik ugyan elismerésre méltó munkát végeztek, midőn a SEMMELWEIS által megnyitott úton iparkodtak előre haladni, de utóvégre sem tehetek egyebet, mint megerősíteni az ő észleleteit s érveit.¹ *Mert nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a gyermekágyi láz kóroktana, a hogy azt ma ismerjük, egyedül és kizárólagosan Semmelweis műve.* Ellenei — és ez csak szellemi sterilitásukról tanúskodik — minden oppositójuk daczára egyetlenegy életrevaló gondolattal sem járultak a gyermekágyi láz aetiologiájához, követőinek pedig alig maradt más teendőjük, mint igazolni a már általa elmondottakat, annyira behatóan oldotta meg SEMMELWEIS az általa felvetett kérdést a legapróbb részletekig.

Tagadhatlan ugyan, hogy SEMMELWEIS felfedezése az egész orvosi világot készületlenül találta, de ezen körülmény sem szolgálhat mentességül elleneinek. sem pedig nem nyújt elég alapot arra nézve, hogy HEGAR többször idézett munkájában némileg oltalmába vegye őket s tiltakozzék azon felfogás ellen, mintha bárki is jobb meggyőződése ellenére támadta volna meg SEMMELWEIS-t. Kétségkívül méltányoljuk HEGAR intencióit, midőn fátyolt vetve a multakra, számos, még jelenleg is működő érdemes szakférfiút, kik, habár e kérdésben tévedtek, szakmájuk egyéb ágaiban hathatósan mozdították elő az orvosi tudományt, az őket érhető vád alól fölmenteni törekszik; de úgy vélekedünk, hogy senki sem érezheti magát feljogosítva — legyenek indokai bármily nemesek is — szemet húynyi ama bizonyítékok előtt, melyek magukban a tényekben rejlenek. S e tények határozottan a mellett szólnak, hogy SEMMELWEIS és tanának üldözése ugyanazon inquisitorius szellemnek műve, mely máglyára huzcolta GIORDANO BRUNO-t és SERVETUS-t, mely üldözöbe vette GALILEI-t, VESALIUS-t, HARVEY-t és másokat, kik túl-

¹ Így SEMMELWEIS-nak azt a tapasztalását, hogy mindazok a mozzanatok, melyek a szülést nehezítik, a szülönök halandóságát is fokozzák, BRAUN, BUSCH, HUGENBERGER és HECKER-nek tulajdonítják. Egy másik észlelést, mely szerint azok a gyermekágyasok, kik lebetegedésük után kerülnek a szülőházakba, viszonylagosan jobb egészségnek örvendenek, mint az ott lebetegedettek, ugyancsak BRAUN és HUGENBERGER, valamint SPÄTH érdemének róják fel. HERVIEUX és SPÄTH érdemének mondják annak kimutatását, hogy a gyermekágyasok nagyobb halálózása a téli hónapokban nem magyarázható a váltakozó időjárás egyenes befolyásából, stb.

emelkedni tudtak és mertek a nagy tömeg gondolkozásának színvonala fölé. Korunkban e szellem kétségtelenül szelídebb módokat követ e tekintetben, de azért megvan a maga fegyvere, melyvel nem kevésbé sújtja azt, kinek eszméi előtte kényelmetlenek, s e fegyver az eszmék agyonhallgatása, félremagyarázása, elferdítése vagy konok ignorálása.

S ez eljárás, mint láttuk, még SEMMELWEIS halála után is követett egy ideig, habár távolról sem kísérte többé a régi siker. SCANZONI véleményével most már szemben állottak VEIT, SPIEGELBERG és mások jeles szakmunkái, melyekben SEMMELWEIS eszméi már hű kifejezést nyertek. S e szakmunkák, ha nem is némitották el egészen az ellenvéleményt, legalább ellensúlyozták azt.

Nagy hátrányául szolgált az ügynek, hogy SEMMELWEIS közvetlen utódai ugy a Rókus-kórház szülészeti osztályán, valamint az egyetemen távolról sem fejtettek ki kellő szigort az e helyeken már meghonosított óvintézkedések keresztülvitele körül. A Rókus-kórházban csak évek múltán javultak e viszonyok, a midőn WALLA főorvos halála után, 1869-ben FLEISCHER JÓZSEF lőn helyére főorvossá kinevezve. Övé az érdem, hogy mint első hozta nálunk ismét nyilvános intézeteink egyikében érvényre SEMMELWEIS prophylaxisát.¹ Egyetemünk szülészeti klinikájára még sokkal később, 1876-ban került a sor, mely évben DIE-SCHER JÁNOS tanár leköszönvén, az üresedésbe jött tanszék SEMMELWEIS egykori tanítványára, KÉZMÁRSZKY TIVADAR-ra lőn bízva, ki ritka eréllyel és kitartással helyezte vissza mestere tanát régi jogaiba.

A gyermekágyi lúz kóroktanának és védkezelésének kérdése tehát a hatvanas évek vége felé meg kellő megállapodásra nem jutott. «Man hielt auch — mondja FRITSCH² ez időre vonatkozólag — namentlich nach VEIT's trefflicher Darstellung des Kindbettfiebers etwas auf Desinfection, indessen man war noch weit entfernt davon, das Princip nach allen Richtungen hin zur Geltung zu bringen». Követőinek folyton szaporodó száma, elleneinek habár fedett, de félreismerhetlen visszavonulása ugyan alapos kilátást nyújtottak arra nézve, hogy a szóban levő kérdés végre is kedvező megoldást nyer SEMMELWEIS felfogása értelmében: de mindamellett a dolog, a fenforgó körülmények közt bizonyára még évekig húzódik, ha SEMMELEIS nézeteinek érvényrejutását LISTER tanának elterjedése hathatósan elő nem mozdítja.

¹ BRUCK JAKAB: Emlékbeszéd Fleischer József felett (a budapesti kir orvosegylet 1878-ki évkönyvében).

² FRITSCH: Grundzüge der Path. u. Ther. der Wochenbettkrankh.

LISTER ingeniosus eljárásával 1867-ben lépett a nyilvánosság elé, valóságos forradalmat idézve elő az orvosi világban. Más alapokból kiindulva¹ és más utakon haladva, felölelte ugyanazt az eszmét, a melyet SEMMELWEIS már sokkal előbb kimondott és érvényesített. Eljárásával új világot vetett az úgynevezett járulékos sebbántalmak tanára s ezáltal úgyszólván egy pillanat alatt átalakítá az egész sebészetet. Mindamelletts kétséges, hogy LISTER nézeteivel — fényes sikerei daczára — oly gyorsan hódított volna-e, ha SEMMELWEIS az ő számára nem készíti elő a talajt. SEMMELWEIS fertőtlenítő eljárása, habár ez időben még számos ellenzőre akadt, eléggé ismerve volt a tekintetben, hogy a LISTER által ajánlt, lényegében hasonló elveken alapuló antisepsis nem hatott többé meglepetésként. Nem fogadták azt többé oly hitetlen fejesóválással, mint annak idején SEMMELWEIS védelkezését. A gondolat tehát, melyet LISTER oly sikerrel tudott megvalósítani, már jóval előbb, úgyszólván a levegőben volt. S ha SEMMELWEIS egy alkalommal csodálkozását fejezte ki a fölött, hogy — tekintve azon kirívó ellentétet, mely a mindennapi észlelés és a gyermekágyi láz kóroktana között fennállott — már rég nem fedezte fel más valaki előtte a gyermekágyi láz okát: sokkal több okunk van azon csodálkozni, hogy a sebészet oly hosszú ideig tudott elzárkózni ama consequentiák elől, melyek SEMMELWEIS felfedezésében rejlettek. Pedig, mint láttuk, akadtak, kik figyelmeztettek e consequentiákra. Ott volt HELM s ott élő példával SEMMELWEIS maga is, ki, miként kifejtettük, a sebészeti nőgyógyászatban gyakorlatilag is érvényesítette elveit, habár — igaz — e téren nem ment túl a kezdeményezésen.

Azon mértékben, a mint LISTER eljárása meghonosult a sebészetben, s a mint megváltozott a sebkórok aetiologiája, ugyanazon mérvben kevesbedett SEMMELWEIS tana elleneinek száma, úgy hogy a fertőtlenítő sebkezelés általános elfogadása egyértelműnek tekinthető SEMMELWEIS elveinek győzelmével.

Sőt mi több, a fertőtlenítő sebkezelés útján elért, minden váraozást felülmuló sikerek által előidézett általános meglepetés hatása alatt most már nemcsak lelkiismeretesen kezdék gyakorolni szülőintézetekben és magánházaknál egyaránt SEMMELWEIS eljárását, hanem túl

¹ LISTER kiindulási pontját PASTEUR képezi, ki alapvető munkálataiban meggyőzőleg kimutatta, hogy úgy a rothadási, mint az erjedési folyamatok apró növényi élősdiek által idéztetnek elő. Valószínű, hogy Lister, midőn először lépett eljárásával a nyilvánosság elé, Semmelweist nem is ismerte.

is hajtották azt. Elhagyták annak böles mérsékletét és egyik szélsőségből a másikba estek. A hüvely prophylacticus kiöblítése szülés előtt, szülés közben, szülés után ott, hol annak legkisebb szüksége sem forog fenn, napirenden van. A havifolyás felfogása és ártalmatlanná tétele, valamint a hüvelyben netalán a szülés alatt létrejött zuzódások kezelése céljából, a hüvelybe, LISTER kötését utánzó complicált kötéseket alkalmaznak, drain-csöveket vezetnek be a méhürbe, a physiologicus váladékok levezetésére; kiöblítetik az ujonnan lebetegedettek méhét fertőztelenítő oldatokkal prophylaxis céljából, sőt ajánlják a carbolspray alkalmazását a szülés folyama alatt, míg végre oly irányban tett szomorú tapasztalatok, hogy épp a megbetegedés elhárítását célzó eljárásuk által veszélyeztetik leginkább a gondozásukra bízott szülőnőket, hogy a megbetegedések, sőt halálesetek száma e túlhajtott manipulációk következtében inkább növekedik mint csökken, elvégre is meghozza a kijózanodást.

S csakis a kijózanodás e perczétől fogva mondhatjuk, hogy a szülészet valóban birtokába jutott SEMMELWEIS szellemi örökségének.

SEMMELWEIS tanával már jóval ezelőtt anticipálta a szülészet teren ama változásokat, melyeken a sebészet a bacteriologicus kutatás befolyása alatt keresztül esett s innen magyarázható, hogy e tan sem LISTER, sem követői által lényegében nemcsak hogy nem alteráltatott, hanem inkább minden irányban megerősítést nyert. Sőt ott is, hol a dolgok ez új megvilágításában, SEMMELWEIS egyes tételei netalán némi módosítás alá esnek, e módosítások sem bírnak a correctura jellegével, hanem inkább csak a bennük rejlő eszme élesebb, következetesebb formulázásainak tekinthetők.

Önként értődik, hogy midőn elfogadták a fertőztelenítés eszméjét, oly szerek birtokába is kívántak jutni, melyek minél teljesebben felelnek meg a hozzájuk kötött igényeknek. Így vették át a sebészekből a *carbolt* és *salicylsavat*, így térnek ma át a *corrosivra* s így fogják valószínűleg ezt is csakhamar más szerekkel pótolni. Mindamellet helyén látjuk ama kérdés felvetését, vajjon helyesen cselekedtek-e, midőn a SEMMELWEIS által ajánlt *chlormész* használatától egészen eltertek. Tény, hogy SEMMELWEIS diadalait e szernek köszönhette, mely tehát nem lehet annyira hasznavehetetlen, hogy teljes mellőzését indokoltnak találhatnók. Hisz hatásos alkotórészét a *chlor* képezi, mely az újabb vizsgálok összhangzó véleménye szerint a fertőztelenítők sorában első helyet foglal el. Ha egybűtt nem, a bábánál, kezei es műszerei fertőztelenítésére, helyén volna. Hisz midőn mindennűt — miként ezt SEMMELWEIS már

rég kívánta volt — az antisepticus eljárást a bába kötelességévé iparkodunk tenni, e törekvés épp a bába által használandó fertőztelenítő szer megválasztása alkalmával ütközik nehézségekbe. A carbol gyenge oldatban meg nem felel, concentrált oldatot vagy tiszta carbolsavat a bábára bízni pedig éppenséggel nem tanácsos. A mellett e szer aránylag drága; a szegény betegek kezelésénél alig alkalmazható. Azon, különösen német oldalról javaslatba hozott expediens pedig, hogy a községek ingyen szolgáltatnák a carbolsavat, alig lesz általánosan kivihető. Ily körülmények közt talán érdemes volna újra a chlormészhez visszatérni, mely elég megbízhatónak bizonyult s elég olcsó arra nézve, hogy a legszegényebbek is megszerezhessék, bátran adható a bába kezébe, mert kárt nem okozhat vele, mint a carbollal, vagy esetleg corrosiv-oldattal, s így mindenesetre a mindennapi szükségletnek jobban megfelel, mint ezek. Ott, hol nem prophylaxis céljából, hanem egyéb indokokból alkalmaztatnak fertőztelenítő szerek, ott a bába szereplése úgy is megszűnik és az orvos tetszése szerint fog választani a neki legalkalmasabbaknak látszó szerek közül.

Az a megkülönböztetés, melyet SEMMELWEIS a *külső fertőzés* s az *önfertőzés* között tett, némileg módosítandó lesz. Ez osztályozás, mely klinikai szempontból ugyan jogosult, tekintettel a felbomlási folyamatok és az infectio forrásai ismeretének mai fejlettségére, ily mereven többé fenn nem tartható. A bomlási folyamatok ez újabb felfogás szerint ugyanazon microorganismusok hozzájárulta által jönnek létre, melyek az úgynevezett külfertőzésekénél is szerepelnek, s ha sikerül ezeket kizárni, a rothadásnak is eleje van véve. Ha tehát a hüvelyben vagy a méhben visszamaradt vér vagy szövetrészek rothadása, vagy ha a szülés alatt létrejött zuzódások genyes szétesése képezik a fertőzés kiindulási pontját, mindez szintén csak külfertőzés útján jöhet létre, azaz: olyasmi által, a mi szintén elkerülhető.

E tény ismerete új tért nyitott a cselekvésre ott, hol eddig az orvos beavatkozásának csak kevés kilátása volt sikerre. Értjük a *localis therapia*t, a már kitört megbetegedés kezelését és itt félreismerhetetlen nagy haladás constatálható SEMMELWEIS-szal szemben.

SEMMELWEIS a helybeli terapiáról csak néhány szóval emlékszik meg nagy munkájában. Tisztaságot és kifecskendéseket ajánl oly esetekben, midőn bomlásban levő anyagok vannak jelen, melyek esetleg a vérmérgezés gócpontjait képezhetnék. Sajátságos módon fertőztelenítő szerek használatát e célra nem hozza javaslatba. Még súlyos esetekben is beérte az Althæa-főzettel, sőt a méhür kifecskendésére még retentiók-

nál sem használt egyebet. Hogy miért nem folyamodott itt a chlormész-oldathoz, ami természetes lett volna, e kérdésre nehéz a válasz. Talán BAUDELOQUE szavai akadályozták ebben, ki a chlormészre nézve már rég így nyilatkozott: «Ich würde Bedenken tragen, auf die innere Oberfläche des Uterus eine Flüssigkeit zu bringen, deren Resorption vielleicht schnell tödtliche Folgen herbeiführen könnte».¹

GRUENEWALDT Péterváron volt az első, ki alkalmas esetekben megkísérelte a méhür kifecskendését chlormészoldattal és pedig kitünő sikerrel. Példája után indulva mások is követték ez eljárást, mely csakhamar meghonosult. A chlormész itt is a carbol és egyéb szerek szoríták ki. Hosszabb experimentálás után, mely szintén nem volt ment túlzásoktól, végre is sikerült a méhür kezelésének technikáját megállapítani s e technika révén oly eredményekhez jutni, melyek SEMMELWEIS legfényesebb reményeit is túlhaladják. Karonfogva e törekvésekkel jár egyúttal egy második irány is, mely a bábaügy rendezését tűzve ki feladatul, ezekre nézve is az antiseptikus eljárást kötelezővé kívánja tenni.

Úgy e törekvésekben, valamint a puerperalis megbetegedések körül követendő helyi gyógyeljárás megállapításában azé az országé a főérdem, melynek fiai kezdetben leghevesebben elleneztek SEMMELWEIS tanát. Német szülészek rakták le, elmésen kigondolt eljárásuk és sikeres óvintézkedések létesítése által, SEMMELWEIS alkotásának zárkövét, mely csak most tölthette be igazán hivatását.

SEMMELWEIS-nak magának nem jutott osztályrészüll, hogy szemtanúja lehessen eszméi végleges győzelmének. Szellemének irányánál, valamint az emberiség javát melegen felkaroló kedélyénél fogva mintegy praedestinálva volt azon feladat megoldására, mely körül fáradozva előtte már hajtótörést szenvedett annyi éles elme. De kedélye, melynek annyi része volt sikerében, egyúttal okozója is volt vesztének. Erősen hitte, hogy diadalmaskodni fog ellenei fölött, de nem érhetette meg azt az időt, melyről maga is mondotta, hogy előbb-utóbb be fog következni.

De végre is meg kell nyugodnunk és meg is nyugodhatunk SEMMELWEIS martyriumában, mert látjuk, hogy nem hiába küzdött, nem hiába szenvedett. Az egész művelt világ egyaránt élvezzi fárado-

¹ FRITSCHE: Grundzüge der Pathologie und Therapie des Wochenbetts. Stuttgart, Enke, 1884. 17. l.

zásainak gyümölcsét. A tudományos haladásnak egyik fátylavívője volt oly téren, melyet előtte áthatlan homály fedett. A sebeszet és szülészet azon nagy átalakulásai, melyeknek szemtanui valánk, oly eszme alapján indultak meg, mely először az ő agyában fogamzott meg, s ha jogosúlt önérzettel örvendünk azoknak a nagyszerű vívmányoknak, melyek mindkét disciplinát ismét egy hatalmas lépéssel vitték a tökély felé: lehetetlen, hogy SEMMELWEIS nevét hálás elismeréssel ne említsük.

UMF

6656/1946-57

EA 11

